

ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ

Свідоцтво
про державну
реєстрацію
серія КВ № 5049
від 11 квітня 2001 р.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Засновано
в 2001 році

Передплатний індекс
23823

**ТЕОРЕТИЧНИЙ ТА НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЧАСОПИС
3 (70)' 2018**

Засновники

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ПЕДАГОГІЧНИХ НАУК УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ВИЩОЇ ОСВІТИ НАПН УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНЕ ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Редакційна колегія журналу «Вища освіта України» Головні співредактори

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор, член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, ректор Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Володимир ЛУГОВИЙ

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, перший віце-президент НАПН України (перший заступник головного редактора)

Редакційна колегія

Меланія АСТВАЦАТРЯН

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов Вірменського державного педагогічного університету ім. Хачатура Абовяна (Вірменія)

Віль БАКІРОВ

доктор соціологічних наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна

Володимир БОНДАР

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, декан факультету педагогіки та психології Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Леонід ГУБЕРСЬКИЙ

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, ректор Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

Наталія ДЕМ'ЯНЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Микола ЄВТУХ

доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України, академік-секретар відділення вищої освіти НАПН України

Ірина ЗАРУБІНСЬКА

доктор педагогічних наук, професор Національного авіаційного університету

Світлана КАЛАШНИКОВА

доктор педагогічних наук, професор, директор Інституту вищої освіти НАПН України

Беата КОСОВА

доктор філософії, професор Університету Матея Бела (Словацька Республіка)

Наталія КОЧУБЕЙ

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри менеджменту та інноваційних технологій соціокультурної діяльності Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова (заступник головного редактора)

Ян КРАСИЦЬКИЙ

доктор габілітований, професор Інституту філософії факультету суспільних наук Вроцлавського університету (Польща)

Василь КРЕМЕНЬ

доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України, президент НАПН України

Серап КУРБАНОГЛУ

професор, декан факультету педагогічного менеджменту Університету Хаджеттепе (Туреччина)

Сергій КУРБАТОВ

доктор філософських наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу лідерства та інституційного розвитку вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Наталія МОЗГОВА

доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Володимир РЯБЧЕНКО

доктор філософських наук, старший науковий співробітник Інституту вищої освіти НАПН України

Володимир СЕРГІЄНКО

доктор педагогічних наук, професор, декан факультету перепідготовки та підвищення кваліфікації Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова

Петро СТАВИНСЬКИЙ

доктор габілітований, професор Педагогічного університету імені Комісії Народної освіти у Кракові (Польща)

Ірина СТЕПАНЕНКО

доктор філософських наук, професор, завідувач відділу інтернаціоналізації вищої освіти Інституту вищої освіти НАПН України

Жаннета ТАЛАНОВА

доктор педагогічних наук, доцент, старший науковий співробітник, завідувач відділу політики та врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України

Ольга ЯРОШЕНКО

доктор педагогічних наук, професор, член-кореспондент НАПН України, завідувач відділу інтеграції вищої освіти і науки Інституту вищої освіти НАПН України

Адреса редакції:

01014, м. Київ-14, вул. Бастіонна, 9.
Інститут вищої освіти НАПН України
Тел.: +38-044-286-68-04/286-63-68

Матеріали для публікації можна надсилати електронною поштою: wou@ukr.net
сайт журналу: www.wou.npu.edu.ua

Схвалено рішенням вченої ради НПУ ім. М. П. Драгоманова,
протокол № 12 від 27.06.2018.

ЗМІСТ

СТОРІНКА ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА

Віктор АНДРУЩЕНКО

Освіта як чинник подолання духовної кризи сучасної цивілізації5

АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА

Юрій БОБАЛО

Інформаційні параметри системи забезпечення якості в закладах вищої освіти 14

Петро ВОРОБІЄНКО

Удосконалення практичної підготовки студентів у закладах вищої освіти 29

ФІЛОСОФІЯ ОСВІТИ ХХІ СТОЛІТТЯ: ПОШУК ПРІОРИТЕТІВ

Оксана ЯКИМЧУК

Роль освіти в становленні національної свідомості українського народу
(на основі творчості М. Пирогова, М. Драгоманова, І. Франка) 34

НОВІТНЯ НАУКА ТА СУЧАСНА ОСВІТА

Костянтин КОРСАК

Вища освіта в умовах шкідливих інформаційних епідемій 39

ДОСЛІДНИЦЬКІ ПРОЕКТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ

Marja NESTEROVA

Implementation of the Jean Monnet module “Social cohesion in education and governance: european studies” (Імплементція модуля Жана Моне «Соціальна згуртованість в освіті та врядуванні: європейські студії») 47

ГУМАНІЗАЦІЯ ОСВІТИ ТА ВИХОВАННЯ

Ірина ДРАЧ

Управління дослідницькою діяльністю в системі університетського врядування:
характеристика та закономірності 60

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Михайло КРАСНЯНСЬКИЙ

Вища освіта в США 66

Костянтин ЗАХАРЕНКО

Розвиток системи інформаційної безпеки: досвід зарубіжних країн 71

СТОРІНКА МОЛОДОГО НАУКОВЦЯ

Євгенія СЕРГІЄНКО

Смислові аспекти управління сучасним університетом 78

ІНФОРМАЦІЯ.РЕЦЕНЗІЇ ПОВІДОМЛЕННЯ

Сергій КУРБАТОВ

Курсом на європейські стандарти якості освітніх досліджень	84
Реферативний обзор статей номера	86
Abstracting Review of Journal Articles	90
Contents	94
До уваги авторів	95

**Журнал «Вища освіта України»
згідно з постановою Президії ВАК України
від 10 травня 2017 р. № 693 внесено до Переліку видань,
де можуть друкуватися результати дисертаційних робіт
на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата
філософських наук**

Віктор АНДРУЩЕНКО

доктор філософських наук, професор, академік НАПН України, член-кореспондент НАН України, ректор Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, Президент асоціації ректорів педагогічних університетів Європи, головний редактор часопису (м. Київ)

Ключові слова: людина, духовна криза, освіта, культура, цивілізація.

Аналізується духовний стан сучасної цивілізації, який автор визнає як «кризовий»; людина кризи знаходиться в зоні відчуження, яке охоплює її свідомість, почуття і волю, приводить до апатії, зниження активності, зрештою – до небажання жити, нерідко до суїциду. Виявляючи причини такої кризи, обґрунтовується роль освіти в її мінімізації, а з часом – подоланні. Поєднуючи зусилля з іншими формами духовно-практичного освоєння світу, освіта відкриває для особистості новий сенс життя, його провідні смисли, налаштовує на позитивне сприйняття дійсності, повертає людину до життя як його активного суб'єкта.

УДК 101:316.42:37

ОСВІТА ЯК ЧИННИК ПОДОЛАННЯ ДУХОВНОЇ КРИЗИ СУЧАСНОЇ ЦИВІЛІЗАЦІЇ

© Андрущенко В., 2018

Мабуть, тільки невіглас схильний не помітити глибоку духовну кризу сучасної цивілізації – кризу релігії і моралі, науки і культури, філософії й освіти, інших форм духовно-практичного освоєння світу. А проте вона існує. І не тільки в Україні. Криза захопила (й охоплює) весь світ. Здається, що людство розгубилось перед реальністю, втратило орієнтири, довіру до вічних загальнолюдських цінностей, довіру до людей, а відтак – довіру до себе, до своєї здатності змінити світ (або щось у власному житті) на краще. Криза настала не вчора. За моїми дослідженнями, вона – постійний супутник цивілізації. Однак з такою силою й загрозливістю для людства постала десь із кінця ХІХ – початку ХХ століття, з часів марксизму і Ніцше. Претензії марксизму на руйнацію старого й побудову нового світу, апеляція до пролетаріату як гегемона майбутньої революції й носія нових духовних цінностей та повідомлення Ніцше про «смерть Бога», є найбільш виразними свідченням духовної кризи цивілізації. Охопивши собою півтора століття, вона поступово перекочувала в століття ХХІ, яке до того ж (під впливом глобалізації, інформаційної революції) та

в ситуації соціальної турбулентності її поглибило й загострило.

Як не дивно, але обставини склались саме так, що в епіцентрі цієї кризи опинилась Україна. Споконвіків встаючи на захист Європи від кочової стихії й утверджуючись як своєрідна «брама Європи», Україна й сьогодні стоїть на межі двох світів – європейського (людського й цивілізаційно упорядкованого) й азійського-російського (нетерпимого й агресивного). Відшукати причини цієї кризи й забезпечити гідний вихід з неї поза всяк сумнівом є одним з найбільш вагомих завдань філософського стибу. Спробую доторкнутись до його осмислення та розв'язання з позицій власного теоретичного і практичного досвіду.

В різні історичні періоди людство завжди переживало малі і великі, короткоплинні й затяжні цивілізаційні кризи. Як правило, вони виникали на межі історичних епох, зміни способів життя, розгортались як злам цінностей, завершувались переходом до нової системи світоглядних пріоритетів, що знаменувала собою прихід нової епохи. Однак тяглість життя залишалась незмінною. Світ упевнено стояв на трьох фундаментальних історично сформованих опорах – визначених в історичному просторі й часі інститутах (феноменах) власності, влади й можливостях самореалізації особистості. Збалансованість цих феноменів створювала ситуацію стабільності й розвитку; їх розбалансованість – спричиняла незадоволення, зіткнення, кризи та революції.

XX століття змінило ситуацію докорінно. В основі цієї зміни – руйнація усталених опор цивілізації, яку започаткував марксизм. Процеси, здійснювані його провідниками – а) ліквідація приватної власності; б) революція та встановлення диктатури пролетаріату; в) цілковите підпорядкування особисті «справі побудови комунізму» – втягнули в себе більш як третину облудненого (оманеного) рожевими перспективами населення планети й одночасно викликало збурення іншої частини людей, які не вірили в ці прожекти, сумнівались у них і бажали жити за традиційно цивілізаційними мірками.

З іншого боку, по головних опорах усталеного цивілізаційного порядку «вдарив» Ніцше, за думкою якого, змінити світ на краще може лише людина («надлюдина») з її непереборною «жадобою до життя» і сильною волею («воля до влади», «смерть бога», «постійне повернення»). Дещо пізніше, вільно чи не вільно до кризи «підштовхнули» людство такі видатні мислителі, як Френсіс Фукуяма («кінець історії») [7] та Самюел Хантінгтон («зіткнення цивілізацій») [8]. Я не знімаю з порядку денного й поширений фразеологізм (і релігійну легенду) про «кінець світу», що означає реальну чи уявну загрозу абсолютного чи часткового припинення існування *цивілізації, людства*, існування планети *Земля, Всесвіту* тощо (у вузькому сенсі – знищення всього *живого*). На тлі світових процесів, що розгортались, утягуючи людей у локальні та континентальні (міжконтинентальні, світові) кризи, революції та війни, створюючи й відтворюючи глобальні загрози – енергетичну, військову (ядерну), екологічну, продовольчу, інформаційну тощо, а в наш час – формування ситуації «соціальної турбулентності» (гібридні війни, міжнародний тероризм, глобальне потепління, екологічні та інформаційні загрози і таке ін.), теоретичні (концептуальні) побудови та практичні не прогнозовані зміни не могли не привести людство до глобальної духовної кризи, яка цілком, можливо, може завершитись «кінцем світу», руйнацією й смертю цивілізації.

Означені світові процеси переломлюються й в Україні, спричиняючи кризу духу як серйозну загрозу її цивілізаційному поступу. Окрім зазначених вище підстав, духовну кризу в нас спонукає низка додаткових чинників і процесів. На **перше місце** серед них я ставлю анексію Криму та війну, яку веде проти України російський агресор. **Війна на сході України** або **війна на Донбасі** – це масові вбивства, руйнація людських доль, матеріальних і духовних цінностей, віроломне порушення міжнародних домовленостей, дискредитація усталеного в минулому переконання про дружбу двох «братніх народів», єдину «колицку» їх формування, ідеологію «старшого брата»,

який «завжди прийде на допомогу». Якщо додати до цього її гібридне продовження – війна в інформаційному просторі України, то духовна криза, спричинена цим чинником, аж ніяк не буде здаватися випадковим явищем сьогодення.

Другою, не менш вагомою причиною духовної кризи українського суспільства є спричинена бездумно (якщо не сказати – злочинно) проведеною приватизацією, що призвела до фактичної руйнації промислового і сільськогосподарського виробництва, породила масове безробіття, глибоке падіння життєвого рівня людей, поширення бідності. Як зазначає голова Антикризової ради громадських організацій, президент УСПП А. Кінах, «...до 80% населення України перебуває на межі бідності. Це не популістські політичні висновки, це реальність. З урахуванням тарифів, особливо на енергоресурси, ЖКГ тощо держава стала однією із найбільш бідніших на Євразійському континенті. Як наслідок маємо величезні проблеми не тільки з точки зору рівня життя, а й для ментальності людей, бо в умовах боротьби за виживання про самовдосконалення, високі моральні, ідеологічні стандарти говорити марно...» [4, с. 4].

Третю групу чинників, що спричиняють духовну кризу в Україні, формують таке потворне явище, як корупція – ракова соціальна пухлина XXI століття. За свідченням дослідників, корупція існує у практично у всіх, навіть у найбільш розвинених й успішних країнах Європи і світу. Однак розповсюдженість цього явища в Україні перевершує навіть найбільш песимістичні прогнози й сподівання. Продажні суди, бездіяльні поліція і прокуратура, хабарництво в галузі освіти і медицини... І хоча в останній час для боротьби з цим огидним явищем мобілізовані потужні державні і громадські ресурси, рівень корупції не може не викликати розпачу людей, масової недовіри як до владних структур і соціальних інституцій, так і одне до одного, а відтак – їх глибокої духовної кризи, якій, здається, не видно ні кінця ні краю. І все ж українське суспільство у своїй більшості все ще не втрачає надії на те, що ефективна боротьба з корупцією і якісна робота антикорупцій-

них органів та Антикорупційного суду стане запорукою не тільки викорінення порушень законодавства, а й дасть змогу наповнювати бюджет коштами, які раніше розходилися по кишенях корупціонерів. На цьому наголосив Прем'єр-міністр Володимир Гройсман. Прем'єр запропонував громадськості взяти під контроль діяльність усіх урядових структур [2].

Духовна криза є однією з найболючіших криз цивілізації саме тому, що проходить через душу людини, перевертає все її внутрішнє, обумовлює відмову від традиційних цінностей з одночасним суперечливо сумнівним сприйняттям новосформованих пріоритетів, які, за звичай, радикально (прямо) відрізняються від попередніх. Вона має не тільки раціональний, але й глибоко чуттєвий характер, супроводжується «священним трепетом» перед «старими пріоритетами», глибоким сумнівом, а інколи й страхом перед незвіданим. Як говорить Михалевич у «Дворянському гнізді» Івана Тургенєва:

Новым чувствам всем сердцем отдался,

Как ребенок душою я стал:

И я сжег все, чему поклонялся,

Поклонился всему, что сжигал ...

Віра, надія і любов, а за ними всі інші духовні символи й сутнісні сили цивілізації змінюють свій зміст, сутність і спрямованість. Симптомами духовної кризи є такі явища і процеси, як втрата історичної пам'яті; деформація моралі та естетичних цінностей; недовіра до людини (владних структур, батьків, вчителів та друзів); людина духовної кризи не має авторитетів, не шанує героїв, не поклоняється символам; втрата довіри до вічних цінностей; втрата віри у святе – віри до Бога; людина втрачає здатність насолоджуватись мистецтвом, не відчуває прекрасного; зневіреність у науці і в людському досвіді; людина втрачає надію на майбутнє («надія помирає останньою»); духовна криза – це втрата себе, зневіреність у собі; зневіреність у власних можливостях і здібностях; людина розглядає себе не інакше як невдачу, який нічого не вміє, нічого не здатен; така людина стоїть на межі життя і смерті, ця людина пригнічена; вона втрачає сенс життя, а разом

з ним – власну гідність і стає схильною до суїциду; це втрата людяності; розгубленість перед обставинами, втрата духовних орієнтирів, своєрідних опор, на яких тримається людина в життєвому просторі і часі.

Характерною рисою (виявом) духовної кризи особистості є глибока апатія. Я розглядаю її у значенні розладу психіки людини як втрату інтересу до спілкування, а згодом і до життя загалом [1]. Таку людину ніщо не цікавить. Вона уникає компаній, посиденок, зустрічей з тими, з ким любила проводити час, спілкувалася, кого любила раніше. Людина відмовляється від навчання, кидає власне хобі, стає уповільнено-неуважною. Таку людину характеризує ослабленість пам'яті, уповільненість рухів, мови, практична відсутність емоцій. Як вважають психологи, апатія – стан, за якого негайно треба звертатися до лікаря,

Важливим є й те, що людина духовної кризи втрачає оптимізм – позитивний погляд на *життя*. Така людина скочується в песимізм – *світосприйняття*, сповнене *безнадії, зневіри* у краще майбутнє; схильність в усьому вбачати найгірші, темні сторони. Світ для такої людини постає виключно у чорно-сірих фарбах, не цікавим, безперспективним, безнадійним, а може й загрозливим. Людина духовної кризи втрачає мотивацію до діяльності, а це, в свою чергу, відсторонює її від активного суспільного і особистого життя, від творчості. Подолання духовної кризи є проблемою, над вирішенням якої працювали й працюють нині найвидатніші філософи, психологи, політологи і медичні працівники практично всіх народів світу.

Духовна криза захоплює собою всі сфери життєдіяльності людини, а в її подоланні посильну участь беруть усі інститути соціалізації людини, суспільство як цілісна система. Наука і мистецтво, релігія та інші форми духовно-практичного освоєння світу намагаються відшукати вихід з кризи духу, відродити авторитет людських і людських форм організації соціального, надати людині опору для життя. Важливу роль у цьому відіграють мистецтво і релігія. Однак **найбільш широким (і предметним) по-**

лем локалізації, а в перспективі – й подолання духовної кризи – зміни пріоритетів, виходу на новий світогляд і нову систему цінностей є освіта. І це зрозуміло. Продовжуючи логіку сімейного виховання, освіта системно й цілеспрямовано готує нові покоління до самостійного життя та праці, формує мислення і світогляд дітей та молоді, долучає до нормативів «духу епохи», за якими їм належить жити в новій соціокультурній реальності.

Через оновлену освіту відбувається, з одного боку, «прощання» з духовними орієнтаціями та цінностями, які посоромили себе перед історією або ж виявили свою неефективність у вимірах нового часу; з іншого – освіта постає як поле збереження традицій, забезпечує їх нове прочитання. Спираючись на досягнення науки та практичний досвід поколінь, використовуючи життєтворчий потенціал мистецтва та релігії, політики та моралі, культури та інших форм духовно-практичного освоєння світу, освіта плекає особистість, її фізичне єство і духовний світ, а головне – формує світогляд і систему цінностей, за якими вона (особистість) має йти в широкий світ, утверджувати себе в суспільстві.

Освіта відкриває людині нові горизонти. Питання ж про те, чи сприйме їх особистість, чи «переведе» їх у світ власної духовності, світогляд і культуру, передусім залежить від їх (горизонтів) перспективності, змістовності, відповідності часу суспільних змін, а також від тих внутрішніх експектацій, з якими людина сприймає визначені суспільством (насамперед, суспільною елітою) інновації. **Ефективність освіти у формуванні нової системи цінностей може бути досягнутою тільки за умови, коли сама освіта знаходиться на гребені цих інновацій й має інноваційний характер.**

Першим і головним питанням підвищення ролі освіти в подоланні духовної кризи цивілізації є питання **оновлення змісту освіти, переведення його на інноваційні рейки.** Освіта, яка здійснюється за старим змістом, означеної ролі не виконає. Як сказано в *Євангелії від Марка*, «...ніхто не вливає вина молодого в старі бурдюки, а то по-

прориває вино молоде бурдюки, і вино розліється, і бурдюки пропадуть. Але треба вливати вино молоде до нових бурдюків...». Стосовно нашої проблематики це означає, що суспільство, держава, школа мають, насамперед, зайнятись таким, здавалося б, прозаїчним питанням, як оновлення змісту освіти, розширення і поглиблення його інноваційної складової.

Зміст освіти – система знань, практичних умінь і навичок, досвіду творчої діяльності, світоглядних ідей, якими учні оволодівають у процесі навчання; це педагогічно адаптований соціальний досвід людства, тотожний за структурою (звісно, не за обсягом) людській культурі в усій її повноті; зміст освіти складається з чотирьох основних **компонентів**: досвіду пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі її результатів – знань; досвіду різних способів діяльності – у формі умінь діяти за зразком; досвіду творчої діяльності – у формі умінь приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях; досвіду ставлення до навколишньої дійсності – у формі світоглядних, морально-естетичних орієнтацій [9].

Зміст освіти визначають головні лінії суспільних змін, а також досягнення у сфері науки, культури, матеріальної та духовної практики. Для України такими лініями є утвердження та розвиток незалежної держави, відродження людини, національних традицій та культури, формування нової моралі. З урахуванням інновацій, обумовлених такими світовими процесами, як глобалізація та інформаційна революція, найновіші досягнення науки, культури та соціальної практики, ці лінії викристалізують новий зміст освіти, його світоглядне спрямування, ціннісну палітру. **Духовним стрижнем змісту української освіти є виплекана поколіннями, науково обґрунтована й вивірена практичним досвідом національна ідея, становлення й зміцнення незалежної держави, розвиток вільної особистості, співпраця з усім цивілізованим світом.**

Зрозуміло, у змісті освіти, особливо фізико-математичної, природничо-наукової, техніко-технологічної, медичної тощо, містяться відносно усталені знання, які автоматично переходять від старої системи

освіти до нової. Скажімо, таблиця множення, теорема Піфагора чи закон Ома оновлення не потребують. Так звані «абсолютні істини», аксіоми, що не потребують доведення, складають теоретичний остов освіти будь якого суспільства в будь-який період його соціокультурного розвитку. І хоча загальний масив цього сегменту знань корегують наукові, технічні, технологічні досягнення, досвід практичної життєдіяльності людей, так звані соціогуманітарні дисципліни оновлюються значно швидше і більш радикально. І в цьому немає нічого дивного: вони зачіпають інтереси людей, зміна яких здійснюється зі зміною умов і обставин життя людини, загальної логіки життєвого процесу. У цьому контексті оновлення змісту освіти я розглядаю, насамперед, як оновлення соціогуманітарних дисциплін – філософії та політології, історії та економічної теорії, філологічних дисциплін тощо. Зміна епох, орієнтацій, цінностей вимагає їх переосмислення, наукового обґрунтування та інтерпретації, а це своєю чергою відображається на змісті навчальних предметів, що складають гуманітарний сегмент освіти.

Необхідно мати на увазі, що й у системі соціогуманітарного знання також є істини, які за своєю сутністю практично не змінюються. Це – загальнолюдські цінності, що визначають людяність як таку. Добро, свобода, справедливість та інші сенсожиттєві орієнтації залишаються пріоритетами, що пронизують гуманітарне знання впродовж всієї цивілізаційної історії людства. Людина завжди залишається людиною. Загальнолюдський контекст складає тому усталену канву (осердя) будь-якого соціогуманітарного знання у будь-який період історичного розвитку цивілізації. В антагоністичних і демократичних соціумах вони отримують протилежну інтерпретацію. Само собою зрозумілим є те, що загальнолюдські цінності входять у зміст освіти через науковий і світоглядний дискурс. Дискурс про цінності постає як своєрідний камертон освіти, оновлення її змісту, світоглядної спрямованості.

Тоталітарні періоди в історії людства, за звичай, систему освіти спотворювали іде-

ологічними настановами та вимогами. По-над те, саме через освіту (а далі – через культуру, виховну практику, засоби масової інформації та мистецтво) вони цю кризу поглиблювали, заганяли людину в глухий кут невизначеності, спонукали до освоєння майстерно сформованих фальшивих пріоритетів. Така освіта нав'язувала школярам хибне уявлення про світ і людину, чинники, рушійні сили і перспективи суспільного розвитку. Вона виховувала «тоталітарну особистість» – слухняного виконавця завдань, сформульованих ідеологами панівної верстви населення. Дітей, вихідців з пригнічених верств, відсторонювали від освіти або ж «перековували» їх відповідно до панівної ідеології свого часу. Прогресивно налаштованих працівників освіти, які чинили опір подібній практиці й намагались долучити своїх вихованців до істинного знання, дійсних моральних, політичних, естетичних і т. п. цінностей, як правило, переслідували. У тоталітарному суспільстві освіта завжди була полем боротьби істини проти похибки, правди проти неправди, добра проти зла. Історично завжди перемагали істина, правда і добро. Однак тоталітарні періоди з їх глибокою духовною кризою люди мали вистояти, пережити, побороти.

Утвердження демократії є одночасно утвердженням нового змісту освіти, її історичного покликання – формувати гармонійну людину як суб'єкта власної життєдіяльності, творця матеріальних і духовних благ, провідника людських цінностей і чеснот. Гармонійна особистість – це особистість з оптимально інтегрованою внутрішньою динамічною структурою, з оптимальною узгодженістю із зовнішнім світом, з оптимально протікаючою життєдіяльністю й розвитком. Її характеризує єдність, гармонія фізичного й інтелектуального розвитку, взаємодоповнюючої енергії розуму, почуттів і волі, активно-творча, конструктивна спрямованість життєвого процесу, який вона стверджує власними діями. Як зазначає О. Мотків [10], ознаками гармонійної особистості є переважання позитивних емоцій і спокійного настрою; добре фізичне самопочуття загалом; позитивне уяв-

лення про себе, хоча вона й бачить і свої мінуси; здоровий і різноманітний спосіб життя; переважна опора на себе в житті, а не на зовнішні обставини; гнучкість в управлінні своїми емоціями й діями; почуття міри у своїх бажаннях, домаганнях і діях; прийняття двоїстості Світу, наявності в ньому і світлого й темного; прагнення до досить високих, але не до максимальних досягнень; реалістичність уявлень і бажань; помірна, не різка вираженість рис темпераменту і характеру; задоволеність життям загалом, відносинами в родині, відносинами з друзями, відносинами на роботі (в навчальній групі); відкритість до пізнання нового, творча діяльність; доброзичливість до людей; відчуття краси природи та єдності з нею; переважна орієнтація на загальнолюдські цінності в пошуку істини, добра, краси і гармонійного життя; уміння ошадливо витратити свою життєву енергію.

Навряд чи варто наголошувати, що духовну кризу здолає тільки гармонійна особистість – людина високої освіченості, культури, моралі, сформованих освітою позитивних людських якостей.

Для формування такої особистості освіта має змінити не тільки зміст, а й головні технології донесення його до дітей. У філософському розумінні мова йде про впровадження навчальних технологій, побудованих на довірі й співпраці, повазі й відповідальності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу. **Організація школи (й освіти загалом) без насильства є коли б чи не головною метою модернізації освіти для всіх культур і народів світу.**

Як відомо, насильство у школі історично існувало практично завжди. Дітей змалечку змушували в буквальному розумінні заучувати («зубрити») відповідні знання, жорстко контролювали процес освоєння норм релігії, моралі та культури, відхилення від яких розглядалось як свавілля і каралось від простого побиття різками до відлучення від школи. Освіта мала переважно насильницький характер. Учителі виступав як представник суспільної влади, який унормовував поведінку, домінував над учнем. Насильство у школі існувало (а подекуди існує і понині) в таких осно-

вних формах, як приниження (заперечення, придушення) вчителем суб'єктивності учня, примушення останнього до освоєння другорядного навчального матеріалу, здійсненню діяльності, не притаманної навчально-виховному процесу тощо.

З особливою цинічністю насильство здійснювалось у школі колишнього СРСР. Прикриваючись гаслами патріотизму, свободи, всебічного і гармонійного розвитку особистості, відповідальності за стан справ у державі й потреби «віддати всі сили» для наближення ери комунізму, школа в буквальному розумінні здійснювала ідеологічне, моральне, політичне і т.п. насильство над особистістю, обмежувала або просто позбавляла її права вибору, вільного розвитку. Не заперечуючи певних здобутків колишньої радянської школи в підготовці когорти знаменитих виробничників, науковців, медичних працівників, будівельників, діячів культури і т.п., які своїми досягненнями зробили вагомий внесок у розвиток світової цивілізації, усе ж слід визнати: **радянська школа була школою насильства над особистістю, насамперед, духовного, ідеологічного, оскільки впроваджувала наскрізь фальшоване, розвінчане й відторгнуте світом прагнення «побудови комунізму»**. Незважаючи на те, що школа в ті часи формувалась як «трудова і політехнічна», вона не тільки не наближала, але й цілеспрямовано відсторонювала дитину від життя, від справжніх людських цінностей, життєвих пріоритетів. Радянська школа формувала вульгаризовану духовність, нав'язувала мораль, яка не могла працювати (регулювати відносини між людьми) у жодній країні світу.

Учитель виступав у ролі такого собі монстра, який (як удав) придушував не санкціоновану ініціативу й активність дітей, заставляв батьків приводити їх відповідно до жорстко регламентованих нормативів. У колишньому СРСР вони визначались ідеологічними нормативами, дотримання яких жорстко контролювалось тодішнім партійним керівництвом.

Звісно, таку практику сповідував не всяк і не кожен учитель чи вихователь. Наша колишня школа знала вчителів, які на пере-

кір офіційним вимогам сповідували любов до учнів і повагу до батьків, залучали їх до співпраці, сіяли вічне, добре і справедливе. Як правило, офіційна влада таких учителів не шанувала. Їм відмовляли у професіоналізмі, принижували, а в багатьох випадках жорстко переслідували. Піднести особистість до дійсно людської духовності, спрямувати її розвиток на подолання духовної кризи така освітня політика, звісно, не могла.

Подолання радянської шкільної практики, створення власної національної системи освіти стало одним з основних завдань духовного розвою суспільства відразу ж із проголошенням незалежності. Однак, незважаючи на продуктивне прагнення прогресивних сил суспільства на розбудову нової української школи (освіти загалом), остаточно визволити її з лабет «радянщини» не вдалося. Глибоко конструктивні, патріотичні й виважені з позицій світового досвіду документи, спрямовані на розбудову національної освіти – «Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1992), «Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті» (2002), приєднання до виконання загальноєвропейських Лісабонських (1997) та Болонських (2004) домовленостей, мали лише частковий результат. Загальна ситуація в державі розвитку освіти не сприяла. Трагічні події української новітньої історії виштовхнули освіту (науку і культуру) на задвірки державотворчих процесів. Чинником подолання духовної кризи, що охопила суспільство в перші десятиліття XXI століття, українська освіта не стала. Правду кажучи, її роль у цьому процесі була величною, що поступово зменшувалась: демократичні мотиви в ній пускали тільки перші паростки, психічне (в багатьох випадках і фізичне) насильство не зникло, школа замулювалась повсякденністю, освіта рябіла «радянщиною», остаточно вивільнення від якої стало завданням першочергового державного значення.

Продуктивним і перспективним документом, спрямованим на оновлення навчання і виховання, насамперед у школі, є затверджений Кабінетом Міністрів проект «Нова українська школа». Його загальна

ідеологія розгортається через категорії «довіри», «співпраці», «поваги», «толерантності», «свободи». Саме через них в українську школу поступово проникає дух демократизму і свободи, творчості й натхнення, найновіші досягнення науки і культури, сучасного досвіду облаштування життя в успішних країнах Європи і світу.

Проектом «Нова українська школа» передбачено створення привабливої, комфортної для учнів, їх батьків і вчителів школи, яка забезпечить якісну освіту, перетворить її на чинник економічного зростання, джерело національної єдності, засіб соціального просування кожного громадянина, його формування як особистості. Відомим є той факт, що у більшості випадків у нинішню школу діти йдуть з неохотою. Батьки скаржаться на перенавантаження дітей, слабкі підручники, заорганізованість навчального процесу, формальне ставлення вчителів до своїх обов'язків. Школа потерпає від залишкової «радянщини», бюрократизму, необґрунтованих поборів з батьків, жорстокого ставлення окремих учителів до учнів. Від такої школи учні біжать, як від чуми. Суспільству потрібна інша школа – відкрита, приваблива, комфортна й ефективна.

Нова українська школа має надати дітям якісні знання, сформувати необхідні для життя компетентності, виховати цінності, цілісний світогляд. «...Ми ставимо нові цілі для школи, – зазначає міністр освіти і науки України Л. Гриневич, – а саме дати дітям компетентності ХХІ століття. Поняття «компетентності» містить не тільки знання, а й уміння застосовувати їх для розв'язання особистих і професійних проблем, а також надає можливість виробити ставлення до різних ситуацій на базі цінностей. Адже інформації зараз забагато, школа перестала бути єдиним місцем, куди люди ходять за знаннями. Тож питання в тому, щоб навчити дітей, як шукати потрібні знання, як критично оцінювати інформацію, як її використовувати. І для цього потрібно вчити іншими методами...» [3, с. 18].

Нова українська школа утверджує принципи тісної взаємодії з батьками і громадськістю, учителів і учнів, керівників і персоналу, робить школу привабливою, рід-

ною, своєю. «Родина та школа – природні союзники, дві могутні сили виховання. При правильно налагодженій їх взаємодії батьки виступають помічниками вчителів, а вчителі – помічниками батьків у вихованні дітей і молоді. В даному випадку одні без одних обійтися не можуть. Добра школа та, яка (особливо в молодших класах) більше нагадує сім'ю. Своєю чергою, порядна сім'я – це та, що у своє життя активно привносить елементи школи. У гущі українського народу з давніх-давен домінує шанобливе ставлення батьків і дітей до школи, яку, як і батька-неньку, українці любовно іменують рідною, бо вона робить людину “зрячою”, тобто грамотною, освіченою» [6, с. 223].

Школа має ставитись до дитини як до вільної особистості, долучити дитину до системи найновіших знань та соціопрактичного досвіду, навчити її користуватись цими знаннями, а головне – сформувати систему цінностей (цілісний світогляд людини), за якими живуть цивілізовані народи Європи і світу. Модель такої школи реалізована в системах освіти Фінляндії, Швеції, низки інших європейських країн. Ми йдемо у Європу, а тому маємо взяти ці моделі як зразок для здійснення реформ, модернізації освіти, забезпечення її взаємодії з іншими формами духовно-практичного освоєння світу, зміцнення її ролі в забезпеченні суспільних змін загалом, подолання духовної кризи зокрема.

Важливою умовою зміцнення (піднесення) ролі освіти в подоланні духовної кризи суспільства та особистості є **зміна суспільного статусу вчителя, підняття його авторитету в суспільстві**. Наші батьки пам'ятають часи, коли кожен зустрічний знімав перед учителем капелюха. Нині вчитель знаходиться коли б не на останній сходинці суспільного визнання і поваги. Питання про те, чому може навчити дітей такий учитель, якого не поважають, а в багатьох випадках – зневажають, носить риторичний характер. Воно виникло не сьогодні. Тоталітарні суспільства (режими) завжди принижували вчителя. Водночас прогресивні мислителі всіх часів і народів боролись проти такого приниження, відстоювали думку, за якою вчитель мав

би утвердитись головною відповідальною особою за духовність суспільства, його мораль, знання і цінності, які формують молоді людину як повновласного господаря своєї життєдіяльності. Принагідно, наведу слова всесвітньо визнаного морального авторитету світу, художника, архітектора і письменника Миколи Реріха: «Сором країни, де вчителі перебувають у бідності і злиднях. Сором тим, хто знає, що їх дітей навчає людина, яка бідує. Не тільки сором народу, який не піклується за вчителів майбутнього покоління, але й знак неосвіченості. Чи можна доручати дітей людині засмученій? Чи можна забувати, яке випромінювання дає горе? Чи можна знати, що дух пригнічений не викличе захоплення? Чи можна вважати учительство мізерним заняттям? Чи можна очікувати від дітей провітлення духу, якщо школа буде місцем приниження й образи? Чи можна відчувати творення при скреготанні зубів? Чи можна очікувати вогню серця, коли мовчить дух? Так кажу, так повторюю, що народ, який забув учителя, забув своє майбутнє. Недопустимо часу, щоб спрямувати думку до радості майбутнього. Але попідкуємось, щоби вчитель

був найціннішою особистістю в країні. Настає час, коли дух повинен бути освіченим й освічений істинним пізнанням. Вогонь біля порогу...» [5, с. 31–32]. Люди хочуть, щоб учитель не тільки добре викладав, щоб володів не тільки знаннями, що постійно оновлюються, але й щоб учні любили свого вчителя. Любов нерозривно зв'язана з повагою, і сама держава зобов'язана створювати для педагогів особливо поважне становище, – робить висновок М. Реріх.

Наш швидкоплинний час нерідко не дає можливості зупинитись і подумати, звернутись до мудрості авторитетів, які ввійшли і на вічно закріпились в історії, осмислити їх пропозиції і поради. А треба. Як писали древні, «нічого з нічого не виникає». Ми стоїмо на плечах наших попередників, збагачуємось їх досвідом, проникливим поглядом у майбутнє й разом з ними (з їх духовною спадщиною) і власною креативністю осмислюємо і торуємо шляхи наближення забезпеченого добробуту й безкризового суспільства, побудова якого є нашим спільним завданням і відповідальністю пред прийдешніми поколіннями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апатія (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Апатія>)
2. **Головко Оксана**. Корупції оголошено подальшу боротьбу // Урядовий кур'єр. 2018. 1 березня. № 42 (6158).
3. **Гриневич Л.** Школа має формувати цілісний світогляд // День. 2017. 27–28 січня. № 13–14.
4. **Кінах А.** Вихід з кризи – створення нових робочих місць // Голос України. 2016. 29 листопада. № 227 (6481).
5. **Рерих Николай**. О Вечном... / сост., примеч. и слов. Д.Н. Попова; предисл. С.Н. Рериха]. М.: Республика, 1994. 461, [1] с.
6. **Стельмахович М.** Українська родина педагогіка: навч. посіб. Київ: ІСДО, 1996. 288 с.
7. **Фукуяма Ф.** Конец истории и последний человек / пер. с англ. М.Б. Левина. М., 2004. 588, [4] с.
8. **Хантингтон С.** Столкновение цивилизаций / пер. с англ. Т. Велимева, Ю. Новикова. М.: ООО «Изд-во АСТ», 2003. 603, [5] с.
9. http://pidruchniki.com/1961040163288/pedagogika/ponyattya_pro_zmist_osviti
10. <https://www.google.com.ua/search?q>

REFERENCES

1. Apatia (<https://uk.wikipedia.org/wiki/Апатія>) (In Ukrainian)
2. **Holovko Oksana**. Koruptsiyi oholosheno podal'shu borot'bu // Uryadovi kurier. 2018. 1 bereznya. № 42 (6158). (In Ukrainian)
3. **Hrynevych L.** Shkola maye formuvaty tsiilisnyy svitohlyad // Den'. 2017. 27–28 sichnya. № 13–14. (In Ukrainian)
4. **Kinakh A.** Vykhid z kryzy – stvorennya novykh robochykh mist' // Holos Ukrainy. 2016. 29 lystopada. № 227 (6481). (In Ukrainian)
5. **Rerikh Nikolay**. O Vechnom... / sost., primech. i slov. D.N. Popova; predisl. S.N. Rerikha]. Moscow: Respublika, 1994. 461, [1] s. (In Russian)
6. **Stel'makhovych M.** Ukrainys'ka rodyinna pedahohika: navch. posib. Kyiv: ISDO, 1996. 288 s. (In Ukrainian)
7. **Fukuyama Francis**. The End of History and the Last Man. Free Press, 1992.
8. **Huntington Samuel P.** The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order. 1996.

Юрій БОБАЛО

доктор технічних наук, професор,
член-кореспондент
Національної академії педагогічних наук,
ректор Національного університету
«Львівська політехніка»

УДК 378.1

**ІНФОРМАЦІЙНІ
ПАРАМЕТРИ
СИСТЕМИ
ВНУТРІШНЬОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ЯКОСТІ
В ЗАКЛАДАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ**

© Бобало Ю., 2018

Ключові слова: якість вищої освіти, система внутрішнього забезпечення якості вищої освіти, заклади вищої освіти, інформаційні параметри.

У роботі наведено теоретико-методологічні та практичні засади системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності та якості вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості). Показано, що реалізування системи внутрішнього забезпечення якості передбачає проведення цілої низки етапів та процедур, серед яких, зокрема, здійснення моніторингу процесів, пов'язаних з освітньою діяльністю, шляхом визначення інформаційних параметрів складових функцій якості; порівняння фактичних значень інформаційних параметрів із нормативними значеннями; аналізування отри-

маних результатів та на його основі встановлення необхідності регулювання процесів (управлінських, основних, забезпечувальних) і здійснення управлінських впливів (коригувальних дій). Запропоновано формули для розрахунку інформаційних параметрів та обґрунтовано вибір нормативних значень цих параметрів. Показано, що відхилення фактичних значень інформаційних параметрів від нормативних є підставою для формування та прийняття управлінських рішень.

Постановка проблеми. Висока якість освіти є невід'ємною умовою функціонування сучасного університету та забезпечення його конкурентоспроможності на національному та глобальному освітньому ринках. Найефективнішим інструментом при цьому є формування та впровадження системи забезпечення закладами вищої освіти якості освітньої діяльності

та якості вищої освіти (системи внутрішнього забезпечення якості). Основні засади побудови системи внутрішнього забезпечення якості на прикладі Національного університету «Львівська політехніка» наведено в роботі [1]. Систему внутрішнього забезпечення якості представлено як функцію процедур і процесів, які реалізуються в університеті; сформовано сукупність інформаційних параметрів функції якості вищої освіти; на основі їх оцінювання та аналізування сформульовано інформаційну базу для прийняття управлінських рішень.

Метою даної роботи є розвиток теоретико-методологічних і методико-прикладних засад системи внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти. Для досягнення поставленої мети визначено такі основні завдання:

1. Ідентифікування інформаційних параметрів складових функції якості вищої освіти.

2. Формування та обґрунтування нормативних значень інформаційних параметрів складових функції якості для подальшого порівняння фактичних значень інформаційних параметрів із пропонованими нормативними значеннями.

Основні результати досліджень. Реалізування системи внутрішнього забезпечення якості у закладах вищої освіти передбачає проведення цілої низки етапів та процедур, серед яких, зокрема, моніторинг процесів (управлінських, основних, забезпечувальних), пов'язаних з освітньою діяльністю. Моніторинг процесів здійснюється шляхом визначення показників та розрахунку інформаційних параметрів складових функції якості, сформованих у [1] відповідно до концептуальних підходів системи збалансованих показників Нортон Д. і Каплана Р. [2], та стратегічних завдань ЗВО. Усі інформаційні параметри функції якості вищої освіти згруповано за підсистемами, що відображають якість:

- контингенту студентів;
- освітнього процесу;

- науково-дослідної роботи;
- кадрового забезпечення;
- фінансового забезпечення;
- інформаційного забезпечення;
- матеріально-технічного забезпечення.

Формули для розрахунку інформаційних параметрів наведено в табл. 1–7. Важливо зазначити, що для отримання об'єктивного та неупередженого результату інформаційні параметри слід розраховувати за період, не менший як за три роки.

Нормативні значення інформаційних параметрів сформульовано на основі узагальнення методичного досвіду з діагностування середовища організації [3, 4], відповідно до якого виокремлюють такі їх види:

- базові (значення, притаманні даному ЗВО за попередній період);
- нормативні (визначені нормативно-правовими і нормативними документами у сфері провадження освітньої діяльності – законами, постановами, наказами тощо);
- експертні (визначені експертним шляхом за відсутності аналогів);
- міжсуб'єктні (за основу беруть значення, притаманні провідним університетам, або університетам-конкурентам).

Інформаційними параметрами функції якості за підсистемою «Якість контингенту студентів» обрано шість параметрів [1], які відображають рівень знань вступників та студентів (табл. 1). Так, інформаційний параметр $IP_{1,1}$ (рівень знань вступників на навчання для здобуття ступеня бакалавра) визначено як середнє значення двох документів: середнього бала атестата учнів середніх шкіл, гімназій, ліцеїв і середнього бала сертифіката ЗНО з дисциплін, які передбачені правилами вступу до ЗВО. Нормативним значенням цього параметра пропонуємо приймати значення, отримані на основі ретроспективного аналізу (наприклад, за останні 3 роки) результатів вступної кампанії на ІТ-спеціальності за державним замовленням (як такі, що характеризуються найвищими показниками атестатів та сертифікатів ЗНО вступників).

**Ідентифікування інформаційних параметрів
підсистеми «Якість контингенту студентів»**

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень знань вступників на навчання для здобуття освітнього ступеня бакалавра ($IP_{1,1}$)	$IP_{1,1} = \frac{I_1 + I_2}{2},$ де I_1 – середній бал атестата учнів шкіл, гімназій, ліцеїв, вступників до ЗВО поточного року, од.; I_2 – середній бал сертифіката ЗНО вступників до ЗВО поточного року, од.	$IP_{1,1}^* = 175,5$	Значення, запропоноване на основі ретроспективного аналізу (за останні 3 роки) вступу до Львівської політехніки на спеціальності, які характеризуються найвищими показниками атестатів та сертифікатів ЗНО
Рівень прохідного бала ($IP_{1,2}$)	$IP_{1,2} = \frac{\sum_{i=1}^n I_{3i}}{n},$ де I_{3i} – прохідний бал ¹ за дванадцятибальною шкалою на i -у спеціальність, од.; n – кількість спеціальностей, на які здійснювався вступ, од.	$IP_{1,2}^* = 10$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання
Рівень знань студентів першого курсу, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні ($IP_{1,3}$)	$IP_{1,3} = \frac{I_4 + I_5}{I_6} \cdot 100 \%,$ де I_4 – кількість студентів першого (бакалаврського) рівня, які за результатами «вхідного» контролю знань з природничо-наукової (фундаментальної), а також з гуманітарної та соціально-економічної підготовки, отримали оцінку «відмінно», ос.; I_5 – кількість студентів, які за результатами «вхідного» контролю знань отримали оцінку «добре», ос.; I_6 – кількість студентів першого курсу, які взяли участь у «вхідному» контролі знань, ос.	$IP_{1,3}^* = 60\%$	Значення, регламентоване для студентів, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні, (пп.2.1.2, 2.2.2.) [5], збільшене на 10%
Рівень знань вступників на навчання для здобуття освітнього ступеня магістра ($IP_{1,4}$)	$IP_{1,4} = \frac{I_7 + I_8}{I_9} \cdot 100 \%,$ де I_7 – кількість вступників до магістратури, які за результатами вступних іспитів отримали оцінку «відмінно», ос.; I_8 – кількість вступників до магістратури, які за результатами вступних іспитів отримали оцінку «добре», ос.; I_9 – кількість вступників до магістратури у поточному році, ос.	$IP_{1,4}^* = 65\%$	Значення, регламентоване для студентів другого (магістерського) рівня, (п.2.3.2.) [5], збільшене на 15%
Рівень недопущення студентів до семестрового контролю ($IP_{1,5}$)	$IP_{1,5} = \frac{I_{10}}{I_{11}} \cdot 100 \%,$ де I_{10} – кількість студентів денної форми навчання, недопущених до семестрового контролю, ос.; I_{11} – контингент студентів денної форми навчання, ос.	$IP_{1,5}^* = 2\%$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання
Рівень відрахування із ЗВО за академічну неуспішність ($IP_{1,6}$)	$IP_{1,6} = \frac{I_{12}}{I_{11}} \cdot 100 \%,$ де I_{12} – кількість студентів, відрахованих впродовж навчального року за академічну неуспішність, ос.	$IP_{1,6}^* = 3\%$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання

Інформаційний параметр $IP_{1,3}$ розраховано за результатами оцінювання знань студентів з природничо-наукової (фундаментальної), а також з гуманітарної та соціально-економічної підготовки, передбаченими Державними вимогами до акредитації напряму підготовки та спеціальності [5]. Відповідно, нормативним значенням для $IP_{1,3}$ обрано встановлене у [5] значення показника для студентів, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні, збільшене на 10%.

Інформаційний параметр $IP_{1,4}$ слід оцінювати як відношення кількості вступників до магістратури, які за результатами вступних іспитів отримали оцінки «відмінно» та «добре», до загальної кількості вступників до магістратури. При цьому важливою умовою забезпечення точності та достовірності оцінювання знань є формування фахових тестів необхідного та однакового рівня складності. Тобто, показник $IP_{1,4}$ є репрезентатив-

ним та об'єктивним у разі виконання кафедрами-розробниками тестів зазначеної умови. Нормативним значенням параметра обрано значення, встановлене вимогами акредитації [5], збільшене на 15%.

Наступною складовою системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти є «Якість освітнього процесу». Інформаційними параметрами є 14 показників [1], які відображають якість реалізування змісту підготовки фахівців (табл.2). Нормативно-критеріальні значення сформульовано на підставі опрацювання Державних вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу [5], методик рейтингування U-Multi-rank [6], QS [7], на основі експертного оцінювання статистичної інформації, отриманої за результатами проведення контролю знань, захистів бакалаврських та магістерських кваліфікаційних робіт тощо, впродовж 5 років.

Таблиця 2

Ідентифікування інформаційних параметрів підсистеми «Якість освітнього процесу»

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень засвоєння знань, визначений за результатами поточного контролю ($IP_{2,1}$)	$IP_{2,1} = \frac{I_{13} + I_{14}}{I_{15}} \cdot 100 \%,$ де I_{13}, I_{14} – кількість студентів, які за результатами поточного контролю отримали оцінки «відмінно» та «добре» відповідно, ос; I_{15} – кількість студентів, які брали участь у поточному контролі, ос.	$IP_{2,1}^* = 60\%$	Значення, регламентоване пп.2.1.2., 2.2.2, 2.3.2 [5], збільшене на 10%
Рівень засвоєння знань, визначений за результатами семестрового контролю ($IP_{2,2}$)	$IP_{2,2} = \frac{I_{16} + I_{17}}{I_{18}} \cdot 100 \%,$ де I_{16}, I_{17} – кількість студентів, які за результатами семестрового контролю отримали оцінки «відмінно» та «добре» відповідно, ос.; I_{18} – кількість студентів, які брали участь у семестровому контролі, ос.	$IP_{2,2}^* = 60\%$	Значення, регламентоване пп.2.1.2., 2.2.2, 2.3.2 [5], збільшене на 10%
Рівень результативності повторного вивчення дисциплін ($IP_{2,3}$)	$IP_{2,3} = \frac{I_{19}}{I_{20}} \cdot 100 \%,$ де I_{19} – кількість студентів, які отримали позитивну оцінку («відмінно», «добре», «задовільно») за результатами повторного вивчення дисциплін, ос.; I_{20} – кількість студентів, які повторно вивчали дисципліни, ос.	$IP_{2,3}^* = 90\%$	Значення, регламентоване пп.2.1.1., 2.2.1., 2.3.1 [5]

Рівень залишкових знань ($IP_{2.4}$)	$IP_{2.4} = \frac{I_{21} + I_{22}}{I_{23}} \cdot 100\%,$ <p>де I_{21}, I_{22} – кількість студентів, які за результатами контролю залишкових знань¹ отримали оцінки «відмінно» та «добре» відповідно, ос.; I_{23} – кількість студентів, які брали участь у контролі залишкових знань, ос.</p>	$IP_{2.4}^* = 25\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень набутих знань ($IP_{2.5}$)	$IP_{2.5} = \left(\frac{I_{24} + I_{25}}{2I_{28}} + \frac{I_{26} + I_{27}}{2I_{29}} \right) \cdot 100\%,$ <p>де I_{24}, I_{25} – кількість бакалаврів, які за результатами діагностичного контролю² отримали оцінки «відмінно» та «добре» відповідно, ос.; I_{26}, I_{27} – кількість магістрів, які отримали оцінки «відмінно» та «добре» відповідно, ос.; I_{28}, I_{29} – кількість бакалаврів і магістрів, які взяли участь у діагностичному контролі відповідно, ос..</p>	$IP_{2.5}^* = 85\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень кваліфікаційних робіт ($IP_{2.6}$)	$IP_{2.6} = \left(\frac{I_{30} + I_{31}}{2I_{34}} + \frac{I_{32} + I_{33}}{2I_{35}} \right) \cdot 100\%,$ <p>де I_{30}, I_{31} – кількість бакалаврських кваліфікаційних робіт, захищених з оцінками «відмінно» та «добре» відповідно, од.; I_{32}, I_{33} – кількість магістерських кваліфікаційних робіт, захищених з оцінками «відмінно» та «добре» відповідно, од.; I_{34}, I_{35} – загальна кількість бакалаврських та магістерських кваліфікаційних робіт відповідно, захищених в поточному році, од.</p>	$IP_{2.6}^* = 87\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень результативності у предметних олімпіадах ($IP_{2.7}$)	$IP_{2.7} = \frac{I_{36} + I_{37}}{I_{38}} \cdot 100\%,$ <p>де I_{36}, I_{37} – кількість студентів ЗВО, які стали переможцями та призерами предметних олімпіад відповідно, ос.; I_{38} – кількість студентів ЗВО-учасників предметних олімпіад, ос.</p>	$IP_{2.7}^* = 10\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень задоволеності студентів викладанням дисциплін та оцінюванням знань ($IP_{2.8}$)	$IP_{2.8} = \frac{I_{39}}{I_{40}} \cdot 100\%,$ <p>де I_{39} – кількість НПП, які за результатами опитування студентів щодо якості викладання дисциплін та оцінювання знань, отримали позитивні оцінки, ос.; I_{40} – кількість НПП, щодо яких здійснювалось опитування, ос.</p>	$IP_{2.8}^* = 93\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень впровадження інноваційних освітніх технологій ³ ($IP_{2.9}$)	$IP_{2.9} = \frac{I_{41}}{I_{42}} \cdot 100\%$ <p>де I_{41} – кількість навчальних дисциплін, що викладаються із використанням інноваційних освітніх технологій, од.; I_{42} – загальна кількість навчальних дисциплін, од.</p>	$IP_{2.9}^* = 10\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень можливостей інтернаціоналізації для бакалаврів ($IP_{2.10}$)	$IP_{2.10} = \frac{I_{43}}{I_{44}} \cdot 100\%,$ <p>де I_{43} – кількість освітніх програм для бакалаврів, реалізованих іноземною мовою, од.; I_{44} – загальна кількість освітніх програм для бакалаврів, од.</p>	$IP_{2.10}^* = 7\%$	Значення, пропонуване методикою [6]
Рівень можливостей інтернаціоналізації для магістрів ($IP_{2.11}$)	$IP_{2.11} = \frac{I_{45}}{I_{46}} \cdot 100\%,$ <p>де I_{45} – кількість впроваджених освітніх програм для магістрів, іноземною мовою, од.; I_{46} – загальна кількість освітніх програм для магістрів, од.</p>	$IP_{2.11}^* = 10\%$	Значення, пропонуване методикою [6]

Рівень кредитної академічної мобільності студентів ($IP_{2,12}$)	$IP_{2,12} = \frac{I_{47}}{I_{11}} \cdot 100\% ,$ де I_{47} – кількість студентів ЗВО що взяли участь у програмах кредитної мобільності, ос.	${}^2P_{2,12}^* = 2\%$	Значення, пропонуване методикою [7]
Рівень ступеневої академічної мобільності магістрів ($IP_{2,13}$)	${}^2P_{2,13} = \frac{I_{48}}{I_{49}} \cdot 100\% ,$ де I_{48} – кількість магістрів, які отримали подвійний диплом, ос.; I_{49} – кількість магістрів – випускників, ос.	$IP_{2,13}^* = 10\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання, із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень затребуваності спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр», на ринку праці ($IP_{2,14}$)	$IP_{2,14} = \frac{I_{50}}{I_{51}} \cdot 100\% ,$ де I_{50} – кількість спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр», частка працевлаштованих (за спеціальністю) випускників яких впродовж 3-х років після випуску дорівнює не менше 82%, од.; I_{51} – кількість спеціальностей, за якими здійснювався випуск здобувачів вищої освіти освітнього рівня «магістр», од.	$IP_{2,14}^* = 25\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання

Складаю функції якості вищої освіти «Якість науково-дослідної роботи» охоплює інформаційні параметри (усього 13), які характеризують науково-дослідну роботу науково-педагогічних працівників та студентів (табл.3). Параметри обрано на підставі узагальнення найбільш репрезентативних індикаторів системи наукової та науково-технічної діяльності, представлених в роботах [1, 8]. Методологічною базою для формування інформаційних параметрів слугували «Показники наукової та

науково-технічної діяльності, що подаються щорічно до Міністерства освіти і науки України [9], а також показники щорічного статистичного звіту за формою [10]. Нормативно-критеріальні значення цих параметрів обрано на підставі експертного аналізу та оцінювання звітних показників наукової діяльності ЗВО [11-15], які за результатами міжнародних і національних рейтингів посідають чільні місця [16-18], а також на основі опрацювання методик міжнародних рейтингів [6, 7].

Таблиця 3

Ідентифікування інформаційних параметрів підсистеми «Якість науково-дослідної роботи»

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень затребуваності наукових досліджень на національному рівні, тис.грн/ос. ($IP_{3,1}$)	$IP_{3,1} = \frac{I_{52}}{I_{53} + I_{54}}$ де I_{52} – обсяг фінансових надходжень до загального фонду ЗВО, тис.грн; I_{53} ; I_{54} – загальна чисельність штатних наукових і науково-педагогічних працівників відповідно, ос.	$IP_{3,1}^* = 10$ тис. грн/ос.	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання показників наукової діяльності провідних ЗВО [11-13, 19]

Рівень інтегрованості ЗВО у міжнародний науковий простір ($IP_{3,2}$)	$IP_{3,2} = \frac{I_{55}}{I_{56}} \cdot 100\% ,$ де I_{55} – обсяг фінансових надходжень до спеціального фонду за міжнародними науковими грантами, тис.грн; I_{56} – обсяг фінансових надходжень до спеціального фонду від виконання НДР (за госпдоговорами, державним замовленням, в межах науково-технічних програм, міжнародних грантів тощо), тис.грн	$IP_{3,2}^* = 20\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання показників наукової діяльності провідних ЗВО [11, 20]
Рівень публікаційної активності науково-педагогічних працівників ($IP_{3,3}$), од./ос.	$IP_{3,3} = \frac{I_{57}}{I_{54}}$ де I_{57} – кількість наукових праць НПП у виданнях, що входять до міжнародних НБД Scopus або Web of Science, од.;	$IP_{3,3}^* = 0,08$ од./ос.	Значення, пропонуване методикою [6]
Рівень цитованості наукових статей ЗВО ($IP_{3,4}$)	$IP_{3,4} = \frac{I_{58}}{I_{59}} \cdot 100\%$ де I_{58} – сумарний h-індекс ЗВО, од.; I_{59} – максимальний сумарний h-індекс серед ЗВО України, од.	$IP_{3,4}^* = 70\%$	Значення, пропонуване на основі порівняльного аналізу сумарних h-індексів ЗВО [17]
Рівень кількості захищених курсових робіт і курсових проектів з елементами наукового пошуку ($IP_{3,5}$)	$IP_{3,5} = \frac{I_{60} + I_{61}}{I_{62}} \cdot 100\% ,$ де I_{60}, I_{61} – кількість захищених курсових робіт і курсових проектів відповідно, де передбачено елементи наукового пошуку, од.; I_{62} – загальна кількість захищених курсових робіт і курсових проектів відповідно, од.	$IP_{3,5}^* = 52\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень кількості захищених кваліфікаційних бакалаврських робіт з елементами наукової новизни ($IP_{3,6}$)	$IP_{3,6} = \frac{I_{63}}{I_{34}} \cdot 100\% ,$ де I_{63} – кількість захищених бакалаврських кваліфікаційних робіт, що містять елементи наукової новизни, од.	$IP_{3,6}^* = 10\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень кількості захищених кваліфікаційних магістерських робіт з елементами наукової новизни ($IP_{3,7}$)	$IP_{3,7} = \frac{I_{64}}{I_{35}} \cdot 100\% ,$ де I_{64} – кількість захищених магістерських кваліфікаційних робіт, що містять елементи наукової новизни.	$IP_{3,7}^* = 15\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень залучення студентів у наукові гуртки, проблемні групи ($IP_{3,8}$)	$IP_{3,8} = \frac{I_{65}}{I_{11}} \cdot 100\% ,$ де I_{65} – кількість студентів, які беруть участь в наукових гуртках, проблемних гуртках, ос.	$IP_{3,8}^* = 20\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень залучення студентів до виконання науково-дослідних робіт ($IP_{3,9}$)	$IP_{3,9} = \frac{I_{66}}{I_{11}} \cdot 100\% ,$ де I_{66} – кількість студентів, які залучені до виконання науково-дослідних робіт, ос.	$IP_{3,9}^* = 25\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень публікаційної активності студентів у виданнях, що індексуються наукометричними базами Scopus і Web of Science ($IP_{3,10}$), од./ос.	$IP_{3,10} = \frac{I_{67}}{I_{11}} ,$ де I_{67} – кількість наукових праць, опублікованих за участю студентів, у НБД Scopus і Web of Science.	$IP_{3,10}^* = 0,03$ од./ос.	Значення, пропонуване методикою [6]

Рівень публікаційної активності студентів у фахових та інших виданнях ($IP_{3.11}$), од./ос.	$IP_{3.11} = \frac{I_{68}}{I_{11}},$ де I_{68} – кількість наукових праць (статей, тез та матеріалів конференцій), опублікованих за участю студентів.	$IP_{3.11}^* = 0,15$ од./ос.	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень залучення студентів до винахідницької діяльності ($IP_{3.12}$)	$IP_{3.12} = \frac{I_{69}}{I_{11}} \cdot 100\%,$ де I_{69} – кількість студентів, які отримали охоронні документи, од.	$IP_{3.12}^* = 0,1 \%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень результативності наукової роботи студентів ($IP_{3.13}$)	$IP_{3.13} = \frac{I_{70}}{I_{11}} \cdot 100\%,$ де I_{70} – кількість студентів, які у звітному році отримали стипендії Президента України, стипендії Кабінету Міністрів України, стали переможцями другого етапу Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт та міжнародних конкурсів студентських наукових робіт, ос.	$IP_{3.13}^* = 1,5 \%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання

Інформаційними параметрами функції якості за підсистемою «Якість кадрового забезпечення» обрано параметри [1] (усього 15), які характеризують кадровий потенціал ЗВО та його результативність (табл. 4). Інформаційні параметри виокремлено, зокрема, із врахуванням критеріїв надання ЗВО статусу національного, визначених Поста-

новою Кабінету Міністрів [21], літературних джерел з оцінювання наукової результативності ЗВО [8]. Нормативно-критеріальні значення визначено на підставі порівняльного аналізу показників кадрового забезпечення провідних ЗВО [11, 12, 22], а також відповідно до стратегічних завдань Національного університету «Львівська політехніка».

Таблиця 4

Ідентифікування інформаційних параметрів підсистеми «Якість кадрового забезпечення»

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень забезпечення науковими та науково-педагогічними працівниками з найвищою кваліфікацією ($IP_{4.1}$)	$IP_{4.1} = \frac{I_{71} + I_{72}}{I_{53} + I_{54}} \cdot 100\%,$ де I_{71} , I_{72} – кількість докторів і кандидатів наук відповідно, які обіймають штатні посади наукових і науково-педагогічних працівників, ос.	$IP_{4.1}^* = 80\%$	Значення, пропонуване методикою QS World University Rankings [7]
Рівень забезпечення науково-педагогічними працівниками - молодими вченими з найвищою кваліфікацією ($IP_{4.2}$)	$IP_{4.2} = \frac{I_{73}}{I_{54}} \cdot 100\%,$ де I_{73} – кількість докторів та кандидатів наук - молодих вчених (кандидатів наук віком до 35 років, докторів наук віком до 40 років), ос.	$IP_{4.2}^* = 15\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень забезпечення науковими і науково-педагогічними працівниками, що беруть участь у підготовці наукових кадрів ($IP_{4.3}$)	$IP_{4.3} = \frac{I_{74}}{I_{53} + I_{54}} \cdot 100\%,$ де I_{74} – кількість наукових і науково-педагогічних працівників, які мають не менше п'яти захищених здобувачів наукових ступенів, ос.	$IP_{4.3}^* = 25\%$	Значення, пропонуване із врахуванням вимог щодо підтвердження статусу Національного та стратегічних завдань Львівської політехніки

Рівень залучення наукових і науково-педагогічних працівників з іноземним громадянством ($IP_{4.4}$)	$IP_{4.4} = \frac{I_{75}}{I_{53} + I_{54}} \cdot 100\%$, де I_{75} – кількість наукових і науково-педагогічних педагогічних працівників з іноземним громадянством, що працювали за контрактом, ос.	$IP_{4.4}^* = 4\%$	Значення, пропонуване методикою QS World University Rankings [7]
Рівень відповідності науково-педагогічних працівників вимогам Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності на першому рівні вищої освіти ($IP_{4.5}$)	$IP_{4.5} = \frac{I_{76}}{I_{54}} \cdot 100\%$, де I_{76} – кількість науково-педагогічних працівників, які відповідають вимогам Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності на першому рівні вищої освіти, ос.	$IP_{4.5}^* = 100\%$	Значення, пропонуване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень відповідності науково-педагогічних працівників вимогам Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності на другому рівні вищої освіти ($IP_{4.6}$)	$IP_{4.6} = \frac{I_{77}}{I_{54}} \cdot 100\%$, де I_{77} – кількість науково-педагогічних працівників, які відповідають вимогам Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності на другому рівні вищої освіти, ос.	$IP_{4.6}^* = 85\%$	Значення, пропонуване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень відповідності науково-педагогічних працівників, що обіймають посади професорів, вимогам конкурсу на заміщення посади професора ($IP_{4.7}$)	$IP_{4.7} = \frac{I_{78}}{I_{79}} \cdot 100\%$, де I_{78} – кількість науково-педагогічних працівників, які відповідають вимогам конкурсу на заміщення посади професора, ос.; I_{79} – загальна кількість науково-педагогічних працівників, які перебувають на посадах професора, ос.	$IP_{4.7}^* = 90\%$	Значення, пропонуване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень відповідності науково-педагогічних працівників, що обіймають посади доцентів, вимогам конкурсу на заміщення посади доцента ($IP_{4.8}$)	$IP_{4.8} = \frac{I_{80}}{I_{81}} \cdot 100\%$, де I_{80} – кількість науково-педагогічних працівників, які відповідають вимогам конкурсу на заміщення посади доцента, ос.; I_{81} – загальна кількість науково-педагогічних працівників, які перебувають на посадах доцента, ос.	$IP_{4.8}^* = 85\%$	Значення, пропонуване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень визнання наукових здобутків наукових, науково-педагогічних працівників, докторантів і аспірантів на національному рівні ($IP_{4.9}$)	$IP_{4.9} = \frac{I_{82}}{I_{53} + I_{54} + I_{83} + I_{84}} \cdot 100\%$, де I_{82} – кількість ННПП, докторантів, аспірантів, які отримали гранти, стипендії, премії Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, ос.; I_{83}, I_{84} – загальна кількість докторантів та аспірантів денної форми навчання відповідно, ос.	$IP_{4.9}^* = 5\%$	Значення, пропонуване на основі аналізу результатів провідних ЗВО [11-13, 20]
Рівень наукової публікаційної активності наукових і науково-педагогічних працівників ($IP_{4.10}$), од./ос.	$IP_{4.10} = \frac{I_{85}}{I_{53} + I_{54}}$, де I_{85} – кількість наукових публікацій у виданнях, що входять до міжнародних НМБ Scopus і Web of Science, опублікованих науковими і науково-педагогічними працівниками, од.	$IP_{4.10}^* = 0,05$ од./ос.	Значення, пропонуване на основі аналізу результатів провідних ЗВО [11, 13, 14]
Рівень навчально-методичної результативності науково-педагогічних працівників ($IP_{4.11}$) од./ос.	$IP_{4.11} = \frac{I_{86}}{I_{54}}$, де I_{86} – кількість підручників і навчальних пос. ників, виданих НПП у поточному році, од.	$IP_{4.11}^* = 0,08$ од./ос.	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання

Рівень результативності керівництва науковою роботою студентів ($IP_{4.12}$)	$IP_{4.12} = \frac{I_{87}}{I_{54}} \cdot 100\% ,$ де I_{87} – кількість НПП, під керівництвом яких студенти одержали стипендії Президента України, стали переможцями Всеукраїнських та міжнародних конкурсів студентських наукових робіт, ос.	$IP_{4.12}^* = 15\%$	Значення, пропонуване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень внутрішньої академічної мобільності науково-педагогічних працівників ($IP_{4.13}$)	$IP_{4.13} = \frac{I_{88}}{I_{54}} \cdot 100\% ,$ де I_{88} – кількість науково-педагогічних працівників, які брали участь у програмах внутрішньої академічної мобільності, ос.	$IP_{4.13}^* = 25\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень міжнародної академічної мобільності науково-педагогічних працівників ($IP_{4.14}$)	$IP_{4.14} = \frac{I_{89}}{I_{54}} \cdot 100\% ,$ де I_{89} – кількість науково-педагогічних працівників, взяли участь у програмах міжнародної академічної мобільності (брали участь у міжнародних наукових проектах, стажуванні, проводили навчальні заняття або наукові дослідження в іноземних ЗВО), ос.	$IP_{4.14}^* = 5\%$	Значення, пропонуване на основі аналізу результатів провідних ЗВО [11-13, 20, 23]
Рівень участі науково-педагогічних працівників найвищої кваліфікації в роботі спеціалізованих вчених рад ($IP_{4.15}$)	$IP_{4.15} = \frac{I_{90}}{I_{71} + I_{72}} \cdot 100\% ,$ де I_{90} – кількість штатних науково-педагогічних працівників (докторів і кандидатів наук), які є членами спеціалізованих вчених рад, ос.	$IP_{4.15}^* = 25\%$	Значення, пропонуване на основі ретроспективного аналізу результатів Львівської політехніки за останні 5 років

Інформаційні параметри складової функції якості вищої освіти «Якість фінансового забезпечення» характеризують фінансове забезпечення освітньої і наукової діяльності ЗВО, розвитку соціальної інфраструктури та соціального захисту учасників освітнього процесу (табл.5).

Таблиця 5

Ідентифікування інформаційних параметрів підсистеми «Якість фінансового забезпечення»

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень надходжень до спеціального фонду за надання платних освітніх послуг ($IP_{5.1}$)	$IP_{5.1} = \frac{I_{91}}{I_{92}} \cdot 100\%$ де I_{91} – обсяг спеціального фонду за надання платних освітніх послуг, тис.грн; I_{92} – загальний обсяг коштів, отриманих за надання освітніх послуг, тис.грн	$IP_{5.1}^* = 30\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень обсягу спеціального фонду ЗВО ($IP_{5.2}$)	$IP_{5.2} = \frac{I_{93}}{I_{94}} \cdot 100\%$ де I_{93} – обсяг спеціального фонду ЗВО (за надання платних освітніх і наукових послуг, проведення НДР), тис.грн; I_{94} – загальний обсяг фінансування ЗВО, тис.грн	$IP_{5.2}^* = 30\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання

Рівень фінансування наукових досліджень та розробок ($IP_{5,3}$)	$IP_{5,3} = \frac{I_{95}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{95} – обсяг фінансування наукових досліджень і розробок, тис.грн	$IP_{5,3}^* = 15\%$	Значення, визначене у [24] для дослідницьких університетів
Рівень фінансового забезпечення розвитку інформаційно-комунікаційної інфраструктури ($IP_{5,4}$)	$IP_{5,4} = \frac{I_{96}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{96} – обсяг коштів, спрямований на розвиток інформаційно-комунікаційної інфраструктури, тис.грн	$IP_{5,4}^* = 3\%$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання
Рівень витрат на закупівлю інформаційних ресурсів ($IP_{5,5}$)	$IP_{5,5} = \frac{I_{97}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{97} – обсяг коштів, спрямований на закупівлю електронних та друкованих інформаційних ресурсів, тис.грн	$IP_{5,5}^* = 3\%$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання
Рівень забезпечення розвитку навчально-лабораторної бази ($IP_{5,6}$)	$IP_{5,6} = \frac{I_{98}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{98} – обсяг капітальних видатків, спрямованих на розвиток навчально-лабораторної бази, тис.грн	$IP_{5,6}^* = 2\%$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання
Рівень забезпечення розвитку науково-приладної бази ($IP_{5,7}$)	$IP_{5,7} = \frac{I_{99}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{99} – обсяг фінансування капітальних видатків, спрямованих на розвиток науково-приладної бази, тис.грн	$IP_{5,7}^* = 5\%$	Значення, запропоноване на основі експертного оцінювання
Рівень забезпечення розвитку соціальної інфраструктури ($IP_{5,8}$)	$IP_{5,8} = \frac{I_{100}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{100} – обсяг коштів, спрямованих на утримання і розвиток соціальної інфраструктури, тис. грн.	$IP_{5,8}^* = 5\%$	Значення, запропоноване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень соціального захисту учасників освітнього процесу ($IP_{5,9}$)	$IP_{5,9} = \frac{I_{101}}{I_{94}} \cdot 100\% ,$ де I_{101} – обсяг коштів, спрямованих на соціальний захист, тис. грн.	$IP_{5,9}^* = 3\%$	Значення, запропоноване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки

Інформаційні параметри складової інформаційної інфраструктури, рівень впровадження електронних навчально-методичних комплексів, рівень інформатизації ЗВО тощо (табл.6).

Таблиця 6

Ідентифікування інформаційних параметрів підсистеми «Якість інформаційного забезпечення»

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень представлення основної (обов'язкової) інформації про університет на офіційному веб-сайті ($IP_{6,1}$)	$IP_{6,1} = \frac{I_{102}}{I_{103}} \cdot 100\% ,$ де I_{102} – кількість опублікованих на офіційному веб-сайті типів основної (обов'язкової) інформації про університет, од.; I_{103} – загальна кількість типів основної (обов'язкової) інформації про університет, од.	$IP_{6,1}^* = 100\%$	Закон України «Про вищу освіту» [24], вимоги щодо формування веб-сайту ЗВО

Рівень активності викладачів і студентів у віртуальному навчальному середовищі протягом року ($IP_{6.2}$)	$IP_{6.2} = \frac{I_{104}}{I_{105}} \cdot 100\%$ де I_{104} – кількість викладачів і студентів, які здійснювали вхід у віртуальному навчальному середовищі (ВНС) протягом року, ос.; I_{105} – кількість викладачів і студентів, які зареєстровані у ВНС, ос.	$IP_{6.2}^* = 50\%$	Значення, пропонуване на основі ретроспективного аналізу результатів Львівської політехніки за останні 5 років
Рівень наповнення навчальних дисциплін у віртуальному навчальному середовищі ($IP_{6.3}$)	$IP_{6.3} = \frac{I_{106}}{I_{107}} \cdot 100\%$ де I_{106} – кількість навчальних дисциплін, представлених у ВНС та підтверджених відповідним сертифікатом, впродовж року, од.; I_{107} – кількість навчальних дисциплін, які викладались протягом року, од.	$IP_{6.3}^* = 50\%$	Значення, пропонуване на основі ретроспективного аналізу результатів Львівської політехніки за останні 5 років
Рівень використання академічних ліцензій операційних систем викладачами ($IP_{6.4}$)	$IP_{6.4} = \frac{I_{108}}{I_{54}} \cdot 100\%$ де I_{108} – кількість викладачів, що використовують ліцензовані операційні системи, ос.	$IP_{6.4}^* = 100\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень використання академічних ліцензій операційних систем студентами ($IP_{6.5}$)	$IP_{6.5} = \frac{I_{109}}{I_{11}} \cdot 100\%$ де I_{109} – кількість студентів, що використовують ліцензовані операційні системи, ос.	$IP_{6.5}^* = 100\%$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень забезпечення студентів доступом до інформаційно-телекомунікаційної мережі ($IP_{6.6}$)	$IP_{6.6} = \frac{I_{110} + I_{111} \cdot K_1}{I_{11}}$ де I_{110} – кількість точок доступу до інформаційно-телекомунікаційної мережі, од.; I_{111} – кількість WiFi точок доступу, од.; K_1 – нормувальний коефіцієнт для WiFi точок доступу ($K=60$)	$IP_{6.6}^* = 1$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень книгозабезпечення навчальною літературою ($IP_{6.7}$), од./ос.	$IP_{6.7} = \frac{I_{112}}{I_{11}}$ де I_{112} – обсяг книжкового фонду навчальної літератури у читальних залах бібліотек, од.	$IP_{6.7}^* = 0,33$ од./ос.	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання
Рівень зміни кількості електронних баз даних ($IP_{6.8}$)	$IP_{6.8} = I_{113} - I_{114}$ де I_{113} – кількість передплачених баз даних у поточному році, од.; I_{114} – кількість передплачених баз даних у попередньому році, од.	$IP_{6.8}^* = 3$	Значення, пропонуване на основі експертного оцінювання

Інформаційними параметрами функції якості за підсистемою «Якість матеріально-технічного забезпечення» обрано вісім

параметрів [1], які характеризують матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу та наукових досліджень (табл. 7).

Таблиця 7

Інформаційні параметри функції якості вищої освіти за підсистемою «Якість матеріально-технічного забезпечення»

Інформаційний параметр	Формула для визначення	Нормативно-критеріальне значення	Обґрунтування вибору нормативно-критеріального значення
1	2	3	4
Рівень забезпечення освітнього процесу навчальними площами ($IP_{7.1}$), м ² /ос.	$IP_{7.1} = \frac{I_{115}}{I_{11}}$ I_{115} – загальна площа навчальних аудиторій, м ² .	$IP_{7.1}^* = 2$ м ² /ос	Значення, пропонуване із врахуванням ДБН В.2.2-3-97 «Будинки та споруди навчальних закладів»

Рівень забезпечення сучасними навчально-науковими лабораторіями та центрами ($IP_{7,2}$)	$IP_{7,2} = \frac{I_{116}}{I_{117}} \cdot 100\%$ де I_{116} – кількість лабораторій, створених за сприяння провідних фірм, од.; I_{117} – загальна кількість навчально-наукових лабораторій, од.	$IP_{7,2}^* = 30\%$	Значення, пропоноване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень забезпеченості лекційних аудиторій мультимедійною технікою ($IP_{7,3}$)	$IP_{7,3} = \frac{I_{118}}{I_{119}} \cdot 100\%$ де I_{118} – кількість лекційних аудиторій, оснащених мультимедійною технікою, од.; I_{119} – загальна кількість лекційних аудиторій, од.	$IP_{7,3}^* = 100\%$	Значення, пропоноване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень відповідності засобів вимірювальної техніки та випробувального обладнання вимогам технічних регламентів ($IP_{7,4}$)	$IP_{7,4} = \frac{I_{120}}{I_{121}} \cdot 100\%$ де I_{120} – кількість приладів, які відповідають технічним регламентам на дану групу засобів вимірювальної техніки (електричні, радіотехнічні, фізико-хімічні), од.; I_{121} – загальна кількість засобів вимірювальної техніки та випробувального обладнання, од.	$IP_{7,4}^* = 100\%$	Значення, пропоноване із врахуванням стратегічних завдань Львівської політехніки
Рівень оновлення комп'ютерів ($IP_{7,5}$)	$IP_{7,5} = \frac{I_{122} - I_{123}}{I_{122}} \cdot 100\%$ де I_{122} – загальна кількість комп'ютерів, од.; I_{123} – кількість комп'ютерів, що перебувають в експлуатації понад 10 років, од.	$IP_{7,5}^* = 90\%$	Значення, пропоноване на основі [25]
Рівень забезпечення викладачів комп'ютерами ($IP_{7,6}$) од./ос.	$IP_{7,6} = \frac{I_{124}}{I_{54}}$ де I_{124} – кількість комп'ютерів на кафедрах, од.	$IP_{7,6}^* = 1$	Значення, пропоноване на основі [25]
Рівень забезпечення студентів комп'ютерами ($IP_{7,7}$), од./ос.	$IP_{7,7} = \frac{I_{125}}{I_{11}}$ де I_{125} – кількість комп'ютерів в комп'ютерних лабораторіях, од.	$IP_{7,7}^* = 0,1$ од./ос.	Значення, пропоноване на основі [25]
Рівень забезпечення посадковими місцями у читальних залах бібліотек ($IP_{7,8}$), місць/ос.	$IP_{7,8} = \frac{I_{126}}{I_{11}}$ де I_{126} – кількість посадкових місць у читальних залах бібліотек, місць.	$IP_{7,8}^* = 0,05$ місць/ос.	Значення, пропоноване на основі [25]

Перелік пропонованих інформаційних параметрів може бути доповнений – відповідно до нових вимог, що визначатимуться нормативними документами у сфері вищої освіти, методиками міжнародних та національних рейтингів тощо. Відповідно, можуть підлягати коригуванню й нормативно-критеріальні значення інформаційних параметрів – залежно від мети і завдань, що ставить перед собою ЗВО.

Висновки. Ідентифікування інформаційних параметрів та формування їхніх

нормативних значень є первинними етапами діагностування діяльності ЗВО та невід'ємними складовими системи внутрішнього забезпечення якості. Наступними етапами є аналітичне опрацювання та інтепретування отриманих результатів, виявлення сильних та слабких сторін ЗВО щодо забезпечення якості вищої освіти. Систематизування отриманої інформації стане основою формування управлінських рішень для досягнення стратегічних завдань ЗВО.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бобало Ю.** Основні засади функціонування системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти у Національному університеті "Львівська політехніка" // Вища освіта України. 2017. № 4 (67). С. 12–27.
2. **Каплан Р.С., Нортон Д.П.** Сбалансованая система показателей. От стратегии к действию: [пер. с англ.]. М.: Олимп-Бизнес, 2003. 214 с.
3. **Кіндрацька Г.І.** Стратегічний менеджмент : навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Знання, 2010. 406 с.
4. **Євдокимова Н.М., Кірієнко А.В.** Економічна діагностика : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисциплін / Міністерство освіти і науки України, Київський національний економічний університет. Київ, 2005. С. 110.
5. Про затвердження Деяких вимог до акредитації напряму підготовки, спеціальності та вищого навчального закладу: Наказ № 689 від 13.06.2012 р. / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1108-12> (дата звернення: 08.06.2018).
6. Universities compared. Your way // U-Multirank. URL: <https://www.umultirank.org/> (access date: 08.06.2018).
7. QS World University Rankings // QS TOPUniversities. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings> (access date: 08.06.2018).
8. **Кузьмін О., Мельник О., Жук Л.** Симптоматична діагностика стану системи наукової діяльності університету // Економіка. Фінанси. Право. 2018. С. 20-29.
9. Про підсумки наукової та науково-технічної діяльності: Наказ від 13.12.2017 р. № 1609 / Міністерство освіти і науки України. URL: https://mon.rit.org.ua/info/nakaz_2017-12-13_1609.pdf (дата звернення: 7.06.2018).
10. Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 3-наука (річна) "Звіт про здійснення наукових досліджень і розробок": Наказ від 24.06.2016 р. №104 / Державна служба статистики України. URL: http://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2016/104/104_2016.htm (дата звернення: 7.06.2018).
11. Науково-дослідницька робота у Київському національному університеті імені Тараса Шевченка: підсумки за 2017 рік і завдання на 2018 рік": аналіт. доп. // Науково-дослідна частина Київського національного університету імені Тараса Шевченка: сайт. URL: http://science.univ.kiev.ua/upload/ZVIT_SCIENCE_2017_fin.pdf (дата звернення: 7.06.2018).
12. Наука та інновації у 2017 році: з конкретними діями та надіями на кращі зміни: зі звіту проректора з наук. роботи М. Ю. Ільченка про роботу у 2017 р. // Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського": сайт. URL: <http://kpi.ua/2017-dni> (дата звернення: 7.06.2018).
13. Звіт ректора Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна Бакірова В. С. за 2011–2017 роки // Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна: сайт. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/zvit-rektora-2011-2017.pdf> (дата звернення: 7.06.2018).
14. Звіт про наукову діяльність Сумського державного університету у 2017 році // Сумський державний університет: [сайт]. URL: <http://sumdu>.

REFERENCES

1. **Bobalo Yu.** Basic Principles of Functioning of Higher Education Internal Quality Assurance System at Lviv Polytechnic National University // Vyscha osvita Ukrainy. 2017. No. 4 (67). P. 12–27. (In Ukrainian)
2. **Kaplan R.S., Norton D.P.** Balanced Scorecard. From Strategy to Action: [translated from English]. Moscow: Olympus-Business, 2003. 214 p. (In Russian)
3. **Kindratska H. I.** Strategic Management: teaching manual. 2nd edition, revised and complemented. Kyiv: Znannya, 2010. 406 p. (In Ukrainian)
4. **Evdokymova N.M., Kiriynenko A.V.** Economic Diagnostics: teaching and methodological manual for self-study / Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv National Economic University. Kyiv, 2005. P. 110. (In Ukrainian)
5. On Approval of the State Requirements for the Accreditation of the Preparation Direction, Specialty and the Institution of Higher Education: Order No. 689 dated from 13.06.2012 / Ministry of Education and Science and Youth and Sport of Ukraine. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1108-12> (access date: 08.06.2018). (In Ukrainian)
6. Universities compared. Your Way // U-Multirank. URL: <https://www.umultirank.org/> (access date: 08.06.2018).
7. QS World University Rankings // QS TOPUniversities. URL: <https://www.topuniversities.com/qs-world-university-rankings> (access date: 08.06.2018).
8. **Kuzmin O., Melnyk O., Zhuk L.** Symptomatic Diagnosis of the University's Scientific Activity System's State // Ekonomika. Finansy. Pravo. 2018. P. 20–29. (In Ukrainian)
9. On the Results of Scientific and Technical Activities [Electronic resource]: Order dated from 13.12.2017, No. 1609 / Ministry of Education and Science of Ukraine. URL: https://mon.rit.org.ua/info/nakaz_2017-12-13_1609.pdf (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)
10. On Approval of the Form of State Statistical Observation No. 3-Science (annual) "Report on the Implementation of Scientific Research and Development": Order dated from 24.06.2016, No. 104 / State Statistics Department of Ukraine. URL: http://ukrstat.gov.ua/norm_doc/2016/104/104_2016.htm (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)
11. Scientific and Research Work at Taras Shevchenko National University of Kyiv: Results for 2017 and tasks for 2018: analytical report // Scientific and Research Department of Taras Shevchenko National University of Kyiv: site. URL: http://science.univ.kiev.ua/upload/ZVIT_SCIENCE_2017_fin.pdf (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)
12. Science and Innovations in 2017: with Specific Actions and Hopes for the Better Changes: from the report of the prorektor on Scientific work M.Yu. Ilchenko on work in 2017 // National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute": site. URL: <http://kpi.ua/2017-dni> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)
13. Report of the Rector of the V.N. Karazin Kharkiv National University Bakirov V.S. for 2011–2017 // V.N. Karazin Kharkiv National University: site. URL: <http://www.univer.kharkov.ua/docs/work/zvit-rektora-2011-2017.pdf> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

edu.ua/images/stories/gen_info/report/2017_zvit-%D1%81hernous.pdf (дата звернення: 7.06.2018).

15. Наука // Національний університет "Львівська політехніка": [сайт]. URL: <http://lp.edu.ua/паука> (дата звернення: 7.06.2018).

16. Рейтинг вишів «ТОП-200 Україна» 2017 року // Освіта.ua. Рейтинги ВНЗ. 2017. URL: <http://osvita.ua/vnz/rating/55849> (дата звернення: 7.06.2018).

17. Рейтинг університетів за показниками Scopus. 2017. URL: <http://osvita.ua/vnz/rating/55425> (дата звернення: 7.06.2018).

18. The Times Higher Education World University Rankings // The World University Rankings: [site]. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings> (access date: 7.06.2018).

19. Звіт про діяльність Національного університету біоресурсів і природокористування України за 2017 рік. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u18/zvit_2017_1.pdf (дата звернення: 7.06.2018).

20. Основні результати роботи колективу Національного університету "Львівська політехніка" за 2017 рік: матеріали до звіту ректора Нац. ун-ту «Львів. політехніка» Ю. Я. Бобала на конф. труд. колективу 31 січ. 2018 р. URL: http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2018/7918/zvit_rektora_2017.pdf (дата звернення: 7.06.2018).

21. Про затвердження Порядку та критеріїв надання закладу вищої освіти статусу національного, підтвердження чи позбавлення цього статусу: Постанова Каб. Міністрів України від 22 листоп. 2017 р. № 912 // Верховна Рада України: офіц. веб-портал. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/912-2017-%D0%BF> (дата звернення: 7.06.2018).

22. Звіт про діяльність Національного університету біоресурсів та природокористування України за 2016 р. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u18/zvit_2016.pdf (дата звернення: 7.06.2018).

23. Звіт ректора Львівського національного університету імені Івана Франка за 2017 рік // Львівський університет: [сайт]. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/zvit_rektora-2017.pdf (дата звернення: 7.06.2018).

24. Про вищу освіту: Закон України від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 37–38. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 7.06.2018).

25. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти: Постанова Каб. Міністрів України від 30 груд. 2015 р. № 1187 // Урядовий кур'єр. 2016. № 26.

14. Report on the Scientific Activity of Sumy State University in 2017 // Sumy State University: [site]. URL: http://sumdu.edu.ua/images/stories/gen_info/report/2017_zvit-%D1%81hernous.pdf (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

15. Science [Electronic resource] // Lviv Polytechnic National University: [site]. URL: <http://lp.edu.ua/nauka> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

16. Rating of "TOP-200 Ukraine" Universities in 2017 // Education.ua. Universities' Ratings. 2017. URL: <http://osvita.ua/vnz/rating/55849> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

17. Universities' Ratings by Scopus. 2017. URL: <http://osvita.ua/vnz/rating/55425> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

18. The Times Higher Education World University Rankings // The World University Rankings: [site]. URL: <https://www.timeshighereducation.com/world-university-rankings> (access date: 07.06.2018).

19. Report on the Activities of the National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine for 2017. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u18/zvit_2017_1.pdf (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

20. Main Results of the Lviv Polytechnic National University's Staff for 2017: materials from the report of the Rector of the Lviv Polytechnic National University Bobalo Yu.Ya. on the Labor Collective Conference on 31.12.2018. URL: http://www.lp.edu.ua/sites/default/files/attach/2018/7918/zvit_rektora_2017.pdf (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

21. On Approval of the Procedure and Criteria for the Granting the National Status to the Institution of Higher Education, Confirmation or Deprivation of This Status: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated from 22.11.2017 No. 912 // Verkhovna Rada of Ukraine: official web portal. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/912-2017-%D0%BF> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

22. Report on the Activities of The National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine for 2016. URL: https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u18/zvit_2016.pdf (access date: 07.06.2018).

23. Report of the Rector of the Ivan Franko National University of Lviv for 2017 // Lviv University: [site]. URL: http://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/06/zvit_rektora-2017.pdf (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

24. About Higher Education [Electronic resource]: Law of Ukraine dated from 01.07.2014 № 1556-VII // Vidomosti Verkhovnoyi Rady Ukrainy. 2014. No. 37–38. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (access date: 07.06.2018). (In Ukrainian)

25. On Approval of the Licensing Conditions for Educational Activities of Educational Institutions: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated from 30.12.2015 No. 1187 // Uryadovy kurier. 2016. No. 26. (In Ukrainian)

Петро ВОРОБІЄНКО

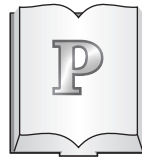
УДК 378.147.091.33-027.22

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

© Воробієнко П., 2018

Ключові слова. Практична підготовка, дослідницько-виробничий університет, філософський аспект, прагматичний аспект, професійні функції, дуальна освіта, наукова освіта.

Розглянуто проблему практичної підготовки студентів як комплексну багатовимірну систему. Визначено філософський аспект практичної підготовки як необхідний елемент теорії пізнання. Прагматичний аспект практики полягає в перетворенні знань у професійні функції. Запропоновано ввести в систему вищої освіти дослідницько-виробничі університети. Розроблено проект змін до Закону України «Про вищу освіту».

оль практичної підготовки студентів у системі освіти є беззаперечною, що підтверджено в багатьох наукових працях як вітчизняних, так і зарубіжних авторів. Професійна підготовка студентів у технічних університетах як педагогічна проблема має інтегрований характер, виступає полівалентною проблемою [1]. Тому не може бути тільки одна форма практичної підготовки, а повинна діяти цілісна й багатоваріантна система, яка постійно удосконалюється. Окремі форми відмирають, щоб з'явитись знову вже на більш високому рівні, виникають нові форми. Наприклад, дуальна освіта, яка була започаткована в ФРН [5] та одержала суттєвий розвиток в Україні [6].

Метою статті є відокремлення загальних аспектів практики та обґрунтування доцільності розвитку в УВО власної виробничої діяльності, на базі якої можна організувати ефективну практичну підготовку викладачів і студентів.

Із аналізу літератури, наприклад [2; 4; 7], незалежно від форми, можна виділити два аспекти практики – філософський (теорія пізнання) та прагматичний.

Філософський аспект. Із праці Г. Гегеля «Наука логіки» [4] впливає таке твер-

дження: «Діалектичний шлях пізнання істини – від живого споглядання до абстрактного мислення й від нього до практики». З філософського погляду, проблема підготовки фахівців, зазначає Н. Ничкало, д.пед.н, професор, академік НАПН, академік-секретар відділення професійної освіти й освіти дорослих, орієнтована на особистісний розвиток і творчу самореалізацію кожного громадянина України, формування професійної підготовки особистості розглядається з позиції єдності теорії та практики, їхнього впливу на діяльність людей, специфіку зв'язків людини в суспільних відносинах, особливо взаємодії з навколишнім світом, що набуває полікультурного характеру та розглядається з позиції діалогу культур, міжособистісної взаємодії суб'єктів навчального процесу [7].

Отже, значення практики є набагато вагомішим, оскільки саме вона є одним з етапів пізнання істини.

Прагматичний аспект. Практична підготовка – обов'язковий компонент освітньо-професійної програми для здобуття кваліфікаційного рівня, що має на меті вивчення у студентів професійних навичок і вмінь. Це складова підсистема професійної підготовки [2].

Посилення практичної спрямованості навчання студентів є важливим аспектом оптимізації підготовки студентів у закладах вищої освіти на сучасному етапі. Основне завдання закладу вищої освіти – це формування у випускника здатності перетворювати фундаментальні та прикладні знання на професійні функції [9].

Незважаючи на значні зусилля УВО в організації практики в системі навчання, наявними є істотні недоліки в її організації. Ці недоліки не тільки призводять до зниження рівня практичних знань і вмінь, а й істотно негативно впливають на якість підготовки випускників також у **теоретичному плані**.

Так, експерти круглого столу «Вимоги бізнесу до продуктів освіти» звертають увагу на те, що «із-за відсутності практики на виробництві й належної комунікації

навчальних закладів і роботодавців, випускники приходять, **погано володіючи навіть теорією**. Пов'язано це з тим, що викладачі виробничого процесу навіть в очі не бачили». У цій одній фразі сконцентровано три основні недоліки вищої освіти України: недостатність зв'язків виробництва й освіти, низький рівень знань теорії (розірвано процес засвоєння істини), слабка практична підготовка викладачів [8]. Справді:

Кар'єра професора, доктора наук, зазвичай, складається з таких етапів: студент-відмінник, аспірант, викладач (у кращому випадку – науковий співробітник), кандидат наук, доцент, докторант, доктор наук, професор. На цьому шляху не передбачено практичну роботу, яка повинна бути обов'язковою на конкретному робочому місці з відповідною оплатою праці. Практична робота є необхідною впродовж усієї діяльності викладача.

Недостатня кількість баз практик, незацікавленість керівників багатьох підприємств у роботі студентів перетворює практику в просту формальність [3].

Як показує досвід, у процесі проходження практики студентам часто не надається робоче місце. Практика без прийняття на роботу, яка передбачає відповідну оплату, є низькоєфективною.

Необхідно створити умови, за яких одним з обов'язкових навантажень викладача була б виробнича діяльність, а студенти були б забезпечені робочими місцями під час практики.

Частково вирішити завдання практичної підготовки можливо за рахунок виробничої діяльності УВО. Із Закону України «Про вищу освіту» (ст. 27, 32 і 33) можна зробити висновок, що УВО мають право займатись виробничою діяльністю. Нижче наведено витяги із зазначених статей Закону.

Стаття 27. Правовий статус закладу вищої освіти, підпункти 6. Заклади вищої освіти можуть утворювати **навчально-науково-виробничі комплекси**.

Стаття 32. Принципи діяльності, основні права та обов'язки закладу вищої освіти, пункт 2. Заклади вищої освіти мають

рівні права, що становлять зміст їх автономії та самоврядування, у тому числі мають право: підпункти... 8) **надавати додаткові освітні та інші послуги відповідно до законодавства**; 9) самостійно розробляти та запроваджувати власні програми **...інноваційної діяльності**; 17) розміщувати свої **...навчально-науково-виробничі підрозділи** на підприємствах, в установах та організаціях; 25) **здійснювати інші права, що не суперечать законодавству**.

Стаття 33. Структура закладу вищої освіти, пункт 7. Структурними підрозділами закладу вищої освіти можуть бути, підпункт 3) **...навчально-виробничі та творчі майстерні, навчально-дослідні господарства, виробничі структури...**

Здавалося б, усе в порядку. Проте існує постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку платних послуг, які можуть надаватися навчальними закладами, іншими установами та закладами системи освіти, що належать до державної і комунальної форми власності» від 27 серпня 2010 р. №796, із доповненнями. Укладачі постанови намагалися максимально перерахувати можливі платні послуги. Наприклад, доповнення до пункту 16 «надання навчально-виробничими, виробничими, дослідницькими підрозділами послуг, що відповідають профілю підготовки кадрів, зокрема проведення лісо-січних робіт, робіт з ремонту, відновлення, технічного обслуговування транспортних засобів і технологічного обладнання, з облаштування трав'яних газонів, елементів ландшафтного дизайну, догляду за ними, зі створення лісових насаджень, ділянок зеленого будівництва, висаджування саджанців деревних та чагарникових порід, догляду за ними; з обробки землі, збирання врожаю, допоміжних та післяврожайних робіт, проведення сільськогосподарських та промислових робіт з використанням автомобілів, тракторів, інших механізмів». Виникає питання, чому саме цим видам робіт надається така увага. Чому немає послуг, що надаються центрами обробки даних? Зазначимо, що контролюючі органи й особливо

МОН прискіпливо ставляться до переліку платних послуг, які надає або планує надавати УВО.

Одним із виходів з цієї ситуації є заснування дослідницько-виробничих університетів. В Україні де-факто є такі прецеденти. Наприклад, аграрні УВО мають дослідні господарства. Отже, необхідно цей досвід легалізувати, розповсюдити на будь-який напрям навчання, визначити та закріпити правові засади діяльності таких університетів. Почати, очевидно, слід із Закону України «Про вищу освіту», доповнивши його статтею «**Дослідницько-виробничий університет**». Зміст статті закону пропонується у такому формулюванні.

1. Вищому навчальному закладу, що забезпечує успішний розвиток держави в певних галузях знань за моделлю поєднання освіти, науки, інновацій та виробничої діяльності, сприяє її інтеграції у світовий освітньо-науковий простір, має значні наукові та виробничі здобутки, може надаватися статус дослідницько-виробничого університету.

2. Статус дослідницько-виробничого університету надається Кабінетом Міністрів України на конкурсних засадах вищому навчальному закладу строком на сім років відповідно до затвердженого Кабінетом Міністрів України Положення про дослідницько-виробничий університет та критеріїв, що включають показники, приведені до кількості науково-педагогічних і наукових працівників вищого навчального закладу.

3. Надання вищому навчальному закладу статусу дослідницько-виробничого здійснюється за поданням Національного агентства із забезпечення (управління) якості вищої освіти у разі відповідності критеріям, встановленим Кабінетом Міністрів України. Встановлення відповідності діяльності дослідницько-виробничого вищого навчального закладу визначеним критеріям для підтвердження чи позбавлення його такого статусу здійснюється раз на сім років Національним агентством із забезпечення (управління) якості вищої освіти.

4. Дослідницько-виробничий університет є не прибутковою організацією.

5. Критерії, за якими надається статус дослідницько-виробничого університету, базуються на таких засадах:

1) розгалужена інфраструктура та матеріально-технічна база, що забезпечують провадження науково-освітньої та виробничої діяльності на національному та світовому рівнях, зокрема ліцензії на провадження виробничої діяльності, наукові школи, центри, лабораторії, науково-виробничі підрозділи, тощо;

2) міждисциплінарність освіти і науки, значна складова фундаментальних і/або прикладних наукових досліджень, якість яких підтверджена, зокрема, публікаціями у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, патентами, авторськими свідоцтвами на твір, державними преміями в галузі науки і техніки;

3) значна складова виробничої діяльності підтверджена виробництвом товарів і/або послуг;

4) ефективна практична підготовка студентів на базі власної виробничої діяльності;

5) високоякісна підготовки докторів наук та здатність впроваджувати і комерціалізувати наукові результати, якість системи підготовки та підвищення кваліфікації наукових кадрів у вищому навчальному закладі;

6) рівень інтеграції у виробничий простір, зокрема кількість підприємств та організацій, з якими існують договірні відносини відповідно до специфіки та сфери виробничої діяльності, кількість громадських організацій, які об'єднують підприємства відповідної виробничої сфери, співзасновниками або членами яких є університет, тощо;

7) місце в регіональних, національних, галузевих та/або міжнародних рейтингах вищих навчальних закладів.

5. Дослідницько-виробничий університет має право:

1) використовувати у своєму найменуванні слова «дослідницько-виробничий»;

2) отримувати фінансування відповідно до статусу вищого начального закладу (державний, національний тощо);

3) на конкурсних засадах формувати тематику фундаментальних та прикладних наукових досліджень, науково-технічних розробок і самостійно затверджувати річний тематичний план;

5) формувати на своїй базі науково-виробничі структури різних типів (навчально-науково-виробничі центри, виробничі підрозділи, полігони, малі підприємства тощо) на засадах поєднання інтересів освіти, науки та виробництва з метою практичної підготовки та професійного навчання і росту як здобувачів вищої освіти, так і працівників вищого навчального закладу;

6) в межах освітньої і наукової діяльності самостійно визначати напрями виробничої діяльності;

7) одержувати у встановленому порядку ліцензії за визначеними видами діяльності;

8) самостійно визначати статті та обсяги витрат власних надходжень;

9) в межах наявних у вищому навчальному закладі власних надходжень самостійно формувати і затверджувати штатний розпис науково-педагогічних, наукових, педагогічних та інших працівників, у тому числі визначати штатні нормативи, найменування та чисельність посад працівників відповідно до структури вищого навчального закладу;

10) здійснювати інші права, передбачені законодавством.

Реалізація змін не потребує бюджетних коштів.

Провідні УВО накопичили значний досвід щодо організації практики. Для прикладу звернемо увагу на один із напрямів організації практики в Одеській національній академії зв'язку ім. О. С. Попова.

1. Академія стала ліцензіатом у сфері проектування телекомунікаційних мереж (АВ № 589666 від 27.07.2011 р.), а також у сфері надання послуг фіксованого місцевого телефонного зв'язку з ємністю мережі до 1000 номерів з правом надання в користу-

вання каналів електрозв'язку на території м. Одеса та Одеської області (АВ № 613860 від 22.02.2012 р.) та у сфері надання послуг із технічного обслуговування й експлуатації телекомунікаційних мереж (рішення № 645 від 13.12.2012 НКРЗІ).

2. Академію внесено до Реєстру операто-

рів та провайдерів телекомунікацій (порядковий номер 1324, рішення НКРЗ № 1467 від 16.04.2009 р.).

3. Створено виробничі підрозділи для реалізації вищезазначених ліцензій розгортання власної телекомунікаційної мережі в м. Одеса.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Андрусь Ольга.** Сучасні аспекти професійної підготовки студентів у технічних університетах // Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2011. № 4, ч. 2. С. 283–294.

2. **Бажан С.П.** Проблеми процесу практичної підготовки студентів технічних спеціальностей в умовах навчально-науково-виробничого комплексу. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz4/18.pdf>

3. **Василина М., Майборода В.** Актуальні проблеми практичної підготовки студентів вищої школи України // Проблеми підготовки сучасного вчителя: зб. Наук. Праць. Умань: УДПУ ім. П. Тичини, 2010. № 2. 270 с.

4. **Гегель Г.В.Ф.** Наука логіки. СПб., 1997. 436 с.

5. Дуальна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita>.

6. Дуальна освіта в Україні. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2390411-dualna-osvita-v-ukraini.html>.

7. **Ничкало Н.Г.** Неперервна професійна освіта як філософська та педагогічна категорія // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. 2001. Вип. 1. С. 9–22.

8. **Полехина Ю.** Какие кадры надо ковать? // Сегодня. 2015. 15 сентября. URL: <https://www.segodnya.ua/lifestyle/psychology/bezrobotica-rastet-a-predpriyatiya-ne-mogut-nayti-sebe-rabotnikov-649472.html>

9. **Старих Л.В.** Роль практичної підготовки студентів вищих навчальних закладів у формуванні професійної компетентності // Междисциплинарные исследования в науке и образовании. 2012. № 1, Sp. URL: www.es.rae.ru/mino/157-676

REFERENCES

1. **Andrus Olga.** Modern aspects of professional training of students at technical universities // Problems of preparing a modern teacher. 2011. No. 4, P. 2. P. 283–294. (In Ukrainian)

2. **Bazhan S.P.** Problems of the process of practical training of students of technical specialties in the conditions of the educational-scientific-production complex. URL: <https://www.sworld.com.ua/simpoz4/18.pdf> (In Ukrainian)

3. **Vasilina M., Maiboroda V.** Actual problems of practical training of students of higher education in Ukraine // Problems of preparing a modern teacher: Collection of scientific works. Uman. USPU after P. Tychyna, 2010. No. 2. 270 p. (In Ukrainian)

4. **Hegel G.W.F.** The science of logic. St. Petersburg, 1997. 436 p. (In Russian)

5. Dual Education. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/dualna-osvita>. (In Ukrainian).

6. Dual Education. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-presshall/2390411-dualna-osvita-v-ukraini.html> (In Ukrainian).

7. **Nychkalo N.G.** Continuous vocational education as a philosophical and pedagogical category // Continuous vocational education: theory and practice. 2001. Vol. 1. P. 9–22. (In Ukrainian)

8. **Polehina Y.** What kind of personnel should be forged? // Segodnya. 2015. 15 September. URL: <https://www.segodnya.ua/lifestyle/psychology/bezrobotica-rastet-a-predpriyatiya-ne-mogut-nayti-sebe-rabotnikov-649472.html>. (In Russian)

9. **Staryh L.V.** Role of practical training of students of higher educational institutions in the formation of professional competence // Interdisciplinary research in science and education. 2012. No.1, Sp. URL: www.es.rae.ru/mino/157-676 (In Ukrainian)

Оксана ЯКИМЧУК

кандидат філософських наук,
ст. викладач, НПУ імені М.П.Драгоманова

Ключові слова: національна свідомість, освіта, просвітництво, інтелігенція, М. Пирогов, М. Драгоманов, І. Франко.

Освіта відіграє фундаментальну роль у націо- та державотворчому розвитку будь-якого народу. Особливо важливими національно орієнтована освіта і просвітництво стають у періоди поневолення народу іноземними загарбниками та імперськими утвореннями. В історії України такі періоди надзвичайно тривали. На прикладі таких постатей, як М. Пирогов, М. Драгоманов, І. Франко аналізується роль інтелігенції, її активна просвітницька та громадська діяльність у розвитку національної освіти за часів панування агресивних імперських ідеологій. Доводиться, що саме творчість і громадська позиція видатних особистостей багато в чому сприяла збереженню національно-культурної ідентичності українців. Зокрема, це відбувалося і завдяки освітнім і просвітницьким механізмам.

УДК 351.858:37(477)

РОЛЬ ОСВІТИ В СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ (НА ОСНОВІ ТВОРЧОСТІ М. ПИРОГОВА, М. ДРАГОМАНОВА, І. ФРАНКА)

© Якимчук О., 2018

історії українського народу, який тривалий час перебував у стані поневолення з боку сторонніх національно-державних утворень, особливо роль відіграла національна освіта. Практично всі загарбники українських земель – від Польщі до Радянського Союзу – намагалися сформувати в українців комплекс меншовартості, руйнуючи основи культурно-духовного етнонаціонального буття наших співвітчизників, забороняючи українську мову та літературу, нав'язуючи інонаціональні цінності та пріоритети, зокрема й через освітні заклади. Водночас саме освітні традиції стали одним з ключових фундаментальних націотворчих елементів, завдяки яким українці зберегли власну національну ідентичність і унікальність. Саме тому боротьба за збереження української ідентичності, освіти та культури являла собою пріоритетне завдання національного розвитку.

Активними захисниками української освіти та культури були представники інтелектуально-духовної еліти нашого народу – М. Пирогов, М. Драгоманов, І. Франко. М. Драгоманов, зокрема, закарбував своє ім'я в національній історії освіти як

активними захисниками української освіти та культури були представники інтелектуально-духовної еліти нашого народу – М. Пирогов, М. Драгоманов, І. Франко. М. Драгоманов, зокрема, закарбував своє ім'я в національній історії освіти як

організатор й один з найактивніших діячів Київської громади, а також Південно-Західного відділення Російського географічного товариства. Він став одним з перших, хто пробуджував самосвідомість українців, був засновником національної освіти, школи, просвіти дорослих, оборонцем жіночої освіти, першим організатором публічних читань, вистав, бібліотек і клубів. І навіть за кордоном, видаючи журнал «Громада», публіцистично-полемічні статті й тексти, М. Драгоманов усіяло підтримував просвітницькі проекти на батьківщині, наприклад, роботу над словником української мови (сьогодні відомий як «Словарь української мови» Бориса Грінченка), вироблення наукових принципів і критеріїв українського правопису, зібрання й видання українського фольклору, популярних книжок для народу («метеликів») [7, с. 64–65].

М. Драгоманов здійснював широку просвітницьку діяльність для популяризації української культури, утвердження національної ідентичності, зокрема, він був одним з організаторів так званих «недільних шкіл».

Так, дослідник В. Лукеренко вказував на активну участь М. Драгоманова у створенні та діяльності недільних шкіл. Автор зазначав, що ці школи були одним з напрямків культурно-просвітницької діяльності Київської громади, бо «члени таємного студентського товариства в Києві, покладали на них великі надії. Вони вбачали в цих школах засіб для політичної революційної пропаганди. Недільні школи були прогресивним починанням для свого часу. Одним з організаторів був Драгоманов» [5, с. 8].

Характеризуючи діяльність М. Драгоманова, О. Субтельний підкреслював, що «він став однією з провідних постатей у справі організації недільних шкіл для неграмотного селянства. Саме працюючи серед селянства, Драгоманов переконався в необхідності україномовних навчальних матеріалів і став цікавитися українськими справами, що в підсумку привело його до київської Громади» [6, с. 363].

Важливою для українського національного руху, освіти та культури нашого народу стала й закордонна діяльність М. Драгоманова. За дорученням і на гроші київських товаришів М. Драгоманов у 1878–1881 рр.

видавав у Женеві журнал «Громада» – перший політичний український часопис. Це видання повинне було ознайомити українців з передовими західноєвропейськими ліберальними та соціально-демократичними теоріями і одночасно розвивати українську національну свідомість. Без російської цензури публікувались праці українських учених, літераторів, громадських діячів. Також друкувались брошури українською мовою та основними європейськими мовами для пропаганди українського руху в Європі. Позбавлений тиску самодержавної ідеології, вільний від цензурних обмежень, часопис «Громада» успішно виконував просвітницьку та згуртовуючу функції. На його сторінках розповсюджувалась інформація як для українців (про українську справу та про європейське життя), так і для європейців (про становище українців). Можливим таке видання стало завдяки зусиллям М. Драгоманова [4, с. 228].

Одним із засобів боротьби із негативними проявами тогочасної держави М. Драгоманов вважав розвиток української освіти. Він наголошував на гарантіях свободи художньої і наукової творчості для національної духовної еліти, якою мислитель вважав інтелігенцію. Розвиток української нації, відновлення культурної і соціальної повноцінності життя українського народу вчений вбачав у наданні свободи друку і зборів, свободи науки і навчання. М. Драгоманов, перебуваючи більшість життя в еміграції, на власному досвіді знав, що саме для вченого-мислителя може означати свобода друку, відстоюючи зазначені права для українців, автор був вільним від поліцейських і цензурних обмежень, тому гостро відчував нагальність існуючої на батьківщині проблеми. На українську інтелігенцію та на її внесок у науку вчений покладав великі надії. Він вважав, що наука має бути заснована на принципі «вільної науки», тобто не може бути ніяких обмежень щодо творчої діяльності особистості, переслідувань особи за її переконання. За подібним принципом має формуватись і освітня галузь. Відомий суспільний діяч засуджував тогочасну систему української освіти, коли існувала цензура і певні заборони на ознайомлення з тими чи іншими здобутками світової цивілізації, насам-

перед, західно-європейської культури. У зв'язку з цим, вважав учений, і гальмувався розвиток освітньої галузі [8, с. 121].

Окрім М. Драгоманова перманентну боротьбу за збереження української ідентичності, освіти та культури вів І. Франко.

На його думку, великою нацією може зроби́ти інтелігенція, яка працює для розвитку освіти народу, поступу й будівництва власної держави: «Перед українською інтелігенцією відкриється дійова задача – вивторити з величезної етнічної маси українського народу українську націю, суцільний культурний організм, здібний до самостійного культурного життя. Відпорний на асиміляційну роботу інших націй... податний на присвоювання собі в якнайширшій мірі і в якнайшвидшій темпі загальнолюдських культурних здобутків, без яких сьогодні жодна нація і жодна хоч і як сильна держава не може состоятися» [12, с. 71].

І. Франко цілком слушно стверджував, що для відтворення національної ідентичності необхідна постійна агітаційно-просвітницька, культурна робота в народі.

На його переконання, народ необхідно просвіщати шляхом видання популярної літератури, брошур, періодики, створення читалень, наукової праці. З іншого боку, не менш важливими є агітація, проведення зборів, робота щодо організації громад, інформування селян і міщан про їхні права, про господарські, адміністративні та політичні справи. Це, звісно, вимагає спеціально підготовлених людей. Відтак ще одне важливе питання, на яке неодноразово вказує І. Франко, – це матеріальне забезпечення просвітницької, наукової та громадської діяльності: «І стидно зробиться, коли подумаєш, що живемо в віці капіталізму, коли по інших краях люди дають мільйони на заведення зносин між Землею й Марсом. Невже ж ми одні не тільки нещасні, але й жебраки між народами?» [10, с. 90].

Авторству І. Франка належить чимало літературно-публіцистичних, наукових праць на тему національно-культурного відродження України XIX ст. Йому вдалося окреслити теоретичні засади цього процесу, визначити періодизацію, особливості, пов'язані з посиленням демократичних тенденцій, формуванням національної ідентичності у середовищі української інтеліген-

ції. На думку І. Франка, характерною рисою національно-культурного відродження став розвиток української науки, яка зробила перший впевнений крок до утвердження самостійності українства [3, с. 401].

І. Франко у своїх роздумах обстоював ідею незалежного національного розвитку України, виступав проти інтернаціоналізму як хибної концепції, таким чином утверджуючи підвалини української ідентичності та культури. Зокрема, з цього приводу видатний українець писав: «...синтезом усіх ідеальних змагань, будовою, до якої повинні йти всі цеглини, буде ідеал повного, ні чим не в'язаного і не обмежуваного (крім добровільних концесій, яких вимагає дружнє життя з сусідами) життя і розвою нації. Все, що йде поза рами нації, се або фарисейство людей, що інтернаціональними ідеалами раді би прикрити свої змагання до панування одної нації над другою, або хворобливий сентименталізм фантастів, що раді би широкими “вселюдськими” фразами покрити своє духове відчуження від рідної нації» [11, с. 416].

Наступним видатним представником українських просвітителів був М. Пирогов. Його діяльність була вкрай важливою для розвитку української освіти та культури особливо після призначення на посаду куратора (попечителя) Одеського, а згодом Київського навчальних округів. М. Пирогов доклав багато зусиль для відкриття та поширення недільних шкіл, реалізуючи таким чином концепцію «освіта для народу».

Як стверджують фахівці, перша недільна школа була відкрита 11 жовтня 1859 року в приміщенні Києво-Подільського повітового дворянського училища. У ній навчалося понад сто учнів віком від семи до тридцяти років. Це були кравці і шевці, столяри і малярі, токарі, особи без професії. Заняття проводились у недільні та святкові дні. Особливістю їх було не тільки те, що учні навчалися там безкоштовно, а й те, що вчителі працювали добровільно. Програма недільної школи, на думку М. Пирогова, повинна була складатися з навчання писемності й осмисленої грамоти, лічби та деяким технічним предметам. Загальнопринятий предмет «Закон Божий» повинен був уходити в програму лише там, де не було роз-

кольників. Щоб уникнути проникнення розкольників до шкіл, цей предмет повинен був викладати не священик, а семінарист або учень духовної академії [2, с. 246].

Здійснюючи функції куратора округу, М. Пирогов прагнув поліпшити навчальну справу у школах і гімназіях. Він організовує літературні бесіди, сприяє розвитку учнівських бібліотек, кабінетів, прагне піднести значення педагогічних рад гімназій, вимагаючи, щоб вони займалися головним чином педагогічними, а не господарськими питаннями. М. Пирогов прагнув особисто і безпосередньо керувати розвитком освіти. Він систематично об'їжджав величезний навчальний округ, до якого входили Бессарабська, Херсонська, Таврійська, Катеринославська губернії та міста Одеса і Таганрог, відвідував найвіддаленіші школи, часто зупиняючись на ночівлю у бідних вчителів. Відвідуючи гімназії, він уникав всіляких урочистих зустрічей, які як правило влаштовувалися попечителю, за просто заходив до класу і сидів на задній лаві разом з учнями. З надзвичайною тактовністю і чуйністю в дружній розмові вчений-педагог аналізував відвідані уроки, указуючи, що можна було б зробити краще і як саме [1, с. 120].

М. Пирогов запропонував власне бачення системи освіти, яка за його проектом має будуватись за принципом єдиної школи і в єдності гуманітарної та реальної освіти:

I ступінь – елементарна (початкова) школа – 2 роки. Програма занять у цій школі розрахована на розвиток в учнів початкових основ мислення і спостережливості через вивчення рідної мови, рахунку і, зокрема, формування спостережливості шляхом научного навчання в дусі Песталоцці.

II ступінь – неповна середня школа двох типів: класична прогімназія (4 роки; загальноосвітній характер); початок спеціалізації за професійним спрямуванням; реальна прогімназія (4 роки). Ті, хто закінчили реальну прогімназію, йдуть або в реальну гімназію, або в III клас класичної прогімназії, або на практичну роботу. У перших двох класах класичної і реальної прогімназій курс навчання практично однаковий. З III класу класичної прогімназії починається навчання латинській, а з IV класу – грецькій мовам. З класичної гімназії можна вступати в університети чи у вищий

спеціальний навчальний заклад, тоді як ті, хто закінчив реальну гімназію, приймаються лише у вищі спеціальні навчальні заклади або ж ідуть на практичну роботу.

III ступінь – середня школа двох типів: класична гімназія (5 років, загальноосвітній характер: латинська, грецька, російська мови, математика); реальна гімназія (3 роки, прикладний характер: спецпредмети). Метою класичної гімназії М. Пирогов вважав підготовку до університетського навчання.

IV ступінь – вища школа: університети, ВНЗ [9, с. 201].

У своїй діяльності М. Пирогов сприяв піднесенню української освіти та культури. Зокрема, росіянин за національністю, Микола Іванович домагався навчання і виховання рідною мовою народу, який переважає на територіальній одиниці, на всіх ступенях освіти, знайшовши собі спільника в особі Т. Шевченка. Т. Шевченку була близька ініціатива Пирогова щодо створення недільних шкіл, тому він приймає рішення вислати з Санкт-Петербурга для українських учнів 50 примірників свого «Кобзаря». Крім того, Тарас Григорович склав і надрукував для безкоштовної роздачі свій «Буквар Южнорусский», рідкісний для тих часів підручник з української мови, розповсюджений у недільних школах. Узагалі, Шевченко і Пирогов спільно задумали великий проект – цілу серію підручників для дорослих учнів українською мовою. Але встигли випустити тільки «Буквар» [9, с. 202–203].

Тож можна стверджувати, що боротьба за збереження української ідентичності, освіти та культури здійснювалась, передусім, зусиллями інтелігенції, духовних лідерів нації. Незважаючи на репресивну русифікаторську політику царату, українські діячі утверджували національні пріоритети в освіті, науці та культурі.

У підсумку зазначимо, що розвиток національної системи освіти безпосередньо корелюється з державотворчими та націотворчими процесами. Характер та особливості національної системи освіти детермінуються історичними, культурно-ментальними, соціально-економічними та іншими чинниками, що підтверджено нашими роздумами щодо розвитку освіти в Україні. Своєю чергою, становлення української національ-

ної системи освіти здійснювалось у суперечливих та конфліктних геополітичних, соціально-економічних та духовних умовах. Зовнішній тиск та внутрішні суперечності не сприяли гармонійному розвитку національної освіти та культури. Перманентна боротьба за власну державність робила освіту форпостом у протистоянні іноземним впливам на українську культуру.

Поневолення українських земель різноманітними державами гальмувало розвиток національної освіти, оскільки колонізатори, як правило, здійснювали репресивну освітньо-мовну політику, намагалися асимілюва-

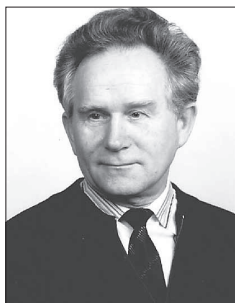
ти українців чи то в польське, чи то в угорське або російське суспільство. Денаціоналізація освіти була однією з основних загроз у періоди часткового або суцільного поневолення України. Видання вадуєвського та емського указів, більшовизація України мали негативні наслідки для розвитку вітчизняної освіти, науки та культури. Проте провідні українські діячі – М. Драгоманов, І. Франко, М. Пирогов та інші – в різних формах та різноманітними засобами громадсько-політичного, просвітницького характеру намагалися плекати українську ідентичність і розвивати вітчизняну освіту та культуру.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Гурський В.А., Гурська Т.В.** Просвітницька діяльність М. Пирогова в Україні // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія: соціально-педагогічна. 2013. Вип. 22(2). С. 118–127.
2. **Демченко Н.М., Мішук К.О.** Андрагогічні аспекти в педагогічній спадщині Миколи Пирогова // Актуальні проблеми сучасної медицини: вісник Української медичної стоматологічної академії: наук.-практ. журнал. 2013. Т. 13, № 2. С. 245–247.
3. **Джафарова С.** Іван Франко та українська культура XIX століття // Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]. Серія: Культурологія. 2013. Вип. 12(2). С. 399–401.
4. **Ємець Т.** Михайло Драгоманов – очільник українського руху в еміграції // Українознавчий альманах. 2014. Вип. 17. С. 227–229.
5. **Лукеренко В.Л.** Світосгляд М.П. Драгоманова. Київ: Наукова думка, 1965. 127 с.
6. **Субтельний О.** Україна: історія. Київ: Либідь, 1994. 736 с.
7. **Сухомлинська О.В.** Педагогіка Михайла Драгоманова обличчям до України // Освіта та педагогічна наука. 2012. № 4 (153). С. 63–66.
8. **Терзі О.С., Гудков О.О.** Розвиток політичних прав і свобод у роботах М. Драгоманова // Наука. Релігія. Суспільство. 2013. № 1. С. 119–123.
9. **Федик Т.А., Січко Т.Й.** Погляди М. І. Пирогова на організацію багатоступеневої системи освіти у державі // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка і психологія. 2011. Вип. 34. С. 199–204.
10. **Франко І. Я.** З новим роком // Мозаїка: Із творів, що не ввійшли до зібрання творів у 50 т. / упоряд. З.Т. Франко, М. Г. Василевський. Львів: Камінь, 2002. 432 с.
11. **Франко І.** Поза межами можливого // Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1986. Т. 45. 574 с.
12. **Франко І. Я.** Поза межами можливого. Що таке поступ? Одвертий лист до галицької молодіжі // Бібліотека газети «День». Київ: ПрАТ «Українська Прес-група, 2012. Вид. 1. 80 с.

REFERENCES

1. **Gursky VA, Gurskaya T.V.** Educational activity of M. Pirogov in Ukraine // Collection of scientific works of Kamenets-Podolsky National University named after Ivan Ogiienko. Series: socio-pedagogical. 2013. Issue 22(2). P. 118–127. (In Ukrainian)
2. **Demchenko N.M., Mishuk K.O.** Andragogical aspects in the pedagogical heritage of Nikolai Pirogov // Current problems of modern medicine: the bulletin of the Ukrainian Medical Stomatological Academy: Sciences magazine. 2013. T. 13, No. 2. P. 245–247. (In Ukrainian)
3. **Jafarova S.** Ivan Franko and Ukrainian culture of the XIX century // Scientific notes [National University of Ostroh Academy]. Series: Culturology. 2013. Issue 12(2). P. 399–401. (In Ukrainian)
4. **Yemets T.** Mikhail Drahomanov – head of the Ukrainian movement in emigration // Ukrainian Studies Almanac. 2014. Issue 17. P. 227–229. (In Ukrainian)
5. **Lukerenko V.L.** Worldview M.P. Drahomanov. Kyiv: Naukova dumka, 1965. 127 p. (In Ukrainian)
6. **Subtelny O.** Ukraine: History. Kyiv: Lybid, 1994. 736 p. (In Ukrainian)
7. **Sukhomlynska O.V.** Pedagogy of Mykhailo Drahomanov – face to Ukraine // Education and Pedagogical Science. 2012. No. 4 (153). P. 63–66. (In Ukrainian)
8. **Terzi O.S., Gudkov O.O.** Development of political rights and freedoms in the works of M. Drahomanov // Science. Religion. Society. 2013. No. 1. P. 119–123. (In Ukrainian)
9. **Fedik T.A., Sichko T.Y.** M.I. Pirogov's views on the organization of a multi-level education system in the state // Scientific Notes of the Vinnitsa State Pedagogical University named after Mikhail Kotsiubynsky. Series: pedagogy and psychology. 2011. Issue 34. P. 199–204. (In Ukrainian)
10. **Franco I. Ya.** With the New Year // Mosaic: From works not included in the Collection of Works in 50 vol. / Order. Z.T. Franco, M. G. Vasilevsky. Lviv: Kamenyar, 2002. 432 p. (In Ukrainian)
11. **Franco I.** Outside the possible // Collected Works: in 50 vol. Kyiv: Naukova dumka, 1986. Vol. 45. 574 p. (In Ukrainian)
12. **Franco I. Ya.** Outside the possible. What is progress? A separate letter to the Galician youth // Library of the newspaper "Day". Kyiv: PJSC "Ukrainian Press Group". 2012. Issue 1. 80 p. (In Ukrainian)

Костянтин КОРСАК

доктор філософських наук, професор,
ПУВО «Київський медичний університет»

Ключові слова: вища освіта, інформаційна епідемія, азбестова лихоманка, міф про глобальне потепління, h-індекс Хірша, публікації в Scopus і Web of Science, нереалістичні стандарти в науках.

Винахід і розвиток новітніх засобів масової інформації змінює умови діяльності вищих шкіл через появу конкурентних джерел, які високо оцінює молодь і забуває про книги.

Ще одна освітня проблема – «інформаційні епідемії». Цей термін означає запланований проект групи осіб, які пропонують привабливий для ЗМІ контент антинаукового чи псевдонаукового характеру. Зусиллями ЗМІ інформаційна епідемія не тільки привертає увагу всього населення і має економічні наслідки, а й проникає в систему освіти як альтернатива класичним знанням і теоріям. У статті детально розглянуто кілька сучасних інформаційних епідемій – азбестова лихоманка, глобальне потепління і кількісне оцінювання наукової продукції з використанням h-індексу Хірша.

УДК 130.12+17.023.36+37.01

**ВИЩА ОСВІТА
В УМОВАХ
ШКІДЛИВИХ
ІНФОРМАЦІЙНИХ
ЕПІДЕМІЙ**

© Корсак К., 2018

Особливий акцент зроблений на нереалістичні вимоги до науково-викладацького персоналу установ вищої освіти України щорічно друкувати статті в часописах з бази даних Scopus і Web of Science.

Ця стаття присвячена оцінці сьогодення і прогнозу майбутнього вищої школи, сфери освіти, економік і життєдіяльності всього людства. Очевидно, що існує дуже багато різноманітних пояснень особливостей поведінки і засад діяльності всієї сучасної популяції біологічного підвиду Homo Sapiens Sapiens. Найпростішим і одночасно найпоширенішим є релігійне твердження про Волю Божу, яка однозначно визначає все матеріальне, нематеріальне і навіть те, про що людина і не здогадується (зауважимо, що колосальна множинність релігій і сект аж ніяк не заважає повній тотожності вказаного твердження в усіх з них).

Незрівнянно різноманітнішу палітру поглядів в усі часи надавали «науки» (тут це слово поєднує Sciences & Arts) принаймні з моменту досягнення ними спроможності генерувати безліч різноманітних абстрактних і конкретних понять та оперу-

вати ними для досягнення вельми різноманітних цілей. Серед них далеко не завжди пріоритетним було прагнення пізнання «Істини», а, як буде засвідчено в подальшому тексті, виконання нав'язаних державою/диктатором завдань чи досягнення банально меркантильного індивідуального/групового зиску.

Сьогоднішня вирізняється не тільки безприкладно великою чисельністю вказаної популяції в її найрізноманітніших за розмірами і мовами фрагментах, а й формуванням надто великого розриву в мисленні та можливостях їх учасників. Цей факт можна висловити іншим чином, якщо ввести поняття «соціально-ефективного часу» – того, в якому й живе «даний фрагмент» (перше звернення до нього автор виконав у своїй «докторській» монографії [5]). На його основі точніше, аніж через економічні показники на кшталт «загальний ВВП», «ВВП, що припадає на одну особу», можна одразу ж отримати уявлення про щоденне життя людей, їхні справжні пріоритети, сподівання та ін. За показником соціально-економічного часу легко виявити ті народності, які живуть ще в неоліті (африканські бушмени, які детально описані в [10]), а також невелику групу провідних держав, що й справді перебувають уже в ХХІ ст. (до них автор відносить не США, чия політика мало змінилася з часів війни з Мексикою за Техас і Каліфорнію, а більш скромні – Швейцарію, Швецію, Ірландію, Фінляндію та Сінгапур).

Вельми актуальним ми вважаємо наголосити на тому, що всі групи людей використовують засоби посилення своїх спроможностей для життєзабезпечення. Для бушменів це «посилювачі» зубів і рук (кремені, обсидіан, вогонь, списи і луки), більшість людей мають знаряддя з металу і штучних матеріалів для транспорту і зв'язку, а невелика частина науковців виїшла на стартову позицію для посилення можливостей людського мозку, створивши перший варіант «штучного інтелекту» (*Artificial intelligence – AI*). Дещо він уже робить краще від людей, зокрема, завдяки

більшій пам'яті і швидкості операцій – перемагає кращих серед кращих у грі в шахи та в го, точніше від консилиуму лікарів надає діагноз в особливо складних випадках комплексних порушень здоров'я, на основі цифрової фотографії ідентифікує негаразди в роботі сітківки ока, переважає чималі колективи людей у створенні нових комп'ютерних ігор ([1; 2] та ін.). Та цей посилювач можливостей людей перебуває лише на старті свого розвитку і подібний до паротяга, маючи перед собою колосальні перспективи, адже на штучний інтелект, Інтернет речей, поглиблене вивчення мозку, законів його діяльності та виявлення засад поведінки людини витрачаються у даний момент не тисячі доларів, а багато десятків мільярдів щороку.

У системах освіти і в секторі вищої школи зі зрозумілих причин зміни відбуваються повільно й так, що для загалу населення вони малопомітні: фасади багатьох університетів не змінилися з моменту їх спорудження; нові приміщення зводять рідко через повне припинення зростання студентських контингентів не тільки в Україні, а й у більшості розвинених держав; тема «вища школа» вигулькує у ЗМІ тільки перед черговою щорічною вступною «кампанією» та ін. Стихли в ЗМІ потоки статей на підтримку підвищення якості навчання в університетах через розміщення в аудиторіях 2–4–6 чи більше прикріплених до стін чи стелі телевізорів, але все ще зустрічаються заклики «поглибити інформатизацію навчального процесу», хоч реальні випадки зробити щось подібне через виділення мільярдів доларів завершилися жахливим погіршенням знань учнів і студентів (детально світ вивчив це на прикладі Японії [12]).

На жаль, надто мало в ЗМІ України та в її науковій педагогічній періодиці звертають увагу на радикальну зміну всього інформаційного простору, в якому зросли наші студенти і змушені діяти установи вищої освіти (УВО). Ядро цього катаклізму полягає в тому, що молодь з покоління «міленіалів (покоління Y)», яке зростало в умо-

вах щоденного використання комп'ютерної техніки, у даний момент практично ніколи не кидає погляд на сторінки книг і має все меншу і меншу потребу звертатися для отримання цілком нових знань до старшого покоління (до шкільних учителів і викладачів УВО). У цій статті ми з усієї множини новітніх глобальних явищ (їх повний авторський список має аж 113 позицій) звернемо головну увагу на те, що можна назвати *«шкідливими інформаційними епідеміями»*, адже вони мають, безсумнівно, деструктивний вплив на діяльність середніх і вищих шкіл.

Мета статті – аналіз примноження кількості і сили негативних подій в світовому і національному інформаційному полі, які все більше шкодять формуванню у дітей і молоді конструктивного світогляду і спроможності успішно знаходити знання, необхідні для появи тих професійних компетентностей, які будуть необхідні на ринку праці зразка ХХІ ст.

Для виконання цього завдання необхідно звернутися не до «світового й національного історичного досвіду» та багатьох видань з методології науково-педагогічних досліджень, а до моніторингу відкриттів і технологічних досягнень, які щоденно зростають у кількості складності, вимагаючи для усвідомлення і використання мало не безперервного удосконалення змісту того навчального матеріалу, який старше покоління повинне пропонувати учням і студентам. Доступні у світових базах даних матеріали автор доповнюватиме власними припущеннями, стежачи за чітким відділенням фактів і вимірів від гіпотез і передбачень.

Розпочнемо виклад з порівняно примітивної заокеанської «інформаційної епідемії», у центрі тематики якої перебуває природний матеріал, якого, зазвичай, називають «азбест». Порівняно детально для українських читачів тему «Азбест і смерть» ми виклали в часописі «Науковий світ» [7], тому нижче вкажемо тільки головне. Епідемія залякування азбестом була започаткована у США, де Агентство захисту довкіл-

ля (ЕРА) прийняло рішення про смертельну небезпеку забруднення повітря волокнами азбесту. Підтримка з боку ЗМІ швидко зумовила загальний переляк і сягла рівня тотальної істерії, коли ЕРА вирішила добиватися повної заборони азбесту й вилучення матеріалів на його основі до середини 1990-х років. Та ще задовго до цієї дати десятки тисяч робітників віддирали плити і рулони ізоляції від труб чи перегородок, замінюючи іншими матеріалами. Фахівці вважають, що прямі втрати від «боротьби» з азбестом перевищили кілька мільярдів доларів США. Якщо ж додати час вимушеного закриття «на ремонт» шкіл, спорт- і кінозалів тощо, то «азбестова лихоманка» 1986–1990 років коштувала США не менше десяти мільярдів доларів.

Організатори боротьби з азбестом керувалися теорією «одноволоконної небезпеки», яка має щось спільне з реаліями впливу на клітини людини так званих «гарячих частинок» – мікропилу з високим умістом радіоактивних ядер, яких після аварії на Чорнобильській АЕС утворилося надто багато (розміром у частки міліметра випали досить швидко на Полісся, а от мікронні були перенесені на тисячі кілометрів). Ці частинки в легенях людини пошкоджують клітини (зазвичай – просто «випалюють» найближче оточення), що інколи може зумовити не просто поранення, а розвиток раку. Прихильники «одноволоконної небезпеки» запевняли всіх, що проникнення у поверхню альвеол легенів хоч одного короткого волокна будь-якого різновиду азбесту з високою ймовірністю призводить до утворення ракової пухлини навколо точки дії волокна.

В останній фразі присутні багато помилок і навіть антинаукових тверджень. Насамперед, притримуючись наукової етики, слід указати на те, що азбест є кілька і не всі вони утворюють гострі голочки. Серед поверхневих гірських порід найбільш поширений і добре відомий ще грекам, які й дали йому назву «asbestos – той, що горить, а не згорає», білий азбест хризотил (існує назва «гірський льон»). Усі азбести лег-

ко поділяються на надтонкі волокна-нанотрубочки чималої довжини (інколи понад 20 см). Майже 95% усього добутого і використаного азбесту становить хризотил, а він виявився **безпечною для людини речовиною**, бо при видобуванні і переробці ніколи не утворює гострі уламки волокон, а лише «заокруглені» і вигнуті дужкою, які набагато швидше від інших твердих волокон видаляються з організму людини завдяки діяльності загальновідомих захисних систем (деталізувати не будемо й унікального використання «неестетичних» термінів). Якнайдетальніші дослідження працівників азбестових кар'єрів та їхніх рідних у Канаді й США не виявили жодних ознак вищої канцерогенності волокон хризотилу порівняно з іншими видами пилу поширених порід (вугілля, мергелю тощо).

Зовсім іншими виявилися властивості пилу з «синього» і «коричневого» азбестів, які певний час видобували в Австралії та Південно-Африканській Республіці. Обидва мінерали утворювали надгострі мікроголочки, що легко проникали в тканину альвеол, викликаючи різні пошкодження (від найлегшої форми азбестозу аж до раку легенів). В окремих робітників праця з «синім» азбестом без респіратора вже за рік викликала помітне ураження легенів з утворенням передракових зон. Австралія ще на початку 1980-х років повністю припинила видобуток і використання цих видів азбесту. Так само зробили й інші держави, активізувавши видобуток і використання хризотилу для виготовлення шиферу і понад трьох тисяч інших продуктів. У тих же США й зараз хризотил використовується мільйонами тонн.

Коли через кілька років «азбестова лихоманка» вщухла, американські науковці підтвердили, що вона була зайвою і привела до недоцільного використання великих людських і фінансових ресурсів. Та заоканський успіх виробників «ондулінів» надихнув на безперервні намагання розпалити «лихоманку» в Європі, в Україні та на решті планети. На формування переляку в українців вони і наші рідні ЗМІ витратили

мало не 30 років, але в даний момент доволі близькі до успіху якщо не на «народному рівні», то хоча б на законодавчому. Ми всі розуміємо, що азбест не може сам по собі вилетіти з матеріалу шиферу і за прикладом зенітної ракети ганятися за людьми й цілеспрямовано рухатися в стінки альвеол. А от законодавці думають інакше і ще рік тому дозволили Міністерству охорони здоров'я видати наказ про повну заборону використання будь-яких азбестів на підставі... порад ВОЗ, а не наукових даних національних академій. Будемо сподіватися на те, що спрацює відоме «народне правило»: дурість наших законів і постанов значно нівельюється необов'язковістю їх виконання.

Для певного завершення теми «азбести і альвеоли» укажемо на цікаві події 2015 р. у Франції. Там завдяки використанню мікроскопів з наноточністю виявили накопичення в альвеолах французів неймовірно великої кількості карбонових нанотрубочок. Частина лежала пласко, але було чимало інших, що робили поверхню альвеол схожою на спинки переляканих їжаків [11]. Швидко виявили джерело їх появи – мільйони нейтралізаторів на практично всіх автомобілях розвинутої Європи. Наслідок доволі цікавий: указані дані якось так «не потрапили» у ЗМІ і «самі собою» зникли з Інтернету, а Франція, ФРН та інші держави стали з усіх сил прискорювати перехід з традиційних машин на електромобілі без платинових чи будь-яких інших нейтралізаторів.

Та приклад з азбестами є далеко не єдиним винятком у діяльності ВОЗ та інших міжнародних контор, напханих чиновниками з липкими руками. Набагато серйознішим прикладом «інформаційної епідемії» ми вважаємо тотальне засліплення і дебілізацію всього людства, яке спирається на теорію «глобального потепління через викиди CO₂». Ця тема, як відомо нам усім і зі ЗМІ, і з Інтернету, належить до найбільш загальнопоширених. Коли випадково якийсь день проходить без терористичних актів чи значних катастроф, то для підвищення рейтингу й привернення загаль-

ної уваги до себе ЗМІ обов'язково пропонують дані про те, яким буде рівень океану через 20–40–60–80 років. Навіть професіонали-науковці не можуть утриматися від загального ажіотажу і висловлюють людству «Друге Попередження» [13]. У даному випадку документ підписаний аж 15-ма тисячами фахівців-біологів, які категорично вимагають полишити в спокої ліси, перетворити половину Землі в заповідники і повністю припинити викиди CO₂ в атмосферу для зупинки «потепління».

На жаль, подібна відозва є прикладом антинаукового мислення і яскравим проявом «ефекту натовпу». Для оцінки стану і можливих змін температури того шару повітря, у якому перебувають люди, необхідно поставитися дуже критично до ЗМІ та познайомитися з сучасними досягненнями наук про Землю. Частина цієї інформації автор нещодавно виклав у статті [4], тому не наводитимемо тут таблиць і графіків, а узагальнимо сучасні наукові знання у вигляді кількох перевірених фактів.

Ідеться про те, що виявлено щонайменше 10 чинників впливу на значення середньої температури тропосфери (у грубому наближенні цю фразу можна замінити словом «клімат») такої ж чи більшої сили, як уміст вуглекислого газу в повітрі. Три з них пов'язані з коливаннями світності Сонця; п'ять (цикли Міланковича) є результатом поєднання змін положення вісі обертання Землі (прецесія та нутація) з наслідками поступального руху планети в цілому по дуже складній траєкторії; а два є «вибуховими». Один – падіння астероїдів чи комет, а другий є логічним наслідком нерівномірності «життя» кількох сотень середніх, великих і надвеликих вулканів Землі. Наприклад, надвеликий вибух Тоба приблизно 75 000 років тому ледь не винищив популяцію Homo Sapiens, а виверження одного з «великих» 3500 років тому на грецькому острові Санторін зруйнувало життя пенеппленної цивілізації Великого Трипілля і припинило «одуховлення людства», яке багато століть променіло з його теренів

і привело до спільності мов індоєвропейської сім'ї і появи такої прекрасної індоєвропейської культури [6].

А тепер доведемо, що слова «глобальне потепління» винайшли «міжнародні чиновники», а не нормальні науковці. Метикуваті люди з Брайтон-Біч чи контор Дюпона, які є підстави вважати ініціаторами боротьби з азбестами та «озоновою дірою» в Антарктиді, організували в 1988 році «Міжурядову групу експертів зі змін клімату (Intergovernmental Panel on Climate Change, IPCC). Працівники одразу ж виявили «незаперечні докази змін клімату» (відкинувши застереження кількох науковців) і через Секретаріат ООН і тотальну підтримку ЗМІ примусили уряди більшості держав світу витратити ресурси на боротьбу з неіснуючою небезпекою. Тільки зараз – коли розпочався 30–40-річний цикл «сонячного похолодання» – світ починає потроху приходити до тями і помічати, що лід в Антарктиді товщає і все насправді з «потеплінням» не так жаско.

Винахідливість чималої кількості осіб, орієнтованих на «полегшення» гаманців надто довірливих осіб, не має жодних меж. Російські науковці виявили, що кожна тисяча-півтори громадян Російської Федерації утримує принаймні одного екстрасенса, що в сумі витрат значно перевищує бюджет усіх академічних установ.

На нещастя усіх порядних науковців світу подібні людяці вирішили напасти саме на їхні гаманці, скориставшись розвитком Інтернету і пошукових систем та досягнення ними стадії появи можливості стеження за переважною більшістю наукових видань планети. Результатом стала «епідемія хіршеманії», посилена нещодавно «епідемією СКОПУС-ВЕБОС», через винайдення спеціфічних засобів для примусу науковців і викладачів ВНЗ публікувати свою продукцію тільки в особливій групі переважно англomовних часописів, які ще до появи комп'ютерів у результаті нормального ринкового змагання вже досягли позиції монополістів (прикладі часописів – Science, Nature, Cell та ін.).

Найвідоміший з новітніх технічних засобів до цього примусу – мало не безмежне використання «індексу Хірша – h». У принципі, потенційні читачі цієї статті вже мають непогане уявлення і про індекс Хірша (h), і про Scopus, і про Web of Science. Тому лише нагадаємо про те, що h-індекс був запропонований у 2005 р. фізиком з Каліфорнійського університету Хорхе Хіршем (Jorge Hirsch) як більш об'єктивний від попереднього сумнозвісного «індексу цитування» в розрахунку на вузькопрофесійне використання у «світі Sciences». Це виключно кількісна характеристика інтегральної «продуктивності» науковця, яка практично нічого не говорить про її якість і значення для прогресу людства. Обчислюють її автоматично і просто: якщо після публікації h статей кожна з яких була іншими фахівцями згадана щонайменше h разів, то науковець має індекс Хірша h. Публікація як завгодно важливої статті, на яку ніхто не послався із заздрості чи нерозуміння, дає нульовий індекс. Якщо в згаданих h статтях було N авторів з різним внеском, всі N при h цитуваннях одразу ж отримують індекс Хірша h.

Як і кожний новий інструмент, h-індекс має позитивні і негативні сторони. В Україні невелику кількість хороших оглядів можна віднайти в малодоступних останніх випусках журналу НАНУ «Наука і наукознавство», а от у Росії існує інтернет-видання «Троицкий вариант (<https://trv-science.ru/>)». Він цілком незалежний від урядових структур і РАН, виходить часто і за інтервал часу більше десяти років провідні науковці зі світовим реноме встигли провести дослідження h-індекса й опублікувати десятки матеріалів. У них запропоновано багато способів посилити його позитивні аспекти і частково нейтралізувати безсумнівну шкоду від його жорсткого застосування.

Науковці світу у ставленні до «хірша» одразу ж поділилися на різні групи через зміст своїх досліджень. Математики, яких загалом дуже мало, тільки «під дулом пістолета» підуть на його врахування, бо пишуть переважно одноосібні статті і навіть

теоретично не можуть досягнути великого h. Фізики численніші разів у 5–10, а біологи – у сотні разів, тому й h-індекси в них пропорційно вищі. Професійні дослідники мають просто колосальну перевагу над науковцями з вищої школи, бо не витрачають час на викладання і працюють великими групами, що автоматично значно підвищує шанс на один-другий «хіршик». У них значно більше контактів з колегами з усього світу, що додатково примножує рух до високих h-індексів.

Що це дає, засвідчимо прикладом [3]. Типовий інноватор А.О. Кльосов використав свої знання з динаміки реакцій з органічними молекулами і запропонував нові методи датування й аналізу ДНК-складової археологічних знахідок, чим викликав активний супротив усіх тих, хто за грубі гроші видавав довідку з установи РАН про те, що дана особа започатковує свої гени безпосередньо від Рюрика (830–879) (Кльосов довів, що серед сучасних росіян генів «варягів» немає зовсім, натомість, є свої, слов'янські). Кльосов проаналізував березневу статтю 92 авторів з 59 інститутів та організацій багатьох держав, у появі якої лідерство належить славнозвісному Девіду Рейху (David Reich) з Гарвардського університету. Нам у цій нашій статті важливим є не дискусія Кльосов-Рейх, а той факт, що абсолютна більшість учасників дійства просто надіслали археологічні зразки Рейху. Прочитуємо А.О. Кльосова: «Серед авторів з Росії (і ближнього зарубіжжя) ті, хто надали музейні кістки для досліджень. Справа хороша, щоправда, кожен з них став автором статті з геномного аналізу і, як прийнято в науці, несе відповідальність за зміст статті. У добрі старі часи таким оголошували подяку в кінці статті, і це було цілком почесним. Але що робити, часи змінюються. Тепер кожне цитування цієї статті піде в актив кожного з 92 чоловік, увійде в їх «резюме». У персональне «портфоліо», як кажуть люди мистецтва» [3].

Для ліквідації можливості нескінченного «накручування» h-індексу шляхом самоцитування чи «дружнього цитування» че-

Приклад цін для того, аби «доценти з кандидатами мали щастя» [8]

Публікація в журналах SCOPUS			Публікація в журналах Web of Science		
Термін опублікування	Середньо, доларів США	Акція до... доларів США	Термін опублікування	Середньо, доларів США	Акція до... доларів США
1-3 місяці	1100	1000	5-8 місяців	2300	1700
4-5 місяців	900	800	9-12 місяців	1800	1400
6-7 місяців	700	600			
8-9 місяців	500	400			

рез скерування десятків тез у безліч видань була запропонована і співчутливо прийнята пропозиція створити рейтинг наукових видань і по-різному оцінювати публікації в найкращих, кращих, середульших і т.д. (найгірші називають «сміттям»). Як відомо, до найкращих увійшли переважно англомовні видання, які перебувають у базі даних Scopus і Web of Science. У даний момент у секторі вищої освіти України відбувається справжня «інформаційна епідемія», що полягає у категоричній вимозі до науково-викладацького персоналу публікуватися тільки і виключно в означених виданнях.

Кожен з читачів з *табл. 1* самостійно одразу ж визначить те, чи зможе він свою геніальну статтю «нобелівського рівня» оприлюднити в рекомендованих журналах. Ця таблиця містить типові зарубіжні повідомлення від імені «Міжнародного видавця ООО» (*табл. 1*).

Особливих коментарів таблиця не потребує. Хіба що можна поспівчувати «гуманітаріям» – вони практично утричі мають бути багатшими від «природничників» з їх журналами у SCOPUS. Це можна пояснити банальною причиною – надто малою кількістю часописів з високим рейтингом у групі «Web of Science». Та виправлення ситуації є справою найближчих років, адже правдами і неправдами множина часописів та усіляких видавництв швидко зростає до космічних показників, звісно, без пропорційного зменшення ціни однієї статті чи повідомлення. За підрахунками Є. Угриновича, який керує серйозною міжурядовою установою з назвою «Міжнародний центр наукової і технічної інформації», після уве-

дення h-індексу кількість різноманітних видань з твердженнями про свою присутність у Scopus і Web of Science зростає *приблизно в тисячу разів* [9].

Тут уже можна втриматися від коментарів і лише відзначити, що в світовому науковому полі розгорнулася серйозна суперечка щодо корисності чи шкідливості кількісного вимірювання якості та суспільно-економічного значення наукових творів. Позиція автора на стороні тих, хто вважає наукові відкриття спільним багатством і сподіваннями на світле майбутнє усіх мільярдів земель. Вони мають одразу йти в Інтернет, зазнавати перевірок і ставати «надією людства», а не засобом заробітків (а це мільярди доларів щороку!) групи монополістів.

А на українському науково-освітньому полі активізувалися перманентні зусилля «щось змінити на краще» у сфері аспірантури/докторантури і оцінювання кадрів та їх наукової продукції. Люди «з влади» (група «А») з фахових міркувань хочуть випередити Європу, тому зовсім не переймаються життєвими інтересами незрівнянно численніших «доцентів з кандидатами» (група «Б»). Вони цілком спроможні примусити всю, наприклад, педагогічно-філологічну частину (групу «Б-пф») публікуватися тільки у WoS-журналах. Якщо витратити трішки часу, то легко виявити, що в Україні до потреб усіх «Б» є усього лише 10 часописів, спроможних за цілий рік оприлюднити для багатотисячної групи «Б-пф» щонайбільше 120 (сто двадцять) статей (ціни коливаються від 0 до 2–3 тисяч грн). Скільки це коштує за рубежом чітко вказує *табл. 1*.

Тому автор з ноткою відчаю звертається до керівників групи «А»: будьте патріота-

ми, не виконуйте вимог Заходу розпочати ХХХ-навчання (секс-освіту) вже у дитсадках, відмовляйтеся негайно прийняти антиродинні закони на «захист унікальності геїв та інших збоченців».

ЛІТЕРАТУРА

1. В США разрешили применять «самостоятельный» искусственный интеллект для диагностики заболеваний. URL: <https://nv.ua/techno/innovations/v-ssha-razreshili-primenjat-samostojatelnyj-iskusstvennyj-intellekt-dlja-diahnostiki-zabolevanij-2463721.html> 13-04-2018
2. Искусственный интеллект научился составлять новые карты и уровни для компьютерных игр. URL: <https://www.dailytechinfo.org/infotech/10210-iskusstvennyj-intellekt-nauchilsya-sostavlyat-novye-karty-i-urovni-dlya-kompyuternyh-igr.html> 12-05-2018
3. **Клѣсов А.А.** «Геномный анализ» популяций о древней истории Средней Азии и Индии. URL: [http://pereformat.ru/2018/04/genomic-formation-asia/\(26-04-2018\)16-05-2018](http://pereformat.ru/2018/04/genomic-formation-asia/(26-04-2018)16-05-2018)
4. **Корсак К.В.** Про засади правильного мислення у темі глобального потепління // Вища школа. 2018. № 1(162). С. 72–81.
5. **Корсак К.В.** Освіта, суспільство, людина в ХХІ столітті: інтегрально-філософський аналіз: монографія. Київ; Ніжин: Вид-во НДПУ ім. М.Гоголя, 2004. 224 с.
6. **Корсак К.В., Корсак Ю.К.** Нооісторія і нонаука про можливість другого українського одуховлення світу // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: збірник наукових праць. 2017. Вип. 69. С. 112–119. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/102113>
7. **Корсак К.В.** «Азбестова лихоманка» у США та висновки з неї // Науковий світ. 2003. № 3. С. 18–19.
8. **Романенко В.** Товарищи учёные, доценты с кандидатами, это объявление для вас // Наука и жизнь Израиля. 7-12-2016. URL: <http://nizi.co.il/novosti-nauki/tovarishhi-uchyonye-docenty-s-kandidatami-eto-obyavlenie-dlya-vas.html> 14-03-2018
9. Угринович Е., Беляева С. Без шума и пыли. Как отделить достоверное научное знание от потока фоновой информации? // Поиск. 2017. № 39. URL: <http://www.poisknews.ru/theme/international/29028/29-09-24-11-2017>
10. **Уэйд Н.** На заре человечества. Неизвестная история наших предков: пер. с англ. М.: Альпина нон-фикшн, 2016. 460 с.: 20 ил. URL: <http://lib.rus.ec/b/609023/read>

Вельмишановні керівники МОН України! Пошкодуйте нерви «доцентів з кандидатами» і не ставте перед ними цілковито нереальні вимоги до виконання публікаційних стандартів!

REFERENCES

1. The United States allowed the use of an "independent" artificial intelligence to diagnose diseases. URL: <https://nv.ua/techno/innovations/v-ssha-razreshili-primenjat-samostojatelnyj-iskusstvennyj-intellekt-dlja-diahnostiki-zabolevanij-2463721.html> 13-04-2018 (In Russian)
2. The Artificial Intelligence learned how to compile new maps and levels for computer games. URL: <https://www.dailytechinfo.org/infotech/10210-iskusstvennyj-intellekt-nauchilsya-sostavlyat-novye-karty-i-urovni-dlya-kompyuternyh-igr.html> 12-05-2018 (In Russian)
3. **Kliosov A.A.** Genomic Analysis of Pop-Genetics on the Ancient History of Central Asia and India. URL: [http://pereformat.ru/2018/04/genomic-formation-asia/\(26-04-2018\)16-05-2018](http://pereformat.ru/2018/04/genomic-formation-asia/(26-04-2018)16-05-2018) (In Russian).
4. **Korsak K.V.** On the principles of correct thinking in the topic of global warming // Vyscha shkola (Higher school). 2018. No. 1 (162). P. 72–81 (In Ukrainian)
5. **Korsak K.V.** Education, Society, People in the 21st Century: Integral-Philosophical Analysis: monograph. Kyiv; Nizhyn: Edit. in M. Gogol NDPU, 2004. 224 p. (In Ukrainian)
6. **Korsak K.V., Korsak Yu.K.** Noohistory and noosciences about the possibility of the second Ukrainian world spiritualization // Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy: Collection of scientific works. 2017. Vol. 69. P. 112–119. URL: <http://vestnikzgia.com.ua/article/view/102113> (In Ukrainian)
7. **Korsak K.V.** "Asbestos fever" in the USA and conclusions from it // Science world. 2003. № 3. P. 18–19. (In Ukrainian)
8. **Romanenko V.** Fellow scientists, associate professors with candidates, this is an ad for you // Science and Life of Israel. 7-12-2016. URL: <http://nizi.co.il/novosti-nauki/tovarishhi-uchyonye-docenty-s-kandidatami-eto-obyavlenie-dlya-vas.html> 14-03-2018 [In Russian]
9. **Ugrinovich E., Belyaeva S.** No noise and dust. How to separate reliable scientific knowledge from the flow of background information? // Poisk (Search). 2017. No 39. URL: <http://www.poisknews.ru/theme/international/29028/29-09-24-11-2017> (In Russian)
10. **Wade N.** Before the Dawn: Recovering the Lost History of Our Ancestors. M.: Alpina non-fikshn, 2016. 460 p.: 20 il. URL: <http://lib.rus.ec/b/609023/read> (In Russian)

11. Des nanotubes de carbone plein les poumons. URL: <http://www.sciencesetavenir.fr/sante/20151022.OBS8141/des-nanotubes-de-carbone-plein-les-poumons.html> 24-10-2015

12. Lessons from PISA for Japan. Strong Performers and Successful Reformers in Education. Paris, OECD Publishing, 2012. – 212 p. URL: http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oecd/education/lessons-from-pisa-for-japan_9789264118539-en

13. World Scientists' Warning to Humanity: A Second Notice / William J. Ripple, Christopher Wolf, Thomas M. Newsome, Mauro Galetti, Mohammed Alamgir, Eileen Crist, Mahmoud I. Mahmoud, William F. Laurance and 15,364 scientist signatories from 184 countries // BioScience. 13 November 2017. URL: <https://academic.oup.com/bioscience/advance-article/doi/10.1093/biosci/bix125/4605229>

Marja NESTEROVA

Habilitated Doctor in Philosophy,
Professor of the Department of Management
and Innovative Technologies of Social Cultural
Activity National Pedagogical Dragomanov
University доктор філософських наук,
доцент, професор кафедри менеджменту
та інноваційних технологій соціокультурної
діяльності

Ключові слова: когнітивні технології,
політика згуртування, розвиток спільнот,
соціальна згуртованість, трансверсальні
компетенції.

Розглянуто перші кроки впровадження Модуля Жана Моне Програми Європейської Erasmus+ у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова. Модуль присвячений вивченню європейської політики соціальної згуртованості. Описано в проекті та впроваджуються два напрями: освіта та управління. У статті наведено основні результати впровадження модуля за цими напрямками.

**IMPLEMENTATION
OF THE JEAN
MONNET MODULE
“SOCIAL COHESION
IN EDUCATION
AND GOVERNANCE:
EUROPEAN
STUDIES”**

© Нестерова М., 2018

Introduction. The modern society is experiencing separation of various reasons. Migration crisis in Europe, internally displaces person's problem in Ukraine actualizes experience exchange in this direction. The modern trend of social cohesion in the focus of European integration processes should be supported by results of recent cognitive researches and cognitive technologies of social behaviour management. Academic research should reflect cognitive processes, patterns of thinking. Therefore, the social role of education will be increased in the modern crisis situation. The EU has sufficient experience in migration, inclusion and educational innovations issues. Ukraine has chosen the European integration direction of its strategic development. European studies play a very important role in the development processes in our country. At the National Pedagogical Dragomanov University these studies are related to educational and pedagogical issues. But new challenges of the European and Ukrainian actual realities demand the deeper knowledge and implementation of the European studies of social cohesion. Integration processes

should be based on mechanisms of social cohesion disseminated on different level of social organisation – corporate management, management of territories, community and state governance. The project of the Erasmus + Programme Jean Monnet Module “Social Cohesion in Education and Governance: European Studies” has to improve the social cohesion and civic society development in Ukraine. The term of implementation is 2017 – 2020. The project is implementing with the strong support of Prof. Victor Andrushchenko, Rector of the National Pedagogical University and Prof. Natalja Kochubey, Head of Department of Management and Innovative Technologies of Social Cultural Activity at the National Pedagogical Dragomanov University.

Brief description of the Jean Monnet Module SCEGES: The Module has to create interest in the EU and constitutes the basis for future poles of European knowledge, particularly in Ukraine. It has to foster the introduction of a European Union angle into mainly non EU related studies as management of civil society development and will deliver the substantial information of this tailor-made course on specific EU issues (community development, non-violent communication, participative management etc.) relevant for graduates in their professional life.

The basic innovations at project realization should be as follows:

- elaboration of new courses in the field of the European social cohesion studies, including development of methodology and research techniques and teaching of a theoretical and practical material;
- conducting of inter-university training which is expected to provide the possibility for students of others, not only National Pedagogical Dragomanov University, but National Academy of Public Administration and other higher education institutions and secondary schools of Kiev region and Ukraine to participate in studying of modules and research in the field of the European social cohesion studies;
- elaboration of improvement of professional

skill program for leaders of civil society and heads of Kiev region public administrations that is a direct measure on maintenance of the lifelong learning development concerning the European integration processes and social cohesion studies;

- teaching activity assumes acquaintance of target audience with the newest information and communication technologies in frameworks of courses will be thought;

- as a result of project elaboration of educational and methodical teaching materials for distance training concerning the European social cohesion practices in the future, including publications in English, is planned;

- methodologically, the project assumes a combination of various innovative modes of study within the limits of teaching of basic courses and trainings: simulation games, small-group tutorials, individual and group coaching, facilitation sessions;

- the project is inter-disciplinary: specialists from different fields of studies are to be invited, target groups are heterogenic and are expected to mutually enrich each other. Today there is a growing understanding of the need to promote the European integration and EU Studies more enthusiastically and broadly; as well as build networks with colleagues in Ukraine and abroad. That is why it goes without saying that the main aim of the project is extremely actual for Ukraine.

To create interest in the EU and constitutes the basis for future poles of European knowledge, particularly in Partner Countries is planned to:

- teach the EU issue students who do not study specifically on European issues,

- hold a joint round-table for students from Ukraine and the EU (Lithuania) that will enable Ukrainian students to clarify interest issues from people of their age and status living in the EU, because there is more confidence than the teacher.

- **To foster the introduction** of a European Union angle into mainly non EU related studies – to teach issues in EU subjects that are not related directly to the EU, in

particular: management of social cultural activity, management of civil society sustainable development, management of non-government organisations, educational management. Some seminars will be held at the National Academy of Public Administration under the President of Ukraine for heads of local public administrations within the disciplines of educational program “Masters of public administration”. Development of distance course will provide an opportunity to extend the module to more audience of students, especially those who work and want to get a second degree. Thus distance course will contribute to the development of interest in the study of the EU among a larger audience.

- **To deliver tailor-made courses** on specific EU issues relevant for graduates in their professional life.

- Lectures, seminars and events are designed to provide practical knowledge and skills for students to use in their professional life, including managers, civil servants, social workers, teachers and others regarding: applying the principles of consolidation, analysis of legislation, develop recommendations, resolution conflict situations, intercultural communication, working in a spirit of solidarity, teamwork, protecting human rights, development of relations between Ukraine and the EU, integration of migrants, strategic planning, effective decision making, justify own positions. Round-table will consolidate students of different universities and promote the exchange of skills and experience. Study visits also help teachers develop students professional skills as the result of improvement curriculum modules.

- The action “Social Cohesion in Education and Governance: European Studies” (SCEGES) and, in particular, its main module course re. Community Development has to promote discussion and reflection on EU issues, including understanding the concept of Europe and the nature of European integration, its fundamental principles, Ukrainian opportunities to implement the

European experience via discussion, learning of theoretical materials and practical tools.

- The project activities should include consideration of European values and their implementation in Ukraine; migration policies of the EU and Ukraine; problems of teaching, research and reflection in the field of European Union studies in Ukraine. They will be conducted in the context of social, cultural, linguistic, religious, legal integration of migrants.

Expected results of the project for the all three years of the implementation: development of two relatively new events – roundtable debates and web conference on actual themes for European integration and civil society development in Ukraine;

- 5 seminars on vital topics of EU issue;

- 2 study visits to the Member States for European experience exchange; development of virtual platform, web portal of the project;

- publishing of 6 academic papers about the methodology of the project;

- didactic materials (300 copies).

All these results make a great impact into enhancement of the visibility of scientific resources and academic activities in the field of the European integration:

- students understand deeper the driving forces of EU cohesion, the EU goals and values;

- students are more prepared for international cooperation and implementation of the European integration policy of Ukraine, for the successful defining of the strategy, operational plans and practical management of the programs and projects developed in the European Cohesion Policy;

- students are more prepared for cooperation with NGOs and media for better implementation of European integration policy of Ukraine and for successful dissemination of the knowledge about the EU and its relation with Ukraine;

- researchers, working in the project and participating in the communicative events, will see much more widely the practical impact of their research activities;

- support is given to the development

of innovative ICT-based content, services, teaching practice in European studies.

Team involved in the project and their role:

Prof. Marja Nesterova. M. Nesterova is Doctor Habilitated in Philosophy, Associate Professor. She is a Professor of the Department of Management and Innovative Technologies of the Social Cultural Activity at NPDU, Head of Laboratory of Social Dimensions of Cognitivism at the Research Centre of Cognitivism NPDU. Research focus and expertise: cognitive technologies in education, development of transversal competences, e-learning, international management. She has experience in supervising master's thesis in management of sustainable development of civil society and educational management. Other important competences: key member of working group under support of the Ministry of Education and Science of Ukraine "Social Cohesion Development of Educational Dimension's Subjects" (national project, more than 150 secondary schools, 8 higher education institutions involved). She has got an experience in organization of 7 international projects; participated in more than 63 international events; certified management consultant (CMC), certified ToP facilitator, coach, mediator, psychologist. She is the Head of Board of NGO "Institute of Social Cohesion Development". The aim of ISCD is to promote principles and values of social cohesion, to enhance community development and local governance in Ukraine. She is a Head of Ethical Committee "CMC Ukraine" – Ukrainian Association of Management Consultants, sole representative of the worldwide International Association of Management Consultants "ICMCI". Role in the project: she is the academic coordinator of the Module, conducting the research and scientific work, determining the main Module conception and visualisation, coordinating of the events, preparing publications, cooperation activity with another Jean Monnet teams, public groups, associations etc. She taught the main module "Social Cohesion in Community Development:

European Studies" (48 hours), seminar course "Social Cohesion in Education: European practice" (48 hours). She has provided the research "Cognitive bases of social cohesion mechanisms" and on topic "Cognitive Principles of Social Cohesion in Education and Governance: European Studies" she published 3 academic papers and 1 thesis on conference. She organised the Conference with international participation "Structural Innovations in Higher Education: Value-Based Competence Approach" in National Pedagogical Dragomanov University. At the plenary session of the above conference the academic coordinators of Jean Monnet Modules Marja Nesterova and Olena Melnik (Olexandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University) reported about implementation of their projects (May 29, 2018, 90 participants). She was one of the organisers and speakers of the Round-table debates "Challenges for modern education: following the Rome Club's report" (May 29, 2018, 50 participants). She was the organiser and moderator of the Web conference with the leaders of international Jean Monnet teams (Italy, Turkey, Moldova, Ukraine) about possibilities of cooperation in the promotion of EU values in education and further investigations in Erasmus+ programs (May 29, 36 participants). She presented the project and the best EU social cohesion practices in 2 international conferences, 1 international web conference, 3 local conferences, 1 round table and 1 internal NPDU scientific report conference and 1 scientific report conference of faculty of NPDU. She provided the close cooperation with British Council as certified facilitator of "Active Citizens" program.

Dr. Maryna Chulaievska. M. Chulaievska is a Ph.D. in Public Administration. She is an Associate Professor of the National Academy for Public Administration under the President of Ukraine. Her research was on Public Administration of labour migration in the context of the European integration of Ukraine. She has experience in supervising master's thesis in the EU fields. She is responsible for "EU Law" and "EU Cohesion

Policy” courses in the National Academy for Public Administration. She is a Winner of the nationwide competition on EU Law, funded by the EU. Currently she works also as a Senior Training Fellow of the EU-funded Project “Support to the implementation of the EU-Ukraine Association Agreement”. She developed and conducted Trainings and training-materials in the EU area for wide auditorium including students and public servants, and teaching materials for the courses in NAPA on the EU issues. **Role in the project** – member of the teaching staff, implementation of training modules. She taught the 32 hours Seminar course “Social Cohesion in Governance: European practices” and 12 hours training course “Social Cohesion Policy for Ukraine” at the NAPA and at the Ukrainian-Polish Law Centre of the Kiev National Taras Shevchenko University. She provided the close cooperation with the EU project “Association4U”, invited the experts for the more deeper learning of EU policies and practices during her seminar and training. She took part in development of the distance course “Social Cohesion for the development of Ukrainian civic society”. **Dr. Karina Barantseva** – K. Barantseva is a Ph.D. in Philosophy, experienced in academic research and teaching (including lifelong learning); she is an Associate Professor of the Academic Department of Law in The European Humanities University in Lithuania. She is an expert on the EU integration, she has numerous publications in the EU issue. She delivers courses “European Integration Policy”, “European Integration History: Phases, Results and Achievements. Political Challenges of the EU”, “European Integration and International Cooperation”. Role in the project: she is internal EU expert in developing recommendations for heads of regional public administrations and higher education institutions. She conducted 4 hours webinar “Modern challenges of EU Studies” (December 29, 2017) at the NPDU (about 100 participants) and 4 hours webinar “Modern challenges of EU Studies: institutional development under the EU impact”

(January 31, 2018) at the NAPA (about 100 participants). She was the core author of the distance course “Social Cohesion for the development of Ukrainian civic society” (10 hours).

Methodology of the project. Research

The project demands methodological researches of implementation of social cohesion principles in education and governance. The results of the above research will be represent in 6 academic papers – to disseminate the achievements of the project to the academicians, educators, methodologists, leaders of NGOs, etc. Papers will cover the following themes:

1. EU studies of social cohesion and education: cognitive approach.
2. Community based universities: European practice of societal dimensions of cohesion.
3. Transversal competences as cognitive skills of XXI century: European educational model.
4. Knowledge exchange as European cognitive practice in education and governance.
5. Evolutionary cognitive mechanisms of social cohesion in European governance.
6. Practical cognitive technologies in education and governance: European issues.

Methodology and theoretical results of the preparation study research will be foundation of teaching courses of the above Module. Also the results of the research (information re. study visits, expert knowledge exchange, etc.) will be disseminated to other educators, methodologists, teachers, trainers, etc. These methodological foundations will help to enhance not only theoretical understanding but practical effective implementation of social cohesion principles. The main aim of the research to find methodological foundations for the implementation of new approach based on the cohesion values and technologies in the educational system. It should be taken into the consideration that practical educational tools also need to be upgrade according to the recent innovations in social cultural technologies. This process should be based on the relevant aspects of European educational policy

(including social cohesion and transversal competences studies) [3]. The main task is the dissemination of this direction of educational policy cognitive principles. Innovations in high education should be based on the latest scientific researches, approaches and technologies. One of the main problems at the social dimensions of education (most of all it is related to the secondary education) is social cohesion development. Accordingly, the educators and managers of the higher pedagogical education system should take into their considerations key points of the above problem. For instance, the most painful phenomenon in a modern school is bullying. And future teachers and educational managers should be able to manage this phenomenon's manifestations. And practical tools of conflict solving are not enough. Because of the part of the bigger picture is the influence of state and national politics on school climate and ultimately school culture [2]. To grow the social cohesion inside the school it is necessary to include social dimensions of the external social system and to keep in focus the cognitive principles of social behavior. Therefore, the most actual is appliance of EU Studies in social cohesion technologies in education for secondary schools. Some trainings and workshops have been provided for the coordinators of the project "Development of Social Cohesion of Educational Dimension Subjects" and educators from the "EdCamp project" which are supported by Ministry of Education and Science of Ukraine.

The first year project implementation at the NPDU

Implementation of the project started from the participation in the Jean Monnet Kick-off Meeting and Biennial Conference (Brussels, 27-28 November 2017) with the aim to get an important information for better effectiveness of the project's implementation and networking. At the Conference academic coordinator Marja Nesterova made some important appointments with G. Garzon (Autonomous Barcelona University) and

A. Hadfield (Canterbury Christian Church University) regarding cooperation in the promotion of EU Studies in Ukraine.

The very important part of the project implementation there were study visits. The first study visit of Prof. Marja Nesterova and Dr. Maryna Chulaievskaya was to the Barcelona University and Autonomous Barcelona University. At the Autonomous Barcelona University Prof. Gregory Garzon shared his experience and the Jean Monnet Chair in the subject of institutionalisation of EU Studies at the university. Contacts with Lena Botton leader of CREA, granted by Horizon 2020 SOLIDUS project to get important information for the principles of social cohesion in education. Also from Barcelona University very useful were agreements with Prof. Mar Campins, Jean Monnet Chair about implementation of European Studies and further cooperation between Jean Monnet Team Leaders.

To enhance to knowledge and to get a best practice in community development that was the main purpose of the study visit of Prof. Marja Nesterova and Dr. Maryna Chulaievskaya to UK. The most informative was the visit to the Scientific Park of Wolverhampton university and presentation of its director Dr. Nigel Birch. This Scientific Park is part of the EU grant supported program to develop regions by implementing innovations, management and science technologies in business and entrepreneurship in local communities. The same trend is supported by Business Department of Canterbury Christ Church University. It was a lucky chance to get to their conference "Futures Summit: Design(ing) Innovations for Sustainable Community Wellbeing" (the Pines Calyx, Kent 18-19 June 2018). This two day summit showcases cutting edge design, architecture and social innovation projects that challenge the status quo of existing public sector practices. Leaders in regeneration should be addressing the summit to outline their current design priorities and challenges for urban and rural communities sharing their ideas about how to innovate for the future. The summit provided opportunity for participants to co-

create solutions in a design task workshop to address particular urban and rural social issues, so that the best creative contributions from the event, in particular from students, can be immediately fed into applicable local area projects. This was the beginning of an ambitious 10 years plan for collaboration and enterprise which will generate opportunities for students, practitioners, researchers and academics, council, voluntary and third sector groups and other interested stakeholders, to work creatively with communities and the commercial sector to shape future wellbeing with a focus on design, architecture and social innovation. The best practice of such innovative and very important event should be transferred into Ukraine non only in the frame of the Jean Monnet Module SCEGES but more widely.

Because of primary agreements made by Marja Nesterova with Jean Monnet leaders from Autonomous University of Barcelona (Spain), Canterbury Christian Church University (UK), Wolverhampton University (UK) the terms of study visits to the Spain and UK continued for the purposes to visit the above universities to get the important information for better effectiveness of project's implementation and promotion of the best social cohesion EU practice in Ukraine.

Teaching Activities

The main **Module course: “Community Development: European Studies”** (48 hours). The aim: to show the role of cohesive principles of European Community in the education, management and governance. The main focus in European studies of appliance of social cohesion principles in education, management and governance. Enhancement of EU social cohesion policy and its issues for Ukrainian social-economic sphere and civil society. Challenges of separation of society and it's follow ups for corporate organisations and communities; cognitive bases of social cohesion and it's practice in corporate management; social role of education in the modern knowledge society; educational technologies for management of organisations and management of territories

– common features nowadays in the EU and Ukraine. Deeper knowledge of EU practice of social cohesion in education, management and governance. Practical tools of implementing this issue into the management practice for the students of NPDU (speciality “management of sustainable development of civil society”) for their better competitiveness in the labour market. Cohesive principles of community governance for the sustainable development of civil society.

The course consists of 6 lectures and 18 seminars. The result of the course is the group (individual) project by the end of the course as practical demonstrations of the student's achievements.

General plan of the Module. The module will cover the following themes:

1. EU: goals, values, principles, policies and programs.
2. Evolution of cohesion idea in the EU.
3. Fundamental dimensions of EU cohesion policy: economic, social and territorial cohesion. Indicators for measuring social cohesion.
4. Pragmatic aspects of EU cohesion policy and their application in Ukraine.
5. European governance as a tool of societal cohesion.
6. Multicultural dialogue and other cognitive practices as basic cohesion tools.
7. EU techniques of community development.
8. Social cohesion in EU educational policies.
9. Practical tools in implementation of social cohesion principles: EU experience.
10. Best practices of EU projects and programs that facilitate cohesion.

Methodology. The methods of teaching are far from being traditional. All the lectures are designed in a way to use a great number of interactive methods and tools: mini-lectures, combined with discussions, “flash” and “ice-breakers” exercises, tasks that are to be solved in small teams, presented during lectures and discussed in the whole group, projects preparation etc. All the practical classes are organized in interactive forms

too: case-studies, role-plays, discussions, “puzzle-group” work, “roundtable”. Each student is fully involved in the educational process because of the specifically selected and organized methods and forms of lectures and practical classes arrangement: a student prepares his/her own or group (team) results of case study, writes short essays or analytical papers concerning his/her view of the achievements of the EU, its current and future challenges and ways of development, his/her own projects or proposition concerning the European cohesion policy and involving Ukraine.

Seminar “Social Cohesion in Governance” and seminar (finally there were two seminars) **“Social Cohesion in Education: European Studies”** were practically oriented and used the recent achievements and technologies. On 22–26 February 2018 the 4-days (32 hours instead of 24) of the **Seminar course “Social Cohesion in Governance”** for the students was implemented by the Jane Monnet Module Teacher Maryna Chulaievskia in close cooperation with and support of Jane Monnet Module Leader Marja Nesterova. The Seminar is one of the main parts of the Jean Monnet Module “SCEGES”.

The main objective of the Seminar was to ensure a good understanding of the cohesive principles of European Community in the governance, especially in community governance for sustainable civil society development. **The aim of the seminar:** to show the role of cohesive principles of European Community in the governance, especially in community governance for sustainable civil society development. Deeper knowledge of EU practice of social cohesion in management and governance. Practical tools of implementing this issue into the management practice for the students. Students work in little groups and develop plans on regional cohesion and community development. They understand basic principles of the EU cohesion policy in governance; get skills in creation plans of regional cohesion and community development. They understand better intercultural communication in the EU,

principles of cooperation, social, economic and territorial development.

The format of this Seminar was presentations combined with active learning-by-doing exercises. It was related to the AA/DCFTA as the main current instrument of implementation of European practice and good experience in Ukraine. The Seminar was attended by: 62 persons instead of planned 25. That why the Seminar was longer (32 delivered hours instead of 24 planned hours) then it was planned in the Project application form. It can be explain by the high level of interest into the EU integration processes and reforms in many sectors including education, public administration system, decentralization, community development. The increased number of the participants may be also the result of good information company delivered by the Team of the Jean Monnet Module SCEGES Prof. Marja Nesterova with the support of the Prof. Natalja Kochubej, Head of Department of Management and Innovative Technologies at the National Pedagogical Dragomanov University.

The Seminar was conducted in close cooperation with the EU’s Project «Association4U». The «Association4U» supported with Ukrainian professors of different Universities of Ukraine: T.Palamarchuk (NAPA, Kyiv), O.Krayevska (Lviv University of International Relations), T.Anakina (Kharkiv Law University named by Jaroslav Mudryi) as well with every day catering for participants. The Head of the Governmental department on the coordination of the EU-UA cooperation (the Governmental Office on European and Euroatlantic integration) Zoriana Makaruha delivered session on the EU-UA cooperation. Each trainer covered the specific topic of the Seminar.

The aim of the Seminar was to show the role of cohesive principles of European Community in the governance, especially in communities governance for sustainable civil society development. Deeper knowledge of EU practice of social cohesion in management and governance. Practical tools of implementing this issue into the management practice for

the students (speciality “management of non-government organisation”) for their better competitiveness in the labour market.

Seminar covered the following themes:

European governance and social cohesion principles.

Multicultural dialogue and other cognitive practices as basic cohesion tools.

EU techniques of community development and territorial governance.

Social cohesion in EU practices of local governance.

Methodology: to give students as more as possible practical tools in implementation of social cohesion principles based on successful EU experience. Students worked in little groups and developed draft plans on regional cohesion and community development. They have gotten understanding of basic principles of the EU cohesion policy in governance, skills in creation plans of regional cohesion and community development, understanding of intercultural communication in the EU, principles of cooperation, social, economic and territorial development.

According to the objectives of the seminar, participants received practical knowledge in:

The core of the EU modern cohesion policy.

The system of asymmetries and disproportions in the development of the EU regions.

Legal framework and financial and economic mechanisms of the EU cohesion policy

European governance and social cohesion principles.

Multicultural dialogue and other cognitive practices as basic cohesion tools.

EU techniques of community development and territorial governance.

Social cohesion in EU practices of local governance.

Institutional framework and organizational mechanism of EU cohesion policy.

Induction to the AA/DCFTA. The main provisions and values of the EU

The main principles of the sectorial and horizontal policies of EU

The Seminar had a strong focus on a ‘hands-on’ approach rather than a lecture-based approach. Students have only a basic or none knowledge of EU affairs, there was also a strong focus on the general provisions of EU policies in conditions of Ukraine’s implementation AA/DCFTA.

Involvement of the professors of Ukrainian Universities and “Association4U” contributed to dissemination information about the Jean Monnet Module, sharing materials and experience on EU cohesion, development networking in EU cohesion. They can use these materials in their Universities. Also the Trainer Tetiana Anakina from Kharkiv Law University named by Jaroslav Mudryi have asked M.Chulaievska about consultation on development Project to apply for Jane Monnet Activities.

The Seminar was carried out in the Frame of current (every year) Module “EU integration” of the Disciplines “Globalisation and...” of the NAPA so it contributed to sustainability of the Jean Monnet Module as NAPAs trainers has got seminar materials on EU cohesion policy in governance. They can use these materials for their lessons during next year and for other students groups.

Seminar Social Cohesion in Education: European practices

Prof. Marja Nesterova conducted the Seminar course “Social Cohesion in education: European studies” (24 hours) in cooperation with Natalja Kochubey using the approach of the British Council’s Program “Active Citizens” on the 8–9 and 11 of February 2018 p. for 33 bachelors and 15 masters of NPDU. Both of them are certified facilitators of the British Council’s program “Active Citizens”. This program is quite intensively growing in Ukraine. “Active Citizens” is a global network of community leaders that is being developed by the British Council and local civil society partners in participating countries. The goal is to build understanding and trust between communities by establishing an enduring global network of community leaders, who can work together to address the global issues of the 21st century.

Participants will improve their understanding of global issues, cross-cultural effectiveness, and broaden their international connections. Every participant will:

- Develop a stronger sense of their own culture and identity through engagement with other cultures
- Have an increased knowledge and understanding of how their local community works and its links to the rest of the world
- Take action to improve society through sustainable initiatives
- Work effectively with diversity

Active Citizens uses international cultural relations to help tackle the major challenges facing communities. These include issues arising from differences in race, religion or culture, access to sustainable livelihoods, environmental pollution and protection, health and educational opportunities, democratic participation, social exclusion and opportunities for women” [1]. This program trains the cohesion development in communities, in education etc. So, the above 3 days Seminar for the masters of the department of management and innovative technologies of social cultural activity of NPDU was based on the cohesion technologies of British Council program “Active Citizens”. The students have got the cognitive practices as practical technologies of interactive communication (facilitation, mediation, active-learning based case studies etc.). Implementation of educational cognitive practices has to take into consideration the basic cognitive mechanism. One of the major cognitive mechanisms is the game – through the game, as shows evolutionary epistemology, a person learns and develops. In addition, the game is one of the most emotionally deep, exciting process not only for children and young people but also for adults. This specificity of our cognitive system is successfully taken into account in “the experience economy”, “economy of entertainment”. The existing trend of development of social reality reflected in this area – “virtual offset”: more and more games are transferred to virtual reality, and even in the space of social networks. The

development of technology speeds up this process – right now there are gamers devices that combine the real physicality of the player with a virtual “avatar”. Helmets for the other sensory experiences of reality are improving very quickly, along with a variety of devices that enhance our cognitive capabilities (for example, see or hear in the human range). But even without these devices a virtual game captures an increasing number of people. According to estimates of the Association of interactive computer programs back in 2006, they played about 146 million people, representing 60% of the US population.

The quality control and evaluation of seminars was established through an evaluation form. The evaluation forms aimed at assessing the practical value of the seminar’s materials, qualification level of trainers, overall seminar’s organization etc. The form also requested participant’s opinions on the seminar topics and their expectations.

Besides of these seminars were conducted some trainings according to the tasks of the Module. On 11–12 of April 2018 the 2-days (12 hours) of the **Training course “European Cohesion Policy for Ukraine”** for the students was implemented by the Jean Monnet Module Teacher Maryna Chulaievska. The main objective of the above training was to find ways of involving Ukrainians: youth organizations, NGOs, local self-governments in building cohesive society, implementing approaches and techniques of European cohesion policy. The format of this training consisted in presentations with the information about EU Cohesion Policy. Presentations were combined with active learning-by-doing exercises. The training was attended by 23 participants. The training was conducted at the premises of the Taras Shevchenko Kyiv National University, Center of Polish law. Each participants of the Training received printed Training materials with all detailed information: Power Point Presentations, reading materials – translated literature recommended by Trainers, articles of Hugues Mingarelli about relations and perspectives between EU and Ukraine.

The Training was conducted by Maryna Chulaievska and invited experts on EU integration Tetiana Palamarchuk (Associate Professor of the NAPA), on Governance and public administration Olesia Radyshevska (Chair of Polish Law Center, Shevchenko University), on EU Cohesion policy Oksana Kraievska (Associate Professor, Lviv University).

The aim of the training was as well to create interest among students in the EU and constitutes the basis for future poles of European knowledge, particularly in Ukraine. It fostered the introduction of a European Union and delivered tailor-made courses on specific EU issues relevant for graduates in their professional life: public servants, social workers, managers and so on.

The training course helped to:

- deepen knowledge of EU practice of social cohesion in governance;

- improve practical tools of implementing this issue into the management practice for the students of NPDU and NAPA for their better competitiveness in the labour market;

- use of acquired skills on analyse the situation, legislation and develop recommendations in the professional life;

- promote the implementation of European principles in Ukraine.

The training “EU Social Cohesion Policy for Ukraine” promoted discussion and reflection on EU issues, including understanding the concept of Europe and the nature of European integration, its fundamental principles, Ukrainian opportunities to implement the European experience via discussion, learning of theoretical materials and practical tools. During the project realization the existing teaching and research methodologies have been improved and presented not only to the local but international academic community. Elaborating teaching activities, events and deliverables on European social cohesion contributed a lot to the curriculum on preparation the specialists in the field of education, corporate and educational management, governance and public administration activities.

Internal EU expert of the project Karyna Barantseva conducted 4 hours **webinar “Modern challenges of EU Studies”** on the December 2017 at the NPDU (about 100 participants) and 4 hours **webinar “Modern challenges of EU Studies: institutional development under the EU impact”** on the January 31, 2018 at the NAPA (about 100 participants). Both webinars have been placed in the open access at the Facebook page Jean Monnet Module SCEGES (@sceges) and Facebook group Jean Monnet Team Leaders. Continuing the promotion of EU studies Karyna Barantseva and Maryna Chulaievska developed the **distance course “Cohesion Policy for the development of Ukrainian civil society”** (10 hours) and placed in the cloud space of NPDU. Lectures, seminars and events of the project were designed to provide practical knowledge and skills for students and other participants to use in their professional life regarding: applying the principles of consolidation, analysis of legislation, develop recommendations, resolution conflict situations, intercultural communication, working in a spirit of solidarity, teamwork, protecting human rights, development of relations between Ukraine and the EU, integration of migrants, strategic planning, effective decision making, justify own positions.

The additional results of the project for the first years: development of 3 connected by EU values events – international conference on values in education, web conference on actual themes for European integration and round table re. challenges for education; 1 training for educators from higher institution on topic of social cohesion in education, 3 workshops on social cohesion in education topics, presentations at the 3 local and 2 internal NPDU conferences. Cooperation with other EU grant programs as British Council and Association4U sufficiently improved the quality of the project.

Dissemination of the project. Cross-dissemination effect has been reached by the close cooperation with programs “Association4U” and British Council

in Ukraine. This cross-dissemination sufficiently increased the target audience of the project, including direct and nondirect participants. Cooperation with educational projects supported by Ministry of Education and Science in Ukraine “EdCamp” and “Social Cohesion Development of Subjects of Educational Dimension” sufficiently increased Ukrainian educators’ knowledge about best EU practices in educational sphere and about results of the SCEGES project. The cooperation with these educational projects allows to use the web platform “Integral Educational Platform” for the additional dissemination of the SCEGES’s materials, for the promotion of it’s trainings and seminars (the information about Marja Nesterova and her trainings, seminars and workshops already has been placed there). Social cohesion development leaders and their teams (at least 3 persons) from more than 150 schools among Ukraine get the information about best EU practice in social cohesion in education. Distance course “Social Cohesion for the development of Ukrainian civic society” has been placed at the common virtual learning dimension of NPDU (Moodle) with an open access. So, all students of NPDU and not only 30 masters are able to get the materials. Development of distance course and it’s placement at the cloud dimension of NPDU extended the module to more audience of students, especially those who work and want to get a second degree. This distance course is the start of digital space of the EU Studies Centre at the NPDU. All information about activities were represented at Facebook page “Jean Monnet Module SCEGES” (@SCEGES), Facebook Group Jean Monnet Team Leaders at the website of NPDU and ready to be represented at the project’s website – www.sceges.info.

Team members cooperation with another Jean Monnet teams, in particular with the Ukrainian Jean Monnet teams: 562284-EPP-1-2015-1-UA-EPPJMO-MODULE “Implementing the environmental security strategy: integrating the European experience” <http://www.npu.edu.ua/ua/>

podii/9-ss/4564-innovatsiyi-v-osviti-tsinnisnokompetentnisnyy-pidkhid – 575385-EPP-1-2016-1-UA-EPPJMO-SUPPA “Enhanced Visibility on European Integration Teaching and Research” <http://aprei.com.ua/category/news-events/> The project SCEGES and it’s results have been represented at the 3 academic papers and 1 thesis, Marja Nesterova presented the project and the best EU social cohesion practices in 2 international conferences, 1 international web conference, 3 local conferences, 1 round table and 1 internal NPDU scientific report conference and 1 scientific report conference of faculty of NPDU.

The seminar course “Social Cohesion in Governance: European practices” for the students was implemented by the Jane Monnet Module Teacher Maryna Chulaievskia in close cooperation with experts of Association4U EU grant program and they will transfer the results of the project in their further activities. The above seminar was carried out in the frame of current (every year) Module “EU integration” of the Disciplines “Globalization and” of the NAPA so it contributed to sustainability of the Jean Monnet Module as NAPAs trainers has got seminar materials on EU cohesion policy in governance. They can use these materials or their lessons during next year and for other students’ groups. The quality control and evaluation of module, seminars, trainings and workshops was established through an evaluation form.

Conclusions. The implementation of the project created strong interest in the EU and constitutes the basis for future poles of European knowledge in a quite large audience. The project team promoted the EU issue students who do not study specifically on European issues, teaching the main module “Community Development: EU Studies”, organising the round-table on actual topics for education and international web conference for better cooperation and best practice exchange with other universities, which are taken place in various Erasmus projects. Also, the internal expert from Lithuania hold two

very interesting for the Ukrainian audience webinars on the topic of European cohesion policy and shared experience of Lithuania about functioning in the implementation of European principles and standards.

The project also included study visits of teachers to the Spanish and British universities in order to raise their awareness in the EU social cohesion in education and community development, to learn from the best practice, benefit from exchange of ideas, enable them to formulate relevant recommendations for Ukraine. All results of study visits have been implemented in teaching activities and local community development. Study visits also

helped teachers develop student's professional skills as the result of improvement curriculum modules.

Methodology of the project also has been improved by 1 scientific research with the results published in 3 academic papers and 1 thesis of conference. All these results are overfull filled the project's plan according to the application form of the Module. It allows to conclude that the implementation of the Jean Monnet Module "Social Cohesion in Education and Governance: European Studies" is going on the proper way at the National Pedagogical Dragomanov University.

REFERENCES

1. Active Citizens. Program of British Council. URL: <https://www.britishcouncil.org/society/governance-civil-society/active-citizens>
2. **Saufier Ch., M. Ed., Lead Trainer.** USM Bullying Prevention Education Program. URL: <http://www.usm.maine.edu/law/mlce/bully.htm>
3. Ten transversal key competences. URL: <https://blog.jobfraternity.com/2015/07/20/ten-transversal-key-competences/>

Ірина ДРАЧ

доктор педагогічних наук, доцент,
перший заступник директора
Інституту вищої освіти НАПН України

УДК 378.013-047.22

**УПРАВЛІННЯ
ДОСЛІДНИЦЬКОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ
В СИСТЕМІ
УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО
ВРЯДУВАННЯ:
ХАРАКТЕРИСТИКА
ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ**

© Драч І., 2018

Ключові слова: управління, лідерство, врядування, стейкхолдери, дослідницьке врядування, дослідницька політика, академічна доброчесність

У статті обґрунтовується актуальність моделі врядування, яка доповнює парадигму лідерства в управлінні сучасним університетом. Проаналізовано концепцію врядування як багаторівневого, із залученням багатьох акторів (учасників), та багатозавданневого управління. Розглянуто особливості та закономірності управління дослідницькою діяльністю в системі університетського врядування

Постановка проблеми та її актуальність. Одним з пріоритетних завдань розвитку Європейського простору вищої освіти (ЕНЕА) та Європейського дослідницького простору (ЕРА) є збільшення ефективності національних дослідницьких систем. Європейський вибір України, приєднання вітчизняної системи вищої освіти до ЕНЕА зумовлюють необхідність підвищення якості досліджень в університетах. У Заключному звіті незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України як інструменту політичної підтримки програми «Горизонт 2020» [3], підготовленому в 2017 р. європейськими експертами, у розділі 3 містяться рекомендації щодо необхідності підвищення якості та ефективності наукової бази, що передбачає підвищення ефективності НДР в університетах та підвищення рівня автономності (п. 3.3), а також розвиток талантів і створення потенціалу (п. 3.6). Відповідно до рекомендації 16 зазначеного звіту адміністративне управління дослідженнями має стати менш затратним та ефективнішим, забезпечувати боротьбу з тяганиною, неефективністю та корупцією. Актуальність проблеми підвищення якості досліджень в універ-

ситетах спонукає до пошуку нових підходів до управління дослідницькою діяльністю в університетах, його трансформації від управління, заснованого на «жорсткій вертикалі», до управлінської діяльності, реалізація якої передбачає взаємодію та партнерство. Сутність «нового» управління університетом визначається в ЕНЕА взаємодоповнювальними та взаємопов'язаними моделями управління – лідерства і врядування.

Мета статті – аналіз сутності та виявлення закономірностей управління дослідницькою діяльністю в системі університетського врядування.

Аналіз наукових праць, присвячених проблемі. Важливість використання лідерства в управлінні в сучасному VUCA світі, який характеризується мінливістю (Volatility), невизначеністю (Uncertainty), складністю (Complexity) та неоднозначністю (Ambiguity), доводиться експертами міжнародної компанії Oxford Leadership [17], що займається розвитком лідерів для провідних компаній світу. Аналогічну позицію займають фахівці з міжнародної компанії ІМРАСТ: «Ми переходимо від підходу, який базується на вирішенні проблем та плануванні, спрямованих на зменшення невизначеності, у світ, де прогрес робиться шляхом активної взаємодії з невизначеністю, що вимагає більш високого рівня лідерства» [18].

Серед істотних характеристик ефективної структури управління університетами світового класу J. Salmu визначає лідерів, які «послідовно проводять свою політику і здатні надихнути колектив; розуміння стратегії розвитку вищу, атмосфера успіху і вдосконалення; культура постійних роздумів, організаційного навчання і змін» [6, с. 20].

Як одну з передумов життєдіяльності університету в сучасних умовах визначає розвиток інституційного лідерства С. Калашнікова [4]. Особливості управління дослідницькою діяльністю в університеті на засадах лідерства обґрунтовані нами в статтях [1; 2]. Дослідницьке лідерство розглянуто як управління науковою діяльністю в університеті, що реалізується шляхом недиригентного впливу на працівників на

основі довіри, партнерства і відповідальності задля проведення досконалих досліджень. Дослідницьке лідерство ґрунтується на баченні лідером стратегії та прогнозуванні очікуваних результатів дослідження, створенні й підтримці команди послідовників, здатності надавати їм енергію та надихати. Основою дослідницького лідерства є взаємодія суб'єктів управлінської діяльності на засадах визначення та узгодження цінностей, акцент на горизонтальному розподілі влади [2].

Сучасні наукові розвідки з проблем управління у вищій освіті підтверджують висновок щодо актуальності доповнення парадигми лідерства в управлінні сучасним університетом моделлю врядування. Так, підсумовуючи найбільш важливі зміни в університетському управлінні, G. Keczer у праці «Governance reforms in European universities» [15, с. 61] зазначає, що відповідно до рішень Лісабонського саміту (2000) у вищій освіті рекомендовано перейти від традиційного управління університетом до моделі врядування, яка дозволяє уникнути надмірної державної регламентації та мікроуправління. Саме модель розподіленого врядування (shared governance) використовується в Англії та США – країнах-лідерах сучасної вищої освіти відповідно до університетських рейтингів.

Реформи державного управління вищою освітою мають два аспекти: зміна в зовнішньому та у внутрішньому управлінні університетами [15, с. 60]. У внутрішньому управлінні університетами основною тенденцією є зміцнення університетів як добре інтегрованих організацій на відміну від слабко пов'язаної системи факультетів зі слабким центральним керівництвом [15, с. 61].

Реалізація університетського (внутрішнього, інституційного) врядування передбачає, що до управління університетом залучаються як зовнішні стейкхолдери (члени центральних, регіональних або місцевих органів влади, члени профспілок, представники роботодавців, національної асоціації студентів, громадянського суспільства, студенти, випускники, батьки студентів тощо), так і внутрішні стейкхолдери (органи інституційного управління (консульта-

тивна рада, академічний сенат тощо) [11]. Зовнішні зацікавлені сторони все більше залучаються до управління університетом. Вони іноді мають консультативну роль, а іноді й повноцінну роль у процесі прийняття рішень [15].

Залучення стейкхолдерів уможливорює використання механізмів, через які всі учасники врядування виражають свої інтереси, використовують ресурси та намагаються досягти визначених цілей [19].

Недостатність дослідницького врядування була названа важливою причиною для обмежених результатів досліджень у країнах з низьким рівнем доходів. Відсутність дослідницької політики також не дозволила розробити візію та стратегію побудови програм з постійного дослідження потенціалу, мобілізації ресурсів та ефективно сприяти національним пріоритетам досліджень [16; 20].

Вклад основного матеріалу. Поєднання в управлінні сучасним університетом двох моделей – лідерства і врядування – уможливорює, на нашу думку, утримання балансу між системою цінностей академічної спільноти і системою інтересів всіх зацікавлених сторін щодо діяльності університету. Таке поєднання уможливорює утримання балансу між системою цінностей академічної спільноти і системою інтересів всіх зацікавлених сторін, які мають враховуватися через опис правил і процедур. Лідерство, основними ознаками якого є партнерство, взаємодія, командність, є більшою мірою «ціннісним» управлінням, яке характеризується неформальним впливом через авторитет, довіру, взаємопідтримку. Врядування реалізується через формалізований вплив шляхом розроблення та супроводу політик та практик, які забезпечують інтереси всіх стейкхолдерів, що, своєю чергою, уможливорює «колективний контроль над досягненням колективних цілей» [13]. Модель лідерства реалізується на інституційному рівні, врядування може бути як внутрішнім (інституційним), так і зовнішнім.

Документом «Higher Education Governance in Europe Policies, structures, funding and academic staff» урядування (governance) визначено як управління, спрямоване на визначення та реалізацію

правил та механізмів впливу на рішення різних зацікавлених сторін та їх підзвітності [12, с. 12]. У контексті вищої освіти врядування означає здійснення влади за законами, політикою та правилами, що формують права та обов'язки різних суб'єктів, містить правила, за якими вони взаємодіють [12, с. 8].

Врядування у вищій освіті як нова модель управління:

- спричинене викликами суспільного розвитку та відповідною модернізацією самої системи вищої освіти;

- охоплює – багато рівнів і багато акторів (учасників); правила, процедури і механізми їх взаємодії для досягнення спільних цінностей;

- базується на принципах партнерства і розподіленої відповідальності;

- передбачає забезпечення відкритості, прозорості та підзвітності у своїй реалізації;

- спричинює зміну ролі держави в управлінні вищої освіти (від регулятора до фасилітатора) та делегування / перерозподіл її владних повноважень серед нових акторів (учасників) процесу управління;

- потребує посилення інституційного лідерства закладів вищої освіти [4].

Основними рисами ефективного врядування у документі «Програма розвитку ООН» (1997) названо широку участь громадян, владу закону, орієнтацію на консенсус, стратегічне бачення, а принципами – прозорість, відповідальність, справедливість, ефективність і результативність, підзвітність [15].

Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights) ефективне (належне) врядування (good governance) визначено як процес, з допомогою якого громадські установи супроводжують державні справи, управляють державними ресурсами та гарантують реалізацію прав людини без зловживання та корупції та з належним врахуванням верховенства права. Справжнім тестом такого управління є те, наскільки забезпечуються права людини: громадянські, культурні, економічні, політичні та соціальні права [9].

На конференції «Зміцнення університетів, посилення потенціалу – управління вищою освітою для розвитку» («Strengthening Universities, Enhancing Capacities – Higher Education Management for Development») (2011) у доповіді «Ефективне врядування у вищій освіті» («Good Governance in Higher Education») F. Hoffmann наводить розуміння ефективного врядування, запропоноване L. Maisuradze, міністром освіти і науки Грузії (2005): ефективне управління – це гармонійне злиття влади та авторитету, рівного балансу між довірою та контролем, де стилі управління розглядаються відповідно до потреб суспільства та в межах законодавства [14].

Концепцію врядування як багаторівневого (multi-level), із залученням багатьох акторів (учасників) (multi-actor) управління дослідники M.-H. Chonu, J. Junglbut, P. Ravinet, M. Vucasovic доповнюють ще однією характеристикою – багатозавданністю (multi-issue) [7]. Авторами надається характеристика визначених ознак врядування: багаторівневність зосереджується на причинах та наслідках розповсюдження або концентрації влади через рівні управління; залучення багатьох акторів (учасників) – це визнання неоднорідності «держави» та її численних складових установ, а також залучення «недержавних» акторів (наприклад, організацій зацікавлених сторін, підприємств, споживачів); багатозавданність – визначає здатність до одночасної реалізації як протилежних, так і взаємоповнювальних завдань залежно від пріоритетних сфер інтересів.

Важливою складовою системи університетського врядування є дослідницьке врядування (research governance), яке спрямоване на забезпечення високоякісних досліджень і складається з опису всіх правил, систем та процедур, пов'язаних з дослідженнями.

Дослідницьке врядування:

- встановлює стандарти для проведення досліджень;
- визначає відповідальність тих, хто займається дослідженнями;
- поліпшує якість досліджень та гарантує громадськості: підвищення вимог до

етичної складової та якості досліджень, сприяння належній практиці, зменшення негативних інцидентів та забезпечення аналізу набутого досвіду, запобігання неефективній діяльності.

Управління дослідженнями на засадах врядування сприяє:

- високій якості;
- підтримці специфічних та високих стандартів роботи;
- відкритості;
- відповідальності та підзвітності;
- використанню механізмів для впровадження, моніторингу, узгодженості [8].

Проаналізуємо особливості дослідницького врядування в університетах Сполученого Королівства. Так, в University of Worcester дослідницьке врядування ґрунтується на визначенні та опису політики та практики щодо етики, здоров'я та безпеки, управління даними, академічної доброчесності при проведенні досліджень. Дослідницьке врядування також забезпечується описом принципів врядування, з допомогою яких здійснюється управління дослідженнями від етапу розроблення проекту до його завершення, поширення та використання досліджень [22].

В University of York складовими дослідницького врядування є стратегія досліджень, академічна доброчесність та етика, дослідницька політика та кодекси практики, дослідницькі структури, структури дослідницького врядування [23].

У Cardiff Metropolitan University управління дослідженнями реалізується через опис етики та дослідницького врядування, до яких віднесено: врядування щодо етичних питань (Ethics Governance), дослідницьке врядування (Research Governance) та стратегію досліджень (Research Strategy) [21].

Складовими управління дослідженнями в Canterbury Christ Church University є дослідницьке врядування (Research Governance) та врядування щодо етичних питань (Ethics Governance). Метою дослідницького врядування визначено постійне вдосконалення стандартів щодо збереження та підвищення якості досліджень. При розробленні стандартів важливо одночасно

враховувати проблеми забезпечення охорони здоров'я громадськості, зокрема, тих, хто безпосередньо бере участь у конкретних дослідницьких проектах. Особливо це відноситься до всіх робіт, що стосуються предметів, які використовуються для людей та тварин. Однією з цілей дослідницького врядування, зокрема, є виявлення та керування ризиками.

Дослідницьке врядування вимагає досягнення ключових стандартів у наступних сферах:

- етика: забезпечення гідності, прав, безпеки та добробуту учасників дослідження;
- наука: забезпечення тематики проектування, методів та проведення досліджень на підставі незалежного огляду експертів у відповідній сфері;
- інформація: забезпечення ефективного розповсюдження результатів досліджень та повного доступу громадськості до інформації щодо дослідження та його висновків;
- охорона здоров'я та безпека: гарантування захисту безпеки учасників дослідження у будь-який час; найважливішим є також турбота про навколишнє середовище при проведенні досліджень;
- правові питання: забезпечення відповідності законодавству при проведенні досліджень;
- фінанси: забезпечення фінансової справедливості;
- академічна доброчесність: запобігання шахрайству та зловживанню в дослідженнях [10].

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що дослідницьке врядування – це управління дослідницькою діяльністю в університеті, метою якого є забезпечення якості досліджень шляхом розроблення стратегії проведення досліджень із чітким визначенням цілей, пріоритетів та механізмів; упровадження внутрішньої політики щодо створення середовища, у якому дотримуються високих наукових та етичних стандартів при виконанні досліджень; моніторингу ефективності досліджень та широкого доступу громадськості до його результатів.

Врядування як взаємодоповнювальна та взаємопов'язана з лідерством модель

управління дослідницькою діяльністю в університеті:

- характеризується багаторівневістю інституційної структури управління, широким залученням зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів та багатозавданністю;
- реалізується через діяльність структур дослідницького врядування;
- ґрунтується на принципах прозорості, відповідальності, підзвітності, узгодженості, справедливості, ефективності й результативності, академічної доброчесності.

Закономірностями розвитку дослідницького врядування у вищій освіті нами визначено такі:

- для повноцінного входження України до європейського та світового дослідницьких просторів закономірним є врахування кращих практик країн-лідерів вищої освіти – США та Великої Британії. Це дасть змогу впровадити ефективні підходи до модернізації системи управління дослідницькою діяльністю у вітчизняних університетах та уникнути повторення помилок;
- найбільших успіхів у дослідженнях закономірно досягають ті університети, де існує система дослідницького врядування, яка передбачає: розроблену стратегію проведення досліджень із чітким визначенням цілей, пріоритетів, механізмів; упровадження внутрішньої політики щодо створення середовища, в якому дотримуються високих наукових та етичних стандартів при виконанні досліджень; широке залучення стейкхолдерів до моніторингу ефективності досліджень.

Висновки. В умовах імплементації Закону України «Про вищу освіту» використання моделі дослідницького врядування в університеті дозволить посилити зв'язок університетської науки і суспільних інтересів, гарантувати широкий доступ громадськості до результатів досліджень, поступово переходити до реальної автономії університетів шляхом визначення та опису політик і процедур при проведенні досліджень та відмовлятися від бюрократичних процедур, нав'язаних згори, водночас дотримуючись процедур звітності.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Драч І. І.** Управління науковою роботою в університеті на засадах лідерства // Вища освіта України. 2016. № 4. Додаток 2. Тематичний випуск «Європейська інтеграція вищої освіти України у контексті Болонського процесу». С. 98–101.
2. **Драч І. І.** Закономірності та функції дослідницького лідерства // Вища освіта України. 2017. № 2. Додаток 1. Тематичний випуск «Університет і лідерство». С. 12–15.
3. Заключний звіт незалежного європейського аудиту національної системи досліджень та інновацій України як інструменту політичної підтримки програми «Горизонт 2020». URL: <https://publications.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/adb1f077-dedc-11e6-ad7c-01aa75ed71a1/language-uk>
4. **Калашнікова С.** Розвиток лідерського потенціалу сучасного університету: основи та інструменти: навчальний посібник. Київ: Пріоритети, 2016. 40 с.
5. **Стрілець Ю. П.** Принципи підконтрольності в концепції «good governance» // Актуальні проблеми державного управління. 2011. Вип. 2(40). URL: <http://www.kbuara>
6. Як створити університет світового рівня. Рецепти від Світового банку: реферативний переклад: J. Salmu. The Challenge of Establishing the World Class Universities. Washington, DC: The World Bank, 2009 // Вища школа. 2018. Вип. 2. С. 7–42.

REFERENCES

1. **Drach I.I.** Upravlinnja naukovuju robotuju v universiteti na zasadah liderstva // Vuscha osvita Ukrainu. 2016. No. 4. Dodatok 2. Tematichnij vypusk «Evropeska integracija vuschoi osvitu Ukrainu u context Bolonskogo procesy». P. 98–101. (In Ukrainian)
2. **Drach I.I.** Zakonomirnosti ta funkcii doslidnuckogo liderstva // Vuscha osvita Ukrainu. 2017. No. 2. Dodatok 1. Tematichnij vypusk «Universitet i Liderstvo». P. 12–15. (In Ukrainian)
3. Zaklychnui zvit nezalegnogo evropeiskogo auduty nacionalnoi systemy doslidgen ta innovacii Ukrainu yak instrymenty polituchnoi pidtrumku program «Gorizont 2020». URL: <https://publications.europa.eu/en/web/eu-law-and-publications/publication-detail/-/publication/adb1f077-dedc-11e6-ad7c-01aa75ed71a1/language-uk> (In Ukrainian)
4. **Kalashnikova S.** Rorvutok liderskogo potencialu suchasnogo universitetu: osnovu ta instrymenty: navch. posib. Kyiv: Priorutetu, 2016. 40 p. (In Ukrainian)
5. **Striles J.P.** Prunsup pidkontrolnosti v koncepsii «good governance» / J.P. Striles // Actualni problem dergavnogo upravlinnja. 2011. Vup. 2(40). URL: <http://www.kbuapa> (In Ukrainian)
6. Jak stvorutu universitet svitovogo rivnja. Receptu vid svitovogo bancy: referatuvnui perecaz: J. Salmu. The Challenge of Establishing the World Class Universities. Washington, DC : The World Bank, 2009 // Vuscha shkola. 2018. Vup. 2. P. 7–42. (In Ukrainian)
7. **Chonu M.-H., Jungbut J., Ravinet P., Vucasovic M.** Higher education governance and policy: an introduction to multi-issue, multi-level and multi-actor dynamics // Policy and society. 2017. Vol. 36. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14494035.2017.1287999>
8. Essentials of R Research Governance. Information for Researchers, Students and Support Staff involved in Health & Social Care Research. 2005. P. 3.
9. Good Governance and Human Rights. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. URL: <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Development/GoodGovernance/>
10. Governance and Ethics. Canterbury Crist Church University. URL: <https://www.canterbury.ac.uk/research-and-consultancy/governance-and-ethics/governance-and-ethics.aspx>
11. Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff. Brussels: Euridice, 2008. P. 12. URL: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/thematic_reports/091EN.pdf
12. Higher Education Governance in Europe. Policies, structures, funding and academic staff. Brussels: Euridice, 2008. 149 p. URL: <http://www.ohrn.nhs.uk/toolkit/manunigovernance.pdf>
13. Higher Education Governance reform across Europe. ESMU, 2009. 31 p.
14. **Hoffmann F.** Good Governance in Higher Education. URL: https://www.hrk.de/fileadmin/redaktion/hrk/02-Dokumente/02-07-Internationales/02-07-11-Dies/02-07-11-01-Strengthening_Universities/Working-Group-B-Presentation_Hoffmann.pdf
15. **Keczer G.** Governance reforms in European universities/ International journal of economics and finance studies. 2012. Vol 4, no. 2. P. 61. URL: http://www.sobiad.org/eJOURNALS/journal_IJEF/archives/2012_no_2_new/gabriella_keczer.pdf
16. **Kirkland J., Ajai-Ajagbe P.** Research management in African universities: from awareness raising to developing structures. Association of Commonwealth Universities; London: [Accessed April 17, 2014]. Jan, 2013. URL: http://carnegie.org/fileadmin/Media/Publications/PDF/ACU_-_Research_Management_in_African_Universities_Report_-_2013.pdf.
17. Leadership challenges in the V.U.C.A world. URL: <http://www.oxfordleadership.com/leadership-challenges-v-u-c-world/>
18. Leadership in VUCA word. URL: <https://www.impactinternational.com/blog/2012/01/leadership-vuca-world>
19. Progress in higher education reform across Europe. Center for Higher Education Policy Studies. Governance Reform. Volume 1: Executive summary main report. CHEPS, 2008. 120 p.
20. **Rani M., Bekedam H., Buckley B.** World Health Organization Regional office for Western Pacific Improving health research governance and management in the Western Pacific: a WHO expert consultation. Journal of Evidence Based Medicine. 2011. 4(4): 204–13. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/j.1756-5391.2011.01161.x>
21. Research Governance. Cardiff Metropolitan University. URL: <http://www.cardiffmet.ac.uk/research/Pages/Ethics-and-Research-Governance.aspx>
22. Research Governance. University of Worcester. URL: <https://www.worcester.ac.uk/researchportal/662.htm>
23. Research Governance. University of York. URL: <https://www.york.ac.uk/staff/research/governance/>

УДК 378.4(73)

ВИЩА ОСВІТА В США

Михайло Краснянський

доктор хімічних наук, професор,
науковий співробітник фірми «Inspired
Minds Technologies, LLC» (Філадельфія,
США) Website: [www.krasnyansky.com]

© Краснянський М., 2018

Ключові слова: університети США,
світовий рейтинг, індекс цитування,
творчі гаражі, технологічні революції.

Освіта – це те, що залишається,
коли забувається усе, чому вчили.
А. Ейнштейн

Проаналізовані переваги, особливості та недоліки (переважно висока вартість) університетської освіти в США. Зазначається, що високий рівень освіти в кращих університетах США корелює з їх великими фінансовими ресурсами, їх високим світовим рейтингом, високим рівнем індексу цитування їх професури та наявними можливостями для студентів реалізувати себе через студентські стартапи.

Невеличка передмова. Якось у Донецькому технічному університеті, де я працював 15 років тому професором кафедри промислової екології, студентка-заочниця складала мені екзамен з екологічної безпеки, проте на жодне, навіть найпростіше питання відповіді не змогла. «Візьмемо металургійний завод, – кажу я, – які в нього є фактори забруднення довкілля?» – Довге мовчання. – «Ну що в метзаводу з димової труби викидається?» – з надією підказав я. – «Чавун!» – радісно випалила студентка. Клянусь, це не студентські жартування, на жаль, це сувора вишівська реальність! Можливо, зараз вам її відповідь буде здаватися смішною, але тоді я не засміявся – я... злякався... сам не знаю чого – чи то її жахливої дрімучості («Я у мами дурочка, моя подружка – курочка»), чи то тієї самої чавунної болванки, яка чомусь вилетіла із заводської димової труби й ось-ось гепне мене по довбешці, і тоді я вже не зможу працювати професором (але доцентом, мабуть, ще зможу...).

Ще одна пересторога. Англійську для навчання в університеті потрібно вчити, як

говорив Жванецький, «тщательнее». Якщо, наприклад, ви трішки вивчили англійську й прийдете в американський шпиталь і скажете там: «Ай хев пейн ін спайн» (I have pain in spine. – У мене біль у хребті.) – вас направлять у нейрохірургію. Якщо ж ви вчили вимову абияк, переплутали вимову слів і заявили в лікарні «Ай хев пайн ін спейн» (I have pine in Spain. – У мене сосна в Іспанії.) – вас відправлять до психіатра...

Університети і коледжі США поділяються на два типи: приватні та «штатівські» – тобто фінансуються з бюджетів окремих штатів (федеральних «державних вишів» у США немає, тому що історично склалося так, що освіта не згадується в Конституції США – в 1787 році Батькам-засновникам США, мабуть, було не до того). Усі університети в США – платні, безкоштовної післяшкільної освіти в США немає загалом. Післяшкільна освіта в США багатоступенева, навчатися треба довго, важко й дорого. Але гра варта свічок. Після середньої школи (high-school) американські діти зазвичай ідуть у community college (ну а хто багатий – у приватний, більш престижний). Такий коледж еквівалентний першим двом (загальним) курсам університету. Після коледжу слідує університет (точніше, «Undergraduate School» у складі університету), і через два роки навчання ви отримуєте ступінь бакалавра (bachelor). Наступні 2 роки навчання в Graduate School (але, як правило, у якому-небудь іншому університеті, рейтингом вище) – і ви отримуєте мастера (Master's degree). Провчившись після мастера ще 2–3 роки, можна отримати вчений ступінь доктора філософії (PhD). (Але треба розуміти, що захист дисертації в США не приводить ні до якого автоматичного просування по службі або підвищення заробітної плати – це всього лише хороший запис у резюме, не більше; в США платять виключно за результат вашої праці, а не за красиві папірці з печатками, якими ви обклеїтеся у три шари). Після бакалавра можна також вступити на 2–3 роки в спеціалізовану «вищу школу» – «Law School» або «Business School» – бажано, вже при будь-якому знаменитому університеті «з першої світової десятки». Але не так все просто: для того, щоб тільки бути

допущеним до конкурсу, необхідно скласти (й успішно, усередині топ-5%!) спеціальний великий і складний тест – GMAT у бізнес-школу або LSAT в лояльську школу. (Є ще Medical School – але це «окрема пісня»).

Ось після навчання в одній з таких суперпрестижних «School» вам майже гарантована робота в престижному місці за хорошою зарплатою (спершу \$75.000/рік). Але безбідним життям ви житимете не скоро – адже, припустимо, 2 роки навчання в Harvard, Stanford або Yale University жадає від вас \$50.000 x 2 = \$100.000 плюс \$180.000 за Business School, разом \$280.000, які ви, швидше за все, візьмете в банку в кредит і років 10 віддаватимете з відсотками.

Але потім, до 40 років, коли ви повернете кредит, а ваша зарплата підскочить до \$300–500 тис./рік (якщо працюватимете по 10–12 годин на добу, включно з вихідними, але це не кожний витримує, оскільки може настати так званий «синдром вигорання»), ви станете заможним американцем; можна буде і будинок купити (знову в кредит, але тепер уже не тяжкий), і дітей завести (раніше – ніяк!). Якщо ж ви закінчите «штатівський» (тобто не приватний престижний) університет – це буде набагато дешевше – \$35 тис./рік, але й робота після нього у вас буде «порідша», та і знайти її буде складніше. Проте якщо ви з небагатої сім'ї і добре вчитеся – у такому університеті вам дадуть щорічний безоплатний грант у декілька тисяч доларів і можливість працювати в університеті (так звана «work-study» – 3–4 години в день за \$7/година).

Я ще раз хочу підкреслити виняткову важливість того, щоб учитися в США в «правильному» університеті, тобто в університеті з «першої світової десятки»: це деякі університети з так званої «Ліги плюща» (Ivy League) – Гарвард (Harvard), Принстон (Princeton), Йель (Yale), а також вищі «без плюща»: Массачусетський технологічний (MIT), University of Chicago і три Каліфорнійські університети Тихоокеанського узбережжя – Stanford (Стенфорд), CalTech (Каліфорнійський технологічний), Berkeley (Берклі).

Чому? Уявіть собі, що ви закінчуєте навчання в американському університеті і за півроку до фінішу починаєте шукати роботу (наприклад, ви отримуєте бакалав-

ра/майстра економіки або фінансів). Звичайно, ви прагнете потрапити на «хороше місце»: великий відомий банк (Bank of America Merrill Lynch, Goldman Sachs, Morgan Stanley та ін.), велику консалтингову компанію (PricewaterhouseCoopers, BlackRock та ін.) ну і так далі, для чого складаєте резюме й розсилаєте його по вищеперелічених корпораціях (зрозуміло, заздалегідь треба зайти на сайт кожної з них і ретельно вивчити всі відкриті вакансії на предмет відповідності їм вашої реальної кваліфікації («skill») і вашого резюме). Далі (*увага!*) ваше резюме потрапляє до рук (тобто в комп'ютер) агента з «відділу кадрів» (Human Resources) однієї з цих суперкорпорацій. Що зробить цей агент з вашим резюме? – Він насамперед дивиться: а який університет ви закінчили? І якщо це не «перша світова десятка», далі він, як правило, ваше резюме не читає і ніякої відповіді на своє резюме ви взагалі не отримуєте; на жаль, суперкорпораціям не цікавий ваш диплом з відзнакою з якого-небудь «Zadrishensk University» – хоч американського, хоч українського. Більш того, у вищеперелічених «крутих» університетах кожному весну прямо в університетських холах представники цих самих жаданих «суперкорпорацій» влаштовують «базар»: сидять там за столиками, і кожен студент (з високим балом, зрозуміло) може безпосередньо підійти до будь-якого з них зі своїм резюме, а не посилати його «наосліп». Тож якщо вже витрачати сімейні грошки на американську освіту – то тільки в університетах «першої світової десятки»...

Важливим елементом передових університетів США є так званий «GARAGE» («Гараж»). Ні, це не критя стоянка для автомобілів, це місце для студентських стартапів (там є безкоштовні потужні комп'ютери з просунутим софтом, стенди і верстати для виготовлення і монтажу електроніки і моделей і т. д.). Назва «Гараж» іде від факту, що багато знаменитих корпорацій у Silicon Valley починалися (із-за безгрошів'я!) студентами в реальних гаражах: так, двоє молодих стенфордських випускників Уільям Хьюлетт і Девід Паккард нашкрябали аж 540 доларів (!) і свій перший прилад збрали в орендованому гаражі в Пало Алто – так почалася знаменита нині корпорація

«hp» з оборотом \$111,5 мільярдів і кількістю співробітників майже 302 тисячі. Талановиті студенти не чекають диплома і не розсилають свої резюме – вони з 2–3 курсу йдуть в університетські «Гаражі» зі своїми «божевільними» ідеями. У цих «Гаражах» працюють інструктори топ-рівня, переважно відставники з керівного складу Hewlett-Packard, Microsoft, Lockheed Martin і т. д. Наступним поколінням (так званим «цифровим поколінням» – «digital generations») уже не варто покладатися на найману роботу в держустанові, на заводі або в корпорації, на стабільну зарплату, медстраховку і на майбутню пенсію. Їм знадобиться більш активна життєва позиція. Їм доведеться спитати себе: що я реально хочу і можу робити? Яку справу я міг би почати? Яким способом я можу зробити свій внесок у розвиток цивілізації й одночасно отримати прибуток і забезпечити себе і свою сім'ю?

Цікаво, що саме з цих університетів «першої десятки» вийшли майже всі американські президенти і Нобелівські лауреати; також близько 20% китайського уряду отримали там освіту – чи не звідси частково «ростуть» видатні економічні успіхи Китаю?

При вступі до університетів США будь-яка корупція повністю виключена. Як-от, наприклад, у США вступають до університету: ви заходите на його вебсайт і заповнюєте анкету (можна і в 10 різних університетів – це коштує \$60 «за штуку»); окрім ім'я та ін., туди вводяться ваші оцінки в коледжі (при цьому ваш середній бал множить на коефіцієнт, що відбиває місце вашого коледжу в міжнародному рейтингу: якщо це престижний коледж, тоді це одиниця, а якщо не дуже – то від 0,95 до 0,85), ваші перемоги на конкурсах, ваша громадська активність (дуже цінується поволонтерство де-небудь у припулку для безхатченків) та ін. Тобто на цьому сайті у вас з'являється своє «вікно абітурієнта». Якщо захочуть що-небудь перевірити – у вікні з'являється запит на копію якого-небудь документу (відсканувати і прикріпити). Ніяких вступних іспитів, ніяких особистих контактів ні з ким! Через деякий час у вашому «вікні» з'являється лист, який розпочинається зі слова «Congratulate» (вітаємо) або «Sorry» (жалкуємо); на «sorry» можна подати апеляцію,

але зазвичай з 10 університетів мінімум 2–3 вас приймуть. А ось хабар давати просто НІКОМУ!

Списувати з інтернету студентам не можна – у будь-якому університеті є спеціальна програма «Plagiary», яка відразу вас «закладе» (усі домашні завдання робляться в електронному вигляді й «вішаються» на сайт викладача, і він тут же пропускає їх через «Plagiary»). Крізь цю ж «інквізиційну» програму проганяються й усі дисертації – спробуй тільки що-небудь «поцупити»! До речі, якщо студент попався на плагіаті – йому кінець: виганяють з «вовчим університетським квитком». Якщо ж на плагіаті попався дисертант – кінець не лише йому; це кінець репутації його керівника разом з його науковою школою.

Корупція виключена, і на іспитах, які проводяться за принципом «multiple choice»: вам видається аркуш, наприклад, з тридцятьма питаннями, на кожне питання пропонуються 4 відповіді (всі дуже правдоподібні, але правильний – тільки один!). Часу – 1 година, тобто по 2 хвилини на питання (ви зафарбовуєте кружок проти вибраної відповіді); ще 5–6 таких же питань-відповідей пов'язані з обчисленнями, на них – по 5 хвилин (це ще 30 хв). Далі викладач сканує ваш аркуш з відповідями у свій комп'ютер, який, використовуючи простеньку програму, видає вашу оцінку (зазвичай, за 90% і більше правильних відповідей – "A", 80% – "B", 70% – "C", нижче 70% – "D" – тобто «незадовільно»!). Ох, суворі вимоги, адже щоб потрапити в престижний університет, ще й треба вчитися не нижче «ей-майнус» (A–)! І це при тому, що домашні завдання просто безрозмірні: за тиждень з усіх курсів набирається прочитати і вивчити пару-трику сотень сторінок, студенти сплять по 4–5 годин максимум. Ще корисна «штучка»: на першому занятті студентам видається так званий «green-sheet» (аркушик зеленого кольору), де розписана методика підрахунку фінальної оцінки (наприклад, для хімії: фінальний іспит – 40%, проміжний іспит в середині семестру – 20%, середня оцінка по 7–8-ми «лабораторкам» – 25%, домашні завдання – 15%). Тобто погана оцінка на підсумковому іспиті – це ще не вирок. Крім того, з багатьох предметів даються групові завдання. Причому поділ на групи ви-

кладач здійснює суто довільно, адже всі один з одним малознайомі, «начальника» в групі немає; потрібно самоорганізовуватися (лідер з'явиться в процесі) і потім написати загальну групову роботу на запропоновану тему.

Основа популярності американських університетів – їх найвищі міжнародні рейтинги. Вищі оцінюються міжнародними рейтинговими агентствами, наприклад, найбільш авторитетним «QS World University Rankings» (головний офіс – у Лондоні). У 2017-му році в його опитуваннях взяло участь 16 тис. найбільших працедавців і 32 тис. провідних представників академічного співтовариства за декількома критеріями: кількість лауреатів Нобелівської та інших престижних міжнародних премій, популярність навчального закладу серед міжнародного академічного співтовариства і в інтернеті (частота запитів у пошукових системах), величина приватних інвестицій, цитованість їх професури в міжнародній науковій пресі, популярність випускників серед престижних працедавців, відсоток іноземних професорів і студентів (наприклад, у 2012-му навчальному році в американські ВНЗ вступило майже 700 тис. абітурієнтів з інших країн, половина з них – китайці), співвідношення кількості студентів і викладачів та ін.. Відповідно до «QS World University Rankings – 2017», до десятки кращих ВНЗ світу увійшли «американці»: два технологічні ВНЗ – MIT і CalTech та Harvard, Stanford, Yale, Berkeley, а також три «англійці» – Cambridge, Oxford і Imperial College; поряд – американські Princeton і Chicago. Кращий російський ВНЗ – МДУ – 108-й, українські ВНЗ у списку «Топ-200» відсутні. Достовірність такого рейтингу підтверджується й сумарним розподілом Нобелівських премій (по усіх номінаціях за всі роки): «чемпіон» тут США – 276 лауреатів, у слід іде Великобританія – 102.

Щоб краще розуміти, що означає «один з кращих університетів світу», повідомляю: «чистий» річний бюджет, наприклад, Гарварда – біля \$4 мільярдів, а загальний обсяг його спеціального фонду (Endowment) складає 35 мільярдів доларів.

Важливо відзначити, що професура першої півсотні світових університетів має індекс цитування (Science Citation Index –

SCI) у сотні, а то й тисячі одиниць кожний. Це означає, що ці професори не лише публікують свої статті в престижних міжнародних журналах, але сотні й тисячі інших професорів такої ж високої кваліфікації читають наукові статті колег і посилаються на них у своїх статтях, що публікуються в цих або інших журналах аналогічного рівня, і це не тому, що в цих цитованих професорів повна пауза куплених за хабар усіляких дипломів, і не тому, що всі вони родичі і кореша американського президента або місцевих губернаторів, а виключно тому, що результати опублікованих ними досліджень у недалекому майбутньому вплинуть на всю світову технологічну й економічну політику, а то й на спосіб життя десятків мільйонів людей.

Ось, наприклад, типовий професор з «вищої університетської ліги» – професор Стенфордського університету (Каліфорнія) Себастьян Тран (Sebastian Thrun), директор Стенфордської лабораторії штучного інтелекту (SAIL), керівник проекту корпорації Google «Безпілотний автомобіль» («Гугломобіль»). Перед безпілотним автомобілем відкриваються неймовірно широкі перспективи. Тільки в США машина претендує на нішу із сукушною виручкою \$2 трильйона в рік. Технологія «автобезпілотника» в майбутньому має реальний потенціал зберегти тисячі життів й забезпечити мільйони людей від травм, так само як і вивільнити для економіки сотні мільярдів доларів – за рахунок: а) зниження кількості ДТП на 90%; б) до 60% заощадження часу водіїв і витрат палива за рахунок оптимізації шляху; в) розширення попиту на «Гугломобіль» (яким зможе безаварійно керувати навіть «блондинка з анекдоту!»). Тобто тільки для США йдеться про 30 000 врятованих життів у рік, про

приблизно півтора мільйонах відвернених травм і приблизно про \$500 мільярдів заощаджених страхових і медичних виплат, а також про удвічі менші витрати на моторне паливо щорічно. (А в усьому світі, за даними ВООЗ, щорічно гинуть на дорогах 1,25 мільйонів чоловік, із них 270 тис. пішоходів, а травмуються майже 50 мільйонів – уявляєте масштаби впливу цієї розробки?!).

Чи багато нинішніх ВНЗ України мають такі кафедри, як «кафедра відновлювальної енергії», «кафедра штучного інтелекту», «кафедра генного редагування», «кафедра геномного дизайну», «кафедра квантових комп'ютерів», «кафедра наноматеріалів», «кафедра нейроінтерфейсів», «кафедра блокчейну», «кафедра 3D-принтингу», «кафедра роботехнологій», «кафедра безпаливних двигунів», «кафедра біом'яса і біомолока», «кафедра вертикальних ферм» і т. д.?

Бурхливі хвилі технологічних революцій на наших очах революційним чином змінюють не просто «перелік спеціальностей», а саму природу праці. Природні ресурси, праця і капітал у ХХІ столітті поступово втрачають свою цінність і значущість, а цінністю «номер один» стають ЗНАННЯ й ІНТЕЛЕКТ. Те, чому і як сьогодні вчать наших дітей у школах і в більшості ВНЗ, завтра призведе до того, що вони взагалі не знайдуть роботу або швидко її втратять. Ми повинні навчати наших дітей бути інноваційними і творчими. Замість того, щоб субсидувати МИНУЛЕ, треба інвестувати в МАЙБУТНЄ! Тому що ті країни, які не встигнуть або зовсім не зможуть адаптуватися до П'ятої технологічної революції, – ризикують залишитися на задвірках цивілізації.

REFERENCES

1. **Derek Bok.** Higher Education in America: Revised Edition (Вища освіта в Америці: переглянута освіта). Published by Princeton University Press, New Jersey, 2015.
2. **Michael N. Bastedo, Philip G. Altbach, Patricia J. Gumpert.** American Higher Education in the 21st Century: Social, Political, and Economic Challenges (Американська вища освіта в 21-му столітті: соціальні, політичні, і економічні виклики). 4th edition. Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2018.
3. **Robert M. Hendrickson, Jason E. Lane, James T. Harris, Richard H. Dorman.** Academic Leadership and Governance of Higher Education (Академічне лідерство і управління вищою освітою). Stylus Publishing-LLC, Virginia, 2013.
4. **Matthew J. Mayhew, Alyssa N. Rockenbach, Nicholas A. Bowman, Tricia A. D. Seifert, Gregory C. Wolniak.** How College Affects Students: 21st Century Evidence that Higher Education Works (Як коледж впливає на студентів: свідчення 21-го століття, що вища освіта працює). Jossel-Bass (Wiley Brand), New York, 2017.
5. **Jeffrey J. Selingo.** College Unbound: The Future of Higher Education and What It Means for Students (Безмежний коледж: майбутнє вищої освіти і що це має на увазі для студентів). Amazon Publishing, Seattle, 2015.

УДК 316.32(477)

Костянтин ЗАХАРЕНКО
здобувач НПУ імені М. П. Драгоманова

РОЗВИТОК СИСТЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

© Захаренко К., 2018

Ключові слова: людина, інформація, культура, інформаційний простір, інформаційна безпека, політика інформаційної безпеки.

У різних державах розроблені основні принципи та інструментальні засоби формування ефективного інформаційного захисту національного безпекового простору. Застосовуючи різні засоби, країни-лідери достатньо ефективно здійснюють національну політику інформаційної безпеки. Україні необхідно вивчити й адекватно застосувати закордонний досвід, трансформуючи його відповідно до національної специфіки й унікальної ролі держави в сучасній геополітиці. В нашій країні наявна низка складних проблем у сфері інформаційної безпеки, що потребують нагального і кардинального вирішення. Водночас їх розв'язання передбачає не тільки концептуально-теоретичне осягнення питань інформаційної безпеки, але й створення такого національного законодавства, яке підводило б нормативно-правове підґрунтя під діяльність різних

суб'єктів інформаційного простору. Адже успішний розвиток демократично-правової держави та громадянського суспільства можливий лише за умови належного використання інформаційних ресурсів та реалізації такої державної політики, яка б забезпечувала високий рівень національної інформаційної безпеки.

ля розбудови ефективної системи національної інформаційної безпеки, особливо в умовах гібридної війни, яку веде проти України російський агресор, необхідне детальне вивчення досвіду провідних країн світу, які здійснюють ефективний інформаційний захист своїх держав і громадян. Сьогодні існують національні системи інформаційної безпеки, що реально довели свою ефективність та структурно-функціональну довершеність. «Найбільш розвинуті системи інформаційної безпеки функці-

онують у США, Великій Британії, Ізраїлі, ФРН, Російській Федерації, Китаї, тобто у тих країнах, які постійно знаходяться під потужним зовнішнім інформаційним впливом, а тому змушені створювати національні системи інформаційного захисту. Притому зазначені системи цих країн мають і достатню активну складову, завдяки чому існує можливість проведення інформаційно-психологічних заходів та кібернетичних атак проти країн-супротивників» [7, с. 168]. У сучасному світі вже розроблені основні принципи та інструментальні засоби формування ефективного інформаційного захисту національного безпекового простору. Водночас Україні необхідно лише адекватно застосувати закордонний досвід найуспішніших в цьому плані країн, коректно трансформуючи його з урахуванням національної специфіки й унікальної ролі України в сучасній геополітиці.

Особливою багатовимірністю та ефективністю система інформаційної безпеки вирізняється у такого глобального геополітичного гравця, як Сполучені Штати Америки. Необхідно наголосити, що система інформаційної безпеки в США є надзвичайно розмаїтою й складною, а також спирається на достатньо деталізоване, але підпорядковане єдиній стратегії федеральне та місцеве законодавство. «Законодавство США у сфері забезпечення інформаційної безпеки – це сукупність федеральних законів та законів штатів, які створюють правову основу для здійснення державної політики у цій сфері. Досить ґрунтовно в законодавстві врегульовано питання щодо забезпечення безпеки інформації в державних комп'ютерних системах (Закон «Про комп'ютерну безпеку», Закон «Про удосконалення інформаційної безпеки»), боротьби з комп'ютерною злочинністю (Закон «Про комп'ютерне шахрайство та зловживання», Закон «Про зловживання комп'ютерами»), регулювання співвідношення прав громадян на отримання інформації (Закон «Про свободу інформації», Закон «Про висвітлення діяльності уряду») та конфіденційність їх приват-

ного життя (Закон «Про охорону особистих таємниць»). Адміністративно-організаційне забезпечення інформаційної безпеки в США спрямоване на координацію всіх дій щодо захисту інформації та проведення єдиної державної політики інформаційної безпеки. Президент США є основною відповідальною особою за забезпечення національної безпеки загалом та інформаційної безпеки зокрема» [6, с. 9–10]. Зрозуміло, що США як наддержава ставить перед собою зовсім інші цілі, аніж Україна в межах власної безпекової політики. Ми не можемо розраховувати на ті матеріальні і технологічні ресурси, що використовуються в Сполучених Штатах з метою гарантування національної та громадської інформаційної безпеки. Водночас українські спеціалісти можуть сприйняти окремі технологічний досвід, а законодавці мають вивчати ті способи нормативного забезпечення інформаційної політики держави, що зарекомендували себе в США як універсальні та доволі ефективні.

Розвинені країни Європи також велику увагу приділяють усебічному забезпеченню в межах національної політики, економіки, безпеки, громадянського суспільства інформаційного захисту від загроз, що постають в сучасному глобальному інформаційному суспільстві. Так, у Франції інформаційний сектор функціонування національного суспільства визначається одним з головних, поряд з економікою, політикою, культурою. Захист інформаційного простору визнається одним з найважливіших напрямів гарантування національної безпеки Французької Республіки. «Франція вважає, що у низці основних секторів, які потребують державного захисту, поряд з енергетикою, транспортом, фінансами є інформаційна сфера, зокрема системи забезпечення безпеки інформації обмеженого користування, насамперед державної таємниці, та телекомунікаційні служби. Можна зробити висновок, що саме в цьому виявляється новий елемент у понятті сучасної багатовекторності геостратегії французької правлячої еліти, що безпосередньо впли-

ває на особливості вибору способів використання оперативних можливостей національних спецслужб, ЗМІ та інших державних і неурядових структур, залучених до реалізації політики інформаційної безпеки французького суспільства і держави. Як наслідок, національний інформаційний простір Французької Республіки стає основним об'єктом захисту під час формування відповідних завдань, структури механізму та сучасного поняття тактики реалізації його сил і засобів у розвідувально-інформаційних та розвідувально-підкривних заходах, зокрема у діяльності спецслужб щодо проведення спеціальних заходів, пов'язаних із захистом французького інформаційного простору від негативних зовнішніх проявів і здійснення вигідних легальних та таємних вигідних впливів на іноземних партнерів і/або опонентів» [3, с. 343–344]. Отже, інформаційний простір у Франції розглядається як один з пріоритетних об'єктів спеціального захисту, який здійснюється всіма можливими законотворчими, організаційно-управлінськими, силовими та інформаційно-технологічними засобами. Принагідно французький уряд та громадянське суспільство постійно проводять моніторингові заходи, всіляко запобігаючи можливим спробам з боку державних функціонерів обмежувати демократію, виправдовуючись необхідністю здійснення певних заходів по контролю над національним інформаційним простором.

Менш демократично в цьому питанні поводить себе уряд Китайської Народної Республіки. В інформаційній політиці Китаю домінують принципи втілення достатньо моноцентричних оборонних і наступальних доктрин. У політичному та безпековому дискурсі КНР інформація, як в її соціально-культурному, так і в технологічно-інноваційному вимірах, розглядається насамперед як збройний ресурс, як засіб впливу на власних громадян та активного захисту і протидії зовнішнім інформаційним впливам. Використання могутньої та широкої ресурсної бази дозволяє Китаю проводити

достатньо ефективну інформаційну політику, навіть незважаючи на її недемократичну спрямованість. «Політика інформаційної безпеки визначає пріоритетними напрямками діяльності держави розробку національних стратегій, які поєднують оборонні і наступальні доктрини для забезпечення національних інтересів і захисту внутрішнього інформаційного середовища та інформаційної інфраструктури, подолання асиметричності інформаційного розвитку щодо інформаційно розвинених країн як потенційних супротивників в інформаційному протистоянні. Всі структурні складові державної інформаційної політики зумовлені потребою забезпечення національних інтересів шляхом реалізації китайської моделі інформаційного суспільства та специфіки інтеграції КНР у глобальне інформаційне середовище. Включення стратегії державної інформаційної політики в урядові програми дає Китаю можливість реформувати політичну ідеологію в контексті сучасних тенденцій міжнародного розвитку. Участь КНР в процесах міжнародної регіональної інтеграції формує стратегію інформаційної політики держави, яка полягає в одночасній інтеграції до світової системи міжнародних відносин і практичній реалізації національної моделі інформаціоналізму як чинника модернізації політичної системи КНР та її потенційного лідерства на регіональному та міжнародному рівнях» [9, с. 8–9]. Тож можна побачити успішні спроби Китаю в реалізації власної моделі інформаційної політики, яка охоплює як внутрішні проблеми країни, так і її регіональні та глобальні геополітичні зазіхання. Багато в чому саме завдяки розробці власної моделі інформаціоналізму КНР поступово досягає успіху, виконуючи завдання щодо перетворення на одного з ключових гравців на глобальній геополітичній «шахівниці», створюючи значну конкуренцію не тільки Європі, але й Сполученим Штатам Америки.

Отже, у світі існують країни з різними традиціями державного управління, які достатньо ефективно здійснюють національну політику інформаційної безпеки, засто-

совуючи різні засоби: від створення систематизованої нормативно-правової бази до використання значних матеріально-технологічних ресурсів. Успішний досвід країн-лідерів став у пригоді та позитивно вплинув на вирішення багатьох проблем, що існують сьогодні в інформаційно-безпековому полі України. «Політико-правовий аналіз стану управління захистом безпекових інтересів в Україні свідчить, що його рівень не задовольняє потреби суспільства та держави. Серед чинників, які це спричиняють, необхідно визначити: відсутність організаційної системи розроблення й реалізації єдиної державної політики в галузі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки; нерозуміння інформаційно-психологічної боротьби як механізму протидії експансії та агресії стосовно країни в будь-якій формі її прояву та забезпечення власних національних інтересів; недостатня розвиненість науково-методичної бази забезпечення інформаційно-психологічної безпеки, стратегії й тактики ведення інформаційно-психологічної боротьби; відсутність підготовки фахівців з комплексним баченням проблем інформаційно-психологічної безпеки країни, а також організації та ведення інформаційно-психологічної боротьби. За таких умов держава не спроможна протистояти масованому інформаційно-психологічному впливу з боку інших країн та ефективно виконувати завдання інформаційно-психологічної боротьби для забезпечення національних інтересів» [5, с. 11]. Як бачимо, в нашій державі існує ціла низка складних проблем у сфері інформаційної безпеки, що потребують нагального і кардинального вирішення. Саме тому особливої актуальності сьогодні набуває теоретико-методологічне та філософсько-політологічне дослідження проблем національної інформаційної безпеки в Україні, що переживає кризовий етап свого розвитку.

Актуальності цій проблематиці надає й те, що перед українською державою і суспільством постійно постають нові виклики, пов'язані як з динамічною глобальною ситуацією, що постійно змінюється через

бурхливий розвиток інформаційної цивілізації, так і з агресивною політикою Російської Федерації на регіональному рівні. Складаються такі обставини, коли Україна змушена формувати власну систему інформаційної безпеки, не стільки вибудовуючи стратегію, скільки реагуючи на все нові й нові виклики. «За цих обставин перед керівництвом України постає проблема необхідності усвідомлення нового характеру викликів та загроз, що стоять перед країною і набувають значних масштабів. Відповідно інтереси України вимагають формування системи, що дозволить їй адекватно реагувати на негативні зовнішні та внутрішні впливи, зберігати цілісність суспільства та держави» [8, с. 3]. Для побудови такої системи першочергово необхідно провести значну аналітичну підготовку, на основі якої чітко визначитись із пріоритетами та орієнтирами подальшої державної інформаційної політики. Окрім того, важливо обирати такі засоби інформаційного захисту, які б були достатньо ефективними на даний момент і при цьому потребували б адекватних ресурсних та технологічних затрат. Це також вимагає серйозного концептуально-теоретичного пошуку у сфері визначення основних засад державної інформаційно-безпекової політики.

Продовженням концептуально-теоретичних пошуків в галузі інформаційної безпеки має стати створення систематизованого національного законодавства, що підвдло б нормативно-правове підґрунтя під діяльність різних суб'єктів, у тому числі й держави, у сфері забезпечення різних рівнів інформаційної безпеки суспільства. Особливо важливо, з нашого погляду, врахувати при цьому успішний досвід європейських країн, що ефективно захищають свій інформаційний простір від шкідливих зовнішніх впливів. «Назріла нагальна потреба здійснення кодифікації інформаційного законодавства України, зокрема шляхом прийняття Інформаційного кодексу України. Існує необхідності врахування під час практичної розробки дієвого Інформаційного кодексу України європейських стандартів у сфері захисту

інформації та забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства і держави. Визначено доцільність включення до проекту Інформаційного кодексу норм комп'ютерної етики, морально-етичних основ регулювання взаємовідносин між комп'ютером та людиною в міжнародному мережевому просторі. Увага акцентується на необхідності прийняття такого нормативно-правового акта, положеннями якого буде передбачено основні засади інформаційного розвитку держави, врегульовано діяльність органів державної влади України щодо забезпечення інформаційної безпеки (у тому числі протидії інформаційним війнам), визначено ключові принципи забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави та подальшого інформаційного розвитку України, закріплено систему заходів, своєчасне виконання яких сприятиме зміцненню інформаційної безпеки (у тому числі у сфері протидії інформаційним війнам) та виведенню діяльності щодо її зміцнення на якісно новий рівень» [1, с. 12]. Отже, кодифікація національного законодавства в галузі інформаційної безпеки може вирішити проблему систематизації даної сфери державної та суспільної життєдіяльності. Важливо лише, щоб така кодифікація відбувалася на основі чітко розроблених та структурно вибудованих теоретико-методологічних засад дослідження інформаційно-безпекового сегменту діяльності української держави і громадянського суспільства.

Проте теоретична проблематика інформаційної безпеки, що досліджується в межах сучасного філософсько-політологічного дискурсу, переконливо доводить свою актуальність і в питаннях державного та громадянського управління. Саме інформація стає інклюзивним, інтегративним, наскрізним ресурсом, що дозволяє максимально ефективно управляти тією чи іншою спільнотою в межах сучасної інформаційної цивілізації. «Ефективне управління сучасним інформаційним суспільством має обов'язково передбачати формування державної інформаційної політики та створення належних умов її реалізації, а метою цієї

діяльності повинне стати узгодження системно-функціональної та інформаційної складових в умовах стрімкого поширення процесів глобалізації. Звідси зрозуміло, чому проблема забезпечення інформаційної безпеки увійшла до числа найбільш значущих і пріоритетних завдань, вирішення яких необхідне для існування й подальшого розвитку нашого суспільства. Інформаційна безпека важлива тому, що ми захищаємо свій інформаційний простір, а отже, свої інформаційні ресурси, свою національну культуру. Зрештою, ми захищаємо себе, своє право на життя, своє місце в історії» [2, с. 207]. Тож, філософська специфіка проблематики інформаційної безпеки полягає в тому, що інформація сьогодні стала ресурсом глобального об'єднання людства, що несе багато нових можливостей, але ставить перед окремими спільнотами і людством в цілому нові виклики і ризики. Від того чи зможемо ми відповісти на ці виклики максимально адекватно, захистивши свій інформаційний простір від багатьох небезпек і шкідливих впливів, багато в чому залежить успіх та своєчасність національно-будівничих та державотворчих зусиль, що здійснюються українським народом в складних геополітичних та глобально-цивілізаційних умовах.

Сьогодні успішний розвиток демократично-правової держави та громадянського суспільства можливий лише за умов повноцінного використання інформаційних ресурсів, а також встановлення чіткої державної політики, що забезпечувала б високий рівень національної інформаційної безпеки. Фактично, інформаційна безпека держави і національного соціуму стає ключовим чинником демократизаційних перетворень всередині країни, а також її виходу на конкурентоспроможний рівень в регіональному та глобальному масштабі. «Національна інформаційна безпека України нині постає як одне з найважливіших завдань, від успішного розв'язання якого залежить цілісність, суверенітет, суспільний прогрес України. Практичне забезпечення національної інформаційної безпеки мож-

ливе за рахунок єдності усіх факторів політичного, економічного, правового, організаційного та ін. Національна інформаційна безпека реальний фактор успішної геостратегічної політики України, водночас з демократичним суспільним розвитком українського соціуму» [4, с. 62]. Це й зумовлює значний рівень актуальності концептуально-теоретичних досліджень філософсько-політологічного характеру, спрямованих на вивчення всієї повноти можливостей, які дозволяють сучасним державам і суспільствам захищати свій інформаційний простір від величезної кількості викликів і проблем, що постають у межах глобальної інформаційної цивілізації. Цим зумовлена й актуальність і важливість визначення теоретико-методологічних засад дослідження інформаційної безпеки держави.

Отже, визначивши актуальні проблеми інформаційної безпеки й розглянувши різні дискурсивні традиції та способи визначення категорії «інформаційна безпека», що існують в українському та іноземному філософсько-політологічному дискурсі, а також здійснивши компаративний аналіз проблеми інформаційної безпеки в системі інформаційної політики України та провідних країн світу, можемо зробити такі **висновки**.

По-перше, доведено актуальність і багатовимірність концептуально-теоретичного вивчення та аналізу даної проблеми в сучасному філософсько-політологічному та національно-безпековому дискурсі. Насамперед, основною детермінантою актуальності проблематики інформаційної безпеки є значне зростання інформаційних потоків і обмінів на глобальному рівні. Таке зростання ставить перед національними безпековими просторами багато викликів і труднощів, які вимагають постійного дослідження і вирішення. Додаткової небезпеки додають інформаційні втручання, що здійснюються на регіональному рівні. При цьому інформаційні виклики постають як перед людиною, громадянином, так і суспільством, народом, державою. Це й створює надзвичайну складність концептуально-теоретичного дослідження проблем інформа-

ційної безпеки. Одним з основних методів вивчення проблем інформаційної безпеки, що постають і перед людиною, і перед суспільством, і перед державою, є комплексно-системний підхід. Така полісуб'єктність інформаційно-безпекового поля зумовлює її складність, важливість і актуальність з погляду філософсько-світоглядної рефлексії та політологічно-безпекової аналітики.

По-друге, проаналізувавши основні принципи та критерії визначення поняття «інформаційна безпека» суспільства в контексті сучасного філософсько-політологічного дискурсу, показано різноманітність та поліваріантність таких визначень. Українські та закордонні дослідники даної проблематики, визначаючи категорію інформаційної безпеки, звертаються до таких її аспектів, як глобально-цивілізаційна значущість, гарантування національної безпеки і оборони, визначення інформаційно-технологічних параметрів безпеки, гарантування інформаційної безпеки кожної окремої особистості чи конкретних соціальних спільнот. З огляду на таке різноманіття підходів, ключовим теоретико-методологічним принципом нашого дослідження обрано принцип системності, на основі якого робиться комплексний, структурно-функціональний аналіз категорії «інформаційна безпека» з урахуванням її індивідуальних, соціальних, державних і глобальних вимірів. При такому розгляді особливо важливо формулювати інтегративні чинники, що поєднують інформаційну безпеку держави і суспільства з інформаційно-психологічною та світоглядно-феноменологічною безпекою кожної людини. Зважаючи на теоретико-методологічні засади дослідження проблеми інформаційної безпеки, ми визначаємо дане поняття як вид національної безпеки, спрямований на забезпечення прав і свобод людини щодо вільного доступу до інформації, створення і впровадження безпечних інформаційних технологій та захист прав власності всіх учасників інформаційної діяльності.

По-третє, здійснивши компаративний аналіз проблеми інформаційної безпеки в

системі інформаційної політики України та провідних країн світу, доведено необхідність розробки систематизованої стратегії формування інформаційно-безпекової політики в нашій державі. На сьогодні в нашій державі ще не сформовано відповідної сучасним цивілізаційним та геополітичним викликам системи інформаційної безпеки. Існує необхідність її посилення буквально на всіх напрямках: нормативно-правовому, організаційно-управлінському, інформаційно-технологічному. Але насамперед існує нагальна необхідність вироблен-

ня чіткої стратегії здійснення перетворень у секторі інформаційної безпеки держави і суспільства. Така стратегія має ґрунтуватися на міцному концептуально-теоретичному, науково-практичному базисі, який має сформуватися в межах національного філософсько-політологічного дискурсу. Саме тому дослідження багатоаспектної проблематики інформаційної безпеки держави, соціуму і людини є сьогодні надзвичайно актуальним і важливим завданням, що постає перед науковою спільнотою нашої країни.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Абакумов В.М.** Правове регулювання протидії інформаційним війнам в Україні: автореф. дис. ... канд. юр. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2011. 22 с.
2. **Дзьобань О.П., Пилипчук В.Г.** Інформаційне насильство та безпека: світоглядно-правові аспекти: монографія. Харків: Майдан, 2011. 244 с.
3. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник / Б.В. Остроухой, Б.М. Петрик, М.М. Присяжнюк та ін. Київ: КНТ, 2010. 776 с.
4. **Кирильчук Є.О.** Проблеми національної інформаційної безпеки України в контексті сучасних національних державотворчих процесів та світової інтеграції // Наукові праці МАУП. Київ: Вид. дім «Персонал», 2013. Вип. 1 (36). С. 60–63.
5. **Коваль З.В.** Політико-правові механізми державного управління інформаційно-психологічною безпекою України: автореф. дис. ... канд. наук з державного управління: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління». Одеса, 2011. 22 с.
6. **Конах В.К.** Забезпечення інформаційної безпеки держави як складової системи національної безпеки (приклад США): автореф. дис. ... канд. політ. наук: пец. 21.01.01 «Основи національної безпеки держави». Київ, 2005. 20 с.
7. **Левченко О.В.** Проблеми і шляхи формування системи інформаційної безпеки держави // Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. Харків: ХУПС ім. Івана Кожедуба, 2014. Вип. 2 (39). С. 166–168.
8. **Смола Л.Є.** Інформаційно-психологічні детермінанти сучасного політичного процесу (світовий та вітчизняний контексти): автореф. дис. ... д-ра політ. наук: спец. 23.00.01 «Теорія та історія політичної науки». Львів, 2011. 34 с.
9. **Хуан Цинь.** Інформаційна політика Китайської Народної Республіки в сучасних міжнародних відносинах: автореф. дис. ... канд. політ. наук: спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія». Київ, 2007. 14 с.

REFERENCES

1. **Abakumov V.M.** Legal regulation of counteraction to informational wars in Ukraine: author's abstract. dis ... Candidate jur Sciences: special 12.00.07 "Administrative law and process; finance law; information law". Zaporozhye, 2011. 22 p.
2. **Dzobanov O.P., Pylpynchuk V.G.** Information Violence and Security: Worldview Issues: Monograph. Kharkiv: Maydan, 2011. 244 p.
3. Information security (socio-legal aspects): textbook / B.V. Ostroukoy, B.M. Petryk, M.M. Prisyajnyuk and others. Kiev: CST, 2010. 776 p.
4. **Kyrylchuk E.O.** Problems of National Information Security of Ukraine in the Context of Contemporary National State-Building Processes and World Integration // Scientific Papers of MAUP. Kiev: Publish. House "Personnel", 2013. 1 (36). PP. 60–63.
5. **Koval Z.V.** Political-legal mechanisms of state management of information-psychological safety of Ukraine: author's abstract. diss ... Candidate Sciences in Public Administration: Speciality 25.00.02 "Mechanisms of public administration". Odessa, 2011. 22 p.
6. **Konakh V.K.** Providing information security of the state as a component of the national security system (US example): author's abstract. diss ... Candidate Politic. Sciences: Speciality 21.01.01 "Fundamentals of National Security of the State". Kyiv, 2005. 20 p.
7. **Levchenko O.V.** Problems and ways of formation of information security system of the state // Collection of scientific works of Kharkiv University of Air Forces. Kharkiv: HUPPS them. Ivana Kozheduba, 2014. 2 (39). PP. 166–168.
8. **Resin L. E.** Information-psychological determinants of the modern political process (world and domestic contexts): author's abstract. diss ... doctor in Political Sciences: Speciality 23.00.01 "Theory and History of Political Science". Lviv, 2011. 34 p.
9. **Juan Qin.** Information policy of the People's Republic of China in modern international relations: author's abstract. diss ... Candidate Political Sciences: Speciality 23.00.03 "Political culture and ideology". Kyiv, 2007. 14 p.

Євгенія СЕРГІЄНКО

аспірантка PhD програми «Політика та лідерство у вищій освіті» Інституту вищої освіти НАПН України

Ключові слова: смисловий аспект, університет, соціальна система, сенс, управління, системний підхід.

У даній публікації автор аналізує смисловий аспект управлінської діяльності сучасного університету, спираючись на порівняльний аналіз чеського закладу вищої освіти – Остравського університету та Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки.

Представлено сучасний університет як самоорганізовану соціальну систему відповідно до загальної теорії соціальних систем. Автор ідентифікує та аналізує соціальні тенденції з прив'язкою до якісних перетворень в освітній галузі, обираючи предметом дослідження чеський університет як приклад закладу європейського класу та український заклад, діяльність якого сприяє інтеграційному діалогу України з ЄС. У статті подано аналіз організаційно-управлінських структур університетів. Робиться спроба визначити смислові настанови діяльності сучасного університету в конкретних умовах.

УДК 378.4

**СМИСЛОВІ АСПЕКТИ
УПРАВЛІННЯ
СУЧАСНИМ
УНІВЕРСИТЕТОМ**

© Сергієнко Є., 2018

2002 року Україна активно проводить політику інтеграції до європейського освітнього та дослідницького простору. На сьогодні повна інтеграція українських університетів неможлива без розробки успішних стратегій інтернаціоналізації. Одним з основних механізмів реалізації цих стратегій є активна співпраця та кооперація українських закладів з їх європейськими партнерами. Безпосередньо порівняльний аналіз систем управління вітчизняного закладу вищої освіти та подібного до нього університету країни ЄС уможливить краще зрозуміння шляхів удосконалення системи управління університетами.

Соціальними закономірностями в освітньому соціальному просторі, що набувають глобальних масштабів, стають соціальні трансформації, зокрема в управлінні сучасними університетами. Синтезуючи наукові підходи П. Штомпки [10], З. Баумана [1] та Дж. Рітцера [8], можна з упевненістю відмітити нестійкий, стандартизований, структурований та гнучкий, однак якісний характер даних соціальних змін у системі освіти, що безпосередньо апелює до інституційних основ університетського життя.

Європейські системи управління освітою створюють інституційні стратегії розвитку, що ґрунтуються на Програмі ООН «Цілі 2030: Освіта для сталого розвитку» [12] та «Суспільство сталого розвитку» [16]. Метою цих програмних документів

є якісні перетворення, зокрема, у системі сучасних університетів, за якими простежуються смислові мотиви цивілізаційного розвитку та соціоінженерна діяльність з розробок Стратегічних планів виходу на компетентнісний підхід у підготовці фахівців для «суспільства майбутнього» та створення «університетів майбутнього» як соціальних трансакцій «відповідей» на новітні «загрози-виклики», що обумовлюються певними соціальними заходами.

Директор центру міжнародної вищої освіти Філіп Дж. Альбах у колективній монографії «Дорога до академічної досконалості: Становлення дослідницьких університетів світового класу», характеризує сучасні університети, зазначає: «Початок XXI сторіччя є для вищої освіти усіх країн періодом як кризи, так і трансформації. Цілком можливо, що деякі сектори вищої освіти зазнають фундаментальних змін» [2, с. 31].

Метою даної статті є дослідження смислового аспекту в управлінні сучасним університетом з погляду системного підходу. Зокрема, робиться спроба представити управління сучасним університетом як смисловий конструкт аутопоезису, апелюючи до системного підходу німецького вченого Н. Лумана на конкретних прикладах – Остравському університеті в місті Острава (Чеська Республіка), де проходило моє стажування навесні 2017 року, та Східноєвропейському національному університеті ім. Лесі Українки.

Вибір університетів обумовлюється конкретними параметрами. По-перше, обидва університети є прикладами європейських університетів, які переживають період інтенсивних соціальних трансформацій у вищій освіті та адаптуються до нових вимог глобального освітнього простору. По-друге, обрання для дослідницької мети закладів ґрунтується на аналогічній кількості студентів за всіма формами навчання (для обраних університетів даний показник складає 10 000 студентів). Також варто зазначити, обидва заклади вищої освіти є регіональними та мають державну форму власності.

Університет, за системною теорією Н. Лумана, являє собою смислову соціальну систему; самореферентну систему – аутопоезіс, під якою розуміється «така організація, що є власним станом, тобто такою виробничою взаємодією компонентів системи, результатом якої стають саме ці компонен-

ти» [6, с. 220]. Згідно з положенням загальної теорії соціальних систем і Остравський університет і Східноєвропейський університет ім. Лесі Українки можуть розглядатись як приклади соціальних систем.

Соціальна система згідно з системним підходом виникає як результат «ко-еволюції». Система одного виду є середовищем для інших соціальних систем. Університет є аутопоезісом для системи управління освітою.

Проте визначаючи університет як смислову систему, варто сконцентруватися на понятті сенсу, від якого безпосередньо залежить соціальна система. Саме сенс виступає як необхідна форма їхньої комплексності та самореферентності. У цьому контексті сучасний університет репрезентує відкриту систему, в якій, у межах системної теорії, зміна смислу є переважно аутопоезісом – на відміну від закритої системи. Смисл виникає у мережі тих операцій, котрим він передує [6, с. 46–56, 59; 7, с. 109].

У межах теорії соціальних систем на макрорівні глобальною операцією стає прийняття Програми ООН «Цілі 2030: Освіта для сталого розвитку», головними векторами якої є забезпечення отримання студентами якісної освіти, вироблення знання та намагання університетів досягти академічної досконалості – стати університетами світового класу. Міжнародний експерт у сфері вищої освіти Світового банку Джаміль Салмі в публікації «Дорога до академічної досконалості: засвоєні уроки» одним з моментів шляху до університету світового класу вважає: «...необхідність для успішних інститутів зберегти пильність і підтримувати відчуття цейтноту, щоб не допустити самозаспокоєння. Це має на увазі безперервний моніторинг та самоаналіз для виявлення внутрішніх конфліктів або загроз та швидке реагування на них» [2, с. 353].

На локальних рівнях за смислову операцію ми обираємо напрям розвитку освіти на національному рівні, що обумовлює розроблення відповідного законодавства про вищу школу. Безпосередньо в конкретному випадку – у Чеській Республіці – законодавчими документами, що регулюють освітні питання, виступають:

- «Стратегічний план наукової, дослідницької, інноваційної, художньої та іншої творчої діяльності вищих освітніх закладів на 2016–2017 роки», що був ухвалений Міністерством освіти, молоді та спорту. Стра-

тегічний план визначає пріоритети та основні заплановані заходи до 2020 року. Документ відображає основні концептуальні точки на усіх етапах системи освіти, зокрема вищої освіти. Згідно зі Стратегічним планом устанавлюються три фундаментальні цілі: 1) зменшити нерівність в освіті; 2) забезпечити якісне викладання та підготовку викладачів; 3) зробити управління освітньою системою відповідальним та ефективним (тут і далі документи чеською мовою подаються в перекладі автора) [15].

Стратегічний план має орієнтацію на виконання поточних завдань, що повинні кординуватися у короткотерміновій та довготерміновій перспективі. Стратегічний план ґрунтується на поправках до Закону «Про освіту» 111/1998 та змінах щодо інших правових актів, представлених Урядом Чеської Республіки в листопаді 2014 року. У контексті цього документа щодо здійснення управлінської діяльності вказано: університети будуть грати вирішальну роль у забезпеченні якості власної діяльності та отримують автономію, яка має бути тісно пов'язана з відповідальністю за сповідування цінностей студентів, академічної спільноти та суспільства. Все це має здійснюватися з допомогою сильного та компетентного стратегічного управління університетами [15].

- Закон Чеської Республіки «Про освіту» № 111/1998, у якому ЗВО визначаються як вищі рівні освітньої системи та розглядаються як провідні центри освіти, незалежного знання та творчої діяльності. Навчальні заклади вищої освіти грають ключову роль у науковому, культурному, соціальному та економічному розвитку суспільства та виконують такі функції: по-перше, університет слугує для збереження та розширення здобутих знань, а також культивування наукових, дослідницьких, експериментально-конструкторських, інноваційних, художніх та інших творчих заходів залежно від типу та орієнтації закладу; по-друге, ЗВО повинні сприяти в доступі до вищої освіти відповідно до демократичних принципів. Університети забезпечують здобуття відповідної професійної кваліфікації та підготовку до дослідницької роботи; по-третє, вищі сприяють набуттю, розширенню, поглибленню і поновленню знань у різних галузях навчання й культури, таким чином гарантуючи безперервне навчання; по-четверте, вони беруть ак-

тивну участь у суспільному обговоренні соціальних та етнічних проблем, заохочують культурне різноманіття та порозуміння, формують громадське суспільство та готують молоде покоління до життя у такому суспільстві; по-п'яте, університет повинен сприяти розвитку як на національному, так і на регіональному рівнях при одночасній співпраці з різними рівнями державного управління, регіонального та муніципального управління, а також з діловими та культурними спільнотами; по-шосте, вищі проголошують міжнародне, особливо європейське співробітництво як фундаментальний аспект їхньої діяльності, вони мають надавати підтримку спільним проектам з аналогічними закладами за кордоном, здійснювати взаємне визнання досліджень і дипломів, сприяти обміну академічними кадрами та студентами [11].

На теренах України діяльність закладів вищої освіти регулюється Законом України «Про вищу освіту». Згідно зі статтею 28 Закону України «Про вищу освіту» університет – це «багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський / теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та / або прикладні наукові дослідження, є провідним, науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність» [4]. У контексті Закону України також вказано, що безпосередньо управління ЗВО здійснює його керівник. Керівник є представником вишу у відносинах з державними органами, органами місцевого самоврядування, юридичними та фізичними особами й здійснює свою діяльність у межах повноважень, наданих законодавством. Своєю чергою керівник може утворювати колегіальні органи управління закладом вищої освіти (вчена рада, наглядова рада, студентське самоврядування тощо) [4].

У межах теорії соціальних систем університет як соціальна система вводить себе

в стан коливань між позитивними та негативними оцінюваними операціями, а також поміж самореференцією та інореференцією. Результатом такого «повторного входу» є смисл – з одного боку, з іншого – смисл виступає «продуктом» системних операцій. Наприкінці роздумів Н. Луман доходить твердження: будь-яка система, що конструює сенс, не може відмовитися від усвідомленості власних соціальних процесів [6]. Отже, ефективність управління університетом як соціальною системою залежить насамперед від усвідомленості сенсу університетської діяльності.

Під час аналізу смислового аспекту управлінської діяльності сучасного університету варто сконцентруватися на питанні: що є «продуктом» управлінських операцій, які забезпечують діяльність сучасного університету.

Сенс у сфері управління навчальним закладом обумовлюється місією університету.

24 березня 2017 року в Остравському університеті був прийнятий Статут ОУ згідно з останніми поправками до Закону «Про освіту» [11]. Згідно з ним місія ОУ полягає у положенні, що університет є відкритим для світу; головна його роль – розвиток гуманітарних, медичних, художніх наук у чеському регіоні, що асоціюється з промисловістю та технічною сферою. Крім того, ОУ є закладом, що цілеспрямовано здійснює дослідницьку діяльність, одночасно веде систематичний пошук новітніх дослідницьких галузей та потенційних груп для досягнення значущого результату; відкриває проблеми сучасного суспільства та розробляє відповідальний та індивідуальний підхід для широкого кола студентів, у тому числі конкретних груп населення (люди похилого віку, соціально незахищені групи населення, студенти з особливими потребами); надає рівний доступ до освіти й забезпечує дружні зв'язки з громадськістю; намагається вирішити проблеми Моравського регіону в соціальній, екологічній та медичній сферах; продовжує використовувати власний потенціал задля формування ідентичності, культури та історії регіону та для розвитку науки з допомогою творчої діяльності; залучає прогресивні тенденції європейської науки та освіти задля регіонального розвитку й створює сприятливі умови міжнародної співпраці та дружнє середовище для іноземних учених і студентів [14].

Для забезпечення виконання місії Остравського університету в ньому діє наступна система управління. Управління університетом здійснюють місцеві самоврядні колегіальні органи (Академічний сенат, Ректор, Вчена рада, Наглядова рада (Внутрішня комісія з оцінки ОУ), Дисциплінарний комітет) та інші органи (Рада директорів ОУ та казначейство).

Головою Остравського університету є ректор, який призначається Президентом Республіки згідно з поданням Міністра освіти, науки, молоді і спорту за пропозицією Академічного сенату університету терміном повноважень чотири роки, але не більше двох термінів поспіль. Ректор також є головою вченої ради та комісії з внутрішньої оцінки. Керівництво здійснюють лідери університету на чолі з ректором, професором Яном Лата (Jan Lata).

Управління здійснює Академічний сенат ОУ, який складається з двох курій: академічної, до складу якої входять працівники університету, що займаються науковою діяльністю, та студентська курія, членами якої є студенти Остравського університету. До курії академічних працівників члени обираються терміном на тридцять шість місяців, тоді як термін повноважень члена студентської курії триває до закінчення навчання за програмою [14].

Рада директорів Остравського університету є окремим органом, що здійснює управлінську діяльність. Члени Ради директорів обираються Акредитаційним незалежним бюро з якості освіти, не з числа працівників ОУ. Термін повноважень членів Ради директорів становить шість років [17].

Своєю чергою, університетська діяльність українського ЗВО регламентується «Дорожньою картою розвитку СЧУ ім. Лесі Українки на 2017–2019 рр.» та «Концепцією розвитку Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки», де як мета проголошується: «...стати вищим навчальним закладом, з особливими завданнями й роллю, яка слугувала б справі поширення європейського освітнього простору в країнах, що не входять до Європейського Союзу, зокрема в Україні» [3, с. 3; 18]. Сміслові аспекти діяльності університету закладені в його меті, місії, цілях та візії. СЧУ ім. Лесі Українки виконує суспільну, громадську та культурну місії. Суспільна місія полягає у: 1) вихованні конкурентоспроможного фахівця на ринку праці,

мобільного, з креативним мисленням для потреб інноваційної економіки; 2) єдності науково-дослідної роботи й дидактичного процесу на засадах автономії, самостійного мислення, відкритої дискусії, гуманізму, демократії й толерантності задля задоволення потреб Волині та позиціонування себе у європейському просторі; 3) продукування знань і вмінь.

Відповідно до «Концепції розвитку СНУ ім. Лесі Українки» університет виконує громадську місію, виховуючи національну еліту на принципах неупередженості щодо політичних та ідеологічних переконань і релігійних поглядів. СНУ ім. Лесі Українки здійснює науково-дослідну місію на основі універсальних культурних цінностей у міжособистісній комунікації в контексті загальноєвропейського інтеграційного діалогу [3].

Управлінська діяльність СНУ ім. Лесі Українки здійснюється задля досягнення таких цілей: по-перше, до 2025 року, до свого 85-річчя, навчальний заклад планує отримати світове визнання, ставши одним з провідних ЗВО у Європі, зайняти місце в міжнародних рейтингах; по-друге, університет реалізує науково-дослідні проекти, що є найбільш актуальними в світовій практиці, у партнерстві з провідними світовими науковими осередками; по-третє, він планує стати авторитетом господарської та суспільної діяльності в Україні та впливати на державну економіку; по-четверте, СНУ ім. Лесі Українки має на меті визначати розвиток Волині та Луцька, перетворити волинський регіон на один з європейських академічних центрів; по-п'яте, забезпечити розвиток академічного життя за зразком сучасних університетських кампусів із найвищими стандартами досліджень, навчання, дозвілля; по-шосте, стати науковим центром співпраці між Україною та Польщею [3].

Для реалізації смислів як продукту системних операцій у Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки згідно з його Статутом, затвердженим Конференцією трудового колективу 28 жовтня 2015 року та оновленим у 2017 році, управління закладом здійснює його ректор, який утворюєдорадчі та робочі органи університету щодо вирішення питань університетської діяльності згідно з чинним законодавством. Також система управління університетом представлена Наглядовою радою та Вченою радою.

Мета діяльності Наглядової ради університету – сприяння розробці стратегії розвитку та розв'язанню перспективних завдань навчального закладу, залученню фінансової допомоги для забезпечення його діяльності з основних напрямів розвитку й здійсненню контролю за їх використанням, ефективній взаємодії університету з місцевою громадою, державними органами та органами місцевого самоврядування, науковою спільнотою, суспільно-політичними організаціями та суб'єктами господарської діяльності задля інтересів розвитку СНУ ім. Лесі Українки, здійснення контролю за діяльністю університету, нагляду за управлінням майном закладу, додержанням мети його створення [9]. Також у СНУ ім. Лесі Українки діє Вчена рада – колегіальний орган управління.

Висновки. Універсальним підходом, що акцентує увагу на дослідженні смислової атрибутивності в соціальній системі, зокрема університеті, який, як правило, застосовують у розробці рекомендацій щодо управлінської діяльності та прийняття рішень, є системний підхід. Апеляція автора до системного підходу обумовлена стійкими якісними перетвореннями в освітній сфері, що мають структурний характер, та прийняттям на глобальному рівні масштабної значущої освітньої платформи реформ, спрямованих на забезпечення якісної освіти та обрання закладами вищої освіти вектором розбудови «університет світового класу», що супроводжується низкою управлінських заходів і механізмів.

Сучасний університет представляє собою соціальну систему, що має властивість до самоорганізації – аутопоезис. Університет – соціальна система, що обумовлюється власним станом та репродукує власні компоненти; під ним розуміють відкриту систему з інореферентністю та самореферентністю; повторними входами. Повторний вхід у систему являє смисл. Університет як соціальна система здійснює власну діяльність у межах коливань між позитивно та негативно оцінюваними операціями та інореферентністю і самореферентністю. Смисл – продукт системних операцій. Отже, управлінська діяльність університету зумовлюється низкою системних операцій, яким передували операції на глобальному та локальному рівнях, що безпосередньо визначили смисл управління закладів вищої освіти.

На підставі репрезентації сучасного університету як соціальної системи та

зосереджуючись на практичному досвіді, автор статті звертається до прикладу Остравського університету в Чехії та українського ЗВО – Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки і доводить, що успішне управління сучасним університетом, за теорією

Н. Лумана, не можливе без усвідомлення смислу власної діяльності. Як демонструє представлений порівняльний аналіз європейського й українського університетів їх практика значною мірою спрямована на реалізацію колективних та індивідуальних сенсів.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бауман З.** Текучая современность / [пер. с англ. под ред. Ю. В. Асочакова]. СПб.: Питер, 2008. 240 с.
2. Дорога к академическому совершенству: Становление исследовательских университетов мирового класса / под. ред. Ф. Дж. Альтбаха, Д. Салми; [пер. с англ. Н. Шульгина]. М.: Изд-во «Мир», 2012. 416 с.
3. Дорожня карта Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки на 2017–2019 рр. URL: <http://eenu.edu.ua/uk/dorozhnya-karta-rozvitku-snu-na-2017-2019-rr>
4. Закон України «Про вищу освіту»: офіційне видання: офіційний текст, прийнятий Верховною Радою України 1 липня 2014 р. К.: Ін Юре, 2014. 164 с.
5. Концепція розвитку Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. URL: <http://eenu.edu.ua/uk/konceptiya-rozvitku-universitetu-2012-2022>
6. **Луман Н.** Общество как социальная система / [пер. с нем. А. Антоновский]. М.: Логос, 2004. 232 с.
7. **Луман Н.** Социальные системы. Очерк общей теории / [пер. с нем. И. Д. Газиева; под ред. Н. А. Головина]. СПб.: Наука, 2007. 643 с.
8. **Ритцер Дж.** Макдонализация общества / [пер. с англ. А. Лазарева]. М.: Издательская и консалтинговая группа «Праксис», 2011. 592 с. (Серия «Образ общества»)
9. Статут Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (нова редакція). URL: <http://eenu.edu.ua/uk/statut-snu-imeni-lesi-ukrayinki>
10. **Штомпка П.** Социология социальных изменений / [пер. с англ. под ред. В.А. Ядова]. М.: Аспект Пресс, 1996. 416 с. (Программа «Высшее образование»).

REFERENCES

1. **Bauman Z.** Fluid Modernity. Sanrt Peterburg: Piter, 2008. 240 p. (In Russian)
2. The Road To Academic Excellence: The Making of World-Class Research Universities/ Edited by P.Altcach and J.Salmi. Moskow: World, 2012. 416 p. (In Russian)
3. Dorozhnya karta Sxidnoyevropejs`kogo nacional`nogo univerty`tetu imeni Lesi Ukrayinky` na 2017 – 2019 rr. URL: <http://eenu.edu.ua/uk/dorozhnya-karta-rozvitku-snu-na-2017-2019-rr> (In Ukrainian)
4. . Law of Ukraine “On Higher Education”: official publication / Verkhovna Rada of Ukraine. Kyiv: In Yure, 2014. 164 p. (In Ukrainian)
5. Konceptiya rozvy`tku Sxidnoyevropejs`kogo nacional`nogo univerty`tetu imeni Lesi Ukrayinky`. URL: <http://eenu.edu.ua/uk/konceptiya-rozvitku-universitetu-2012-2022> (In Ukrainian)
6. **Luhmann N.** Society as a Social System. Moskow: Logos, 2004. - 232 p. (In Russian)
7. **Luhmann N.** Social Systems. Sanct Peterburg: Science, 2007. 643 p. (In Russian)
8. **Ritzer G.** McDonalldization of Society. Moskow: Praxis, 2011. 592 p. (In Russian)
9. Statut Sxidnoyevropejs`kogo nacional`nogo univerty`tetu imeni Lesi Ukrayinky` (nova redakciya). URL: <http://eenu.edu.ua/uk/statut-snu-imeni-lesi-ukrayinki> (In Ukrainian)
10. **Sztompka P.** Sociology of Social Changes. Moskow: Aspect Press, 1996. 416 p. (In Russian)

11. ACT NO. 111/1998 (AMENDED AND CONSOLIDATED) ON HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS AND ON AMENDMENTS AND SUPPLEMENTS TO SOME OTHER ACTS (THE HIGHER EDUCATION ACT)/ URL: http://www.msmt.cz/file/9012_1_2/download/
12. Education for Sustainable Development. URL: <http://en.unesco.org/themes/education-sustainable-development>
13. Správní rada Ostravské university. URL: <http://www.osu.cz/spravni-rada>
14. STATUT OSTRAVSKÉ UNIVERZITY. URL: <http://dokumenty.osu.cz/osu/Statut-OU.pdf>
15. STRATEGIC PLAN FOR HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 2016-2020/ Electronic resources. URL: <http://www.msmt.cz/areas-of-work/tertiary-education/strategic-plan-for-higher-education-institutions-2016-2020>
16. UNESCO and Sustainable Development Goals. URL: <http://en.unesco.org/sdgs>
17. Vědecká rada Ostravské university. URL: <http://www.osu.cz/vedecka-rada/>
18. VOLEBNÍ A JEDNACÍ ŘÁD AKADEMICKÉHO SENÁTU OSTRAVSKÉ UNIVERZITY V OSTRAVĚ ZE DNE 18. BŘEZNA 2013. URL: http://dokumenty.osu.cz/osu/asou/asou-volebni_jednaci_rad-2013.pdf

КУРСОМ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ЯКОСТІ ОСВІТНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ

У Києві відбулась II Міжнародна наукова конференція Української асоціації дослідників освіти (УАДО) «Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження»

У Національній академії педагогічних наук України 15 червня 2018 року відбулась II Міжнародна наукова конференція «Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження». Мета конференції полягала в ознайомленні української аудиторії з основними підходами, формами та методами досліджень в освітній галузі країн ЄС та обговоренні оптимальних шляхів використання європейського досвіду в Україні щодо модернізації освітніх досліджень, підвищення їх якості та конкурентоспроможності. Захід проходив за фінансової підтримки Програми Еразмус+ Європейського Союзу в рамках реалізації проекту напряму Жан Моне «Європейські індикатори якості освітніх досліджень для розширення можливостей освітян в Україні» (№ 587032-EPP-1-2017-1-UA-EPPJMO-SUPPA).

Організаторами конференції виступили Українська асоціація дослідників освіти (УАДО) та Національна академія педагогічних наук України (НАПН України). Подібний формат партнерства, коли об'єднується провідна офіційна установа, відповідальна за проведення освітніх досліджень у нашій країні, та одна з найбільш активних мережевих структур вітчизняних дослідників освіти, яка цілком відповідає сучасним європейським підходам і практикам. Тому під час роботи конференції досить часто можна було почути гострі дискусії між поважними професорами та науковцями-початківцями, адже всіх учасників конференції об'єднувало бажання вдосконалити освітні дослідження в Україні та

покращити їх якість. А відповідна мотивація – це потужна рушійна сила прогресивних змін у вітчизняному освітньому середовищі.

Роботу конференції відкрив президент НАПН України професор Василь Кремень, який підкреслив значення якісних освітніх досліджень для успішної трансформації вітчизняної системи освіти в європейський освітній простір. Учасників конференції привітали віце-президент Всесвітньої асоціації освітян (International Association of Educators INASED), президент Польської асоціації дослідників освіти, професор Варшавського університету Йоанна Мадалінська-Міхалак (Joanna Madalinska-Michalak), президент УАДО, професор Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Світлана Щудло, менеджер проектів Національного Еразмус+ офісу в Україні Петро Крайнік та експерт з питань освіти Світового банку, лідер проектної команди з розробки інформаційної системи управління освітою Лючія Касап (Lucia Casap).

У роботі конференції взяли участь понад 100 викладачів, експертів у галузі освіти та молодих дослідників практично з усіх регіонів України, які представляли більш ніж 40 закладів вищої освіти та академічні установи з Києва, Харкова, Львова, Одеси, Дніпра, Запоріжжя, Полтави, Херсона, Івано-Франківська, Чернівців, Дрогобича, Маріуполя, Старобільська, Умані, Глухова та багатьох інших міст. Конференція включала в себе пленарне засідання, роботу трьох дискусійних груп та підсумкове засідання.

Під час пленарного засідання, яке модерувала віце-президент УАДО, професор Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини Оксана Заболотна, учасники прослухали доповіді

професора Варшавського університету Йоганни Мадалінської-Міхалак «Підтримка якісних досліджень у галузі освіти в Європі та за її межами: роль Європейської асоціації освітніх досліджень», експерта з питань освіти Світового банку Лючії Касап «Значення «хороших» даних та інформаційних систем, їх використання для кращих рішень та зміцнення механізмів відповідальності» та ректора Київського інституту бізнесу та технологій (КІБІТ) професора Олени Яковлевої «Тренди у менеджмент/бізнес освіти: роль викладача».

Родзинкою конференції стала презентація найновіших вітчизняних видань у галузі освітніх досліджень, серед яких колективна монографія «Локальні системи управління якістю: світовий досвід та українські практики побудови» за редакцією професора Тараса Фінікова та Віталія Терещука, а також монографія «Українські вчителі та навчальне середовище», підготовлена Світланою Щудло, Оксаною Заболотною та Тетяною Лісовою за результатами всеукраїнського моніторингового опитування стосовно специфіки викладання та навчання серед директорів і вчителів за-

гальноосвітніх навчальних закладів (за методологією TALIS).

Робота дискусійних груп під час конференції була зосереджена навколо трьох головних проблем: ідентифікації потенціалу освітніх досліджень для розвитку освіти в Україні; прикладного значення освітніх досліджень для реформування педагогічної освіти в Україні та питанням академічної доброчесності і європейських етичних стандартів в освітніх наукових дослідженнях. Жвава дискусія під час роботи відповідних секцій підтвердила актуальність даних проблем для вітчизняних науковців.

На підсумковому засіданні представники секцій презентували результати власної роботи. Також були проведені звітновибірні збори УАДО, під час яких шляхом таємного голосування було обрано новий склад правління цієї асоціації, до якого увійшов і автор цих рядків. Тож робота щодо активізації вітчизняних освітніх досліджень на основі європейських стандартів, підходів та практик буде продовжуватись!

Сергій КУРБАТОВ

СТРАНИЦА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Виктор АНДРУЩЕНКО

ОБРАЗОВАНИЕ КАК ФАКТОР ПРЕОДОЛЕНИЯ ДУХОВНОГО КРИЗИСА СОВРЕМЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ.....5

Анализируется духовное состояние современной цивилизации, которое автор определяет как «кризисное»; человек кризиса находится в зоне отчуждения, которое охватывает его сознание, чувства и волю, приводит к апатии, снижению активности, наконец - к нежеланию жить, нередко к суициду. Выявляя причины указанного кризиса, обосновывается роль образования в его минимизации, а со временем - преодолении. Объединяя усилия с другими формами духовно-практического освоения мира, образование открывает для личности новый смысл жизни, его ведущие смыслы, настраивает на позитивное восприятие действительности, возвращает человека к жизни в качестве его активного субъекта.

Ключевые слова: человек, духовный кризис, образование, культура, цивилизация.

АКТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА

Юрий БОБАЛО

ИНФОРМАЦИОННЫЕ ПАРАМЕТРЫ СИСТЕМЫ ВНУТРЕННЕГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ КАЧЕСТВА В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ..... 14

В работе представлены теоретико-методологические и практические основы системы обеспечения вузами качества образовательной деятельности и качества высшего образования (системы внутреннего обеспечения качества). Показано, что реализуемость системы внутреннего обеспечения качества предусматривает проведение целого ряда этапов и процедур, среди которых, в частности, осуществление мониторинга процессов, связанных с образовательной деятельностью, путем определения информационных параметров составляющих функции качества; сравнение фактических значений информационных параметров с нормативными значениями; анализ полученных результатов и на основе проведенного анализа установление необходимости регулирования процессов (управленческих, основных, обеспечивающих) и осуществление управленческих воздействий (корректирующих действий). Предложено формулы для расчета информационных параметров и обоснован выбор нормативных значений этих параметров. Показано, что отклонения фактических значений информационных параметров от нормативных является основанием для формирования и принятия управленческих решений.

Ключевые слова: качество высшего образования, система внутреннего обеспечения качества высшего образования, высшие учебные заведения, информационные параметры.

Петр ВОРОБИЕНКО

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРАКТИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ СТУДЕНТОВ В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ 29

Рассмотрено проблему практической подготовки студентов как комплексную многомерную систему. Определено философский аспект практической подготовки как необходимый элемент теории познания. Прагматический аспект практики заключается в преобразовании знаний в профессиональные функции. Предложено ввести в систему высшего образования опытно-производственные университеты. Разработан проект изменений в Закон Украины «О высшем образовании».

Ключевые слова. Практическая подготовка, опытно-производственный университет, философский аспект, прагматический аспект, профессиональные функции, дуальное образование, научное образование.

ФЛОСОФИЯ ОБРАЗОВАНИЯ XXI СТОЛЕТИЯ: ПОИСК ПРИОРИТЕТОВ

Оксана ЯКИМЧУК

РОЛЬ ОБРАЗОВАНИЯ В СТАНОВЛЕНИИ НАЦИОНАЛЬНОГО САМОСОЗНАНИЯ УКРАИНСКОГО НАРОДА (НА ОСНОВЕ ТВОРЧЕСТВА Н. ПИРОГОВА, М. ДРАГОМАНОВА, И. ФРАНКО)..... 34

Образование играет фундаментальную роль в нацио- и государственном развитии любого народа. Особенно важными национально ориентированные образование и просвещение становятся в периоды порабощения народа иностранными захватчиками и имперскими образованиями. В истории Украины такие периоды очень продолжительны. На примере таких фигур, как Н. Пирогов, М. Драгоманов, И. Франко, анализируется роль интеллигенции, ее активная просветительская и общественная деятельность в развитии национального образования при господстве агрессивных имперских идеологий. Доказывается, что именно творчество и общественная позиция выдающихся личностей во многом способствовала сохранению национально-культурной идентичности украинцев. В частности, это происходило и благодаря образовательным и просветительским механизмам.

Ключевые слова: национальное сознание, образование, просвещение, интеллигенция, Н. Пирогов, М. Драгоманов, И. Франко.

НОВЕЙШАЯ НАУКА И СОВРЕМЕННОЕ ОБРАЗОВАНИЕ

Константин КОРСАК

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В УСЛОВИЯХ ВРЕДНЫХ ИНФОРМАЦИОННЫХ ЭПИДЕМИЙ 39

Изобретение и развитие новейших средств массовой информации меняет условия деятельности вузов из-за появления конкурентных источников, которые высоко оценивает молодежь и забывает о книгах. Еще одна образовательная проблема – «информационные эпидемии». Этот термин означает запланированный проект группы лиц, которые предлагают привлекательный для СМИ контент антинаучного или псевдонаучного характера. Усилиями СМИ информационная эпидемия не только охватывает все население и имеет экономические последствия, но и проникает в систему образования как альтернатива классическим знаниям и теориям. В статье подробно рассмотрено несколько современных информационных эпидемий – асбестовая лихорадка, глобальное потепление и количественное оценивание научной продукции с использованием h-индекса Хирша. Особый акцент сделан на нереалистичные требования к научно-преподавательскому персоналу учреждений высшего образования Украины ежегодно печатать статьи в журналах из базы данных Scopus i Web of Science.

Ключевые слова: высшее образование, информационная эпидемия, асбестовая лихорадка, миф о глобальном потеплении, h-индекс Хирша, публикации в Scopus и Web of Science, нереалистичные стандарты в науках.

ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКИЕ ПРОЕКТЫ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

Марья НЕСТЕРОВА

ИМПЛЕМЕНТАЦИЯ МОДУЛЯ ЖАНА МОНЕ «СОЦИАЛЬНАЯ СПЛОЧЕННОСТЬ В ОБРАЗОВАНИИ И УПРАВЛЕНИИ: ЕВРОПЕЙСКИЕ СТУДИИ» 47

Рассматриваются первые этапы внедрения Модуля Жана Моне Программы Европейской Комиссии Erasmus+ в Национальном педагогическом университете имени М. П. Драгоманова. Модуль посвящен изучению европейской политики социальной сплоченности. Внедряются и описаны в проекте два направления: образование и управление. В статье приведены основные результаты внедрения модуля по этим двум направлениям.

Ключевые слова: когнитивные технологии, политика сплоченности, развитие сообществ, социальная сплоченность, трансверсальные компетенции.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ

Ирина ДРАЧ

УПРАВЛЕНИЕ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬЮ В СИСТЕМЕ УНИВЕРСИТЕТСКОГО УПРАВЛЕНИЯ: ХАРАКТЕРИСТИКА И ЗАКОНОМЕРНОСТИ	60
---	----

В статье обосновывается актуальность модели управления, которая дополняет парадигму лидерства в управлении современным университетом. Проанализирована концепция управления как многоуровневого, с привлечением многих актеров (участников), и многозадачного. Рассмотрены особенности и закономерности управления исследовательской деятельностью в системе университетского управления.

Ключевые слова: управление, лидерство, стейкхолдеры, управление исследованиями, исследовательская политика, академическая порядочность.

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ

Михаил КРАСНЯНСКИЙ

ВЫСШЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ В США.....	66
-------------------------------	----

Проанализированы преимущества, особенности и недостатки (в основном, высокая стоимость) университетского образования в США. Отмечается, что высокий уровень образования в лучших университетах США коррелирует с их огромными финансовыми ресурсами, их высоким мировым рейтингом, высоким уровнем индекса цитирования их профессуры и наличием возможностей для студентов реализовать себя в студенческих стартапах.

Ключевые слова: университеты США, мировой рейтинг, индекс цитируемости, творческие гаражи, технологические революции.

Константин ЗАХАРЕНКО

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ИНФОРМАЦИОННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ: ОПЫТ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН.....	71
---	----

В разных государствах разработаны основные принципы и инструментальные средства формирования эффективной информационной защиты национального пространства безопасности. Применяя различные средства, страны-лидеры достаточно эффективно осуществляют национальную политику информационной безопасности. Украине необходимо изучить и адекватно применить зарубежный опыт, трансформируя его в соответствии с национальной спецификой и уникальной ролью государства в современной геополитике. В нашей стране есть ряд сложных проблем в сфере информационной безопасности, требующих неотложного и кардинального решения. В то же время их решение предполагает не только концептуально-теоретическое постижение вопросов информационной безопасности, но и создание такого национального законодательства, которое подвело бы нормативно-правовую основу под деятельность различных субъектов информационного пространства. Ведь развитие демократически правового государства и гражданского общества возможно лишь при условии надлежащего использования информационных ресурсов и реализации такой государственной политики, которая бы обеспечивала высокий уровень национальной информационной безопасности.

Ключевые слова: человек, информация, культура, информационное пространство, информационная безопасность, политика информационной безопасности.

СТРАНИЦА МОЛОДОГО УЧЕНОГО

Евгения СЕРГИЕНКО

СМЫСЛОВЫЕ АСПЕКТЫ УПРАВЛЕНИЯ СОВРЕМЕННЫМ УНИВЕРСИТЕТОМ.....	78
--	----

В данной публикации автор анализирует смысловой аспект управленческой деятельности современного университета, опираясь на сравнительный анализ чешского заве-

дения высшего образования – Университета Остравы и Восточноевропейского национального университета имени Леси Украинки. В статье делается попытка представить современный университет как самоорганизованную социальную систему в соответствии с общей теорией социальных систем. Автор идентифицирует и анализирует социальные тенденции с привязкой к качественным превращениям в сфере образования, избирая предметом исследования университет, который являет собой пример заведения европейского класса и украинское заведение, деятельность которого способствует интеграционному диалогу Украины и ЕС. В статье представлен анализ организационно-управленческих структур университетов. Делается попытка определить смысловые установки деятельности современного университета в конкретных случаях.

Ключевые слова: смысловой аспект, университет, социальная система, смысл, управление, системный подход.

ABSTRACTING REVIEW OF JOURNAL ARTICLES

HEAD EDITOR PAGE

Viktor ANDRUSHCHENKO

EDUCATION AS A FACTOR OF OVERCOMING THE SPIRITUAL CRISIS OF CONTEMPORARY CIVILIZATION5

The spiritual state of modern civilization, which the author defines as «crisis», is analyzed. The man of the crisis is in the exclusion zone, which covers her consciousness, feeling and will, leads to apathy, decrease in activity, in the end - to reluctance to live, often to suicide. Finding the causes of such a crisis, the role of education is substantiated in its minimization, and over time - in overcoming. Combining efforts with other forms of spiritual and practical development of the world, education opens for a person a new meaning of life, its leading meanings, adjusts to a positive perception of reality, returns a person to life as its active subject.

Keywords: man, spiritual crisis, education, culture, civilization.

URGENT PROBLEM

Yury BOBALO

INFORMATION PARAMETERS OF THE HIGHER EDUCATION QUALITY ASSURANCE SYSTEM 14

The theoretical-methodological and practical principles of the system of providing higher education institutions with the quality of educational activity and the quality of higher education (internal quality assurance system) are presented in the paper. It is shown that implementation of the system of internal quality assurance includes carrying out a number of stages and procedures, among which, inter alia, the monitoring of processes related to educational activities, by determining the information parameters of the components of the quality function; comparison of actual values of information parameters with normative ones; analysis of the results, and on the basis of the analysis - establishment of the need for regulation of processes (managerial, main, provisioning) and implementation of managerial influences (corrective actions). Formulas for calculation of information parameters are proposed and the choice of normative values of these parameters is grounded. It is shown that the deviation of the actual values of information parameters from the normative ones is the basis for forming and making managerial decisions.

Keywords: quality of higher education, system of internal quality assurance of higher education, institutions of higher education, information parameters.

Petro VOROBİYENKO

IMPROVEMENT OF PRACTICAL TRAINING OF STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 29

The problem of practical training of students as a complex multidimensional system has been considered. The philosophical aspect of practical training as the necessary element of the theory of cognition is determined. It is proposed to introduce research and production universities into the system of higher education. Draft amendments changes to the Law of Ukraine "On Higher Education" have been developed.

Keywords: Practical training, research and production university, philosophical aspect, pragmatic aspect, professional functions, dual education, scientific education.

EDUCATION PHILOSOPHY OF THE XXI CENTURI: SEARCH FOR PRIORITIES

Oksana YAKIMCHUK

THE ROLE OF EDUCATION IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL CONSCIOUSNESS OF THE UKRAINIAN PEOPLE (ON THE BASIS OF CREATIVITY N. PIROGOV, M. DRAGOMANOV, I. FRANCO)..... 34

Education plays a fundamental role in the national and state development of any people. Particularly important national-oriented education and enlightenment are at the time of the enslavement of the people by foreign invaders and imperial entities. In the history of Ukraine such periods are very long. An example of such figures as N. Pirogov, M. Drahomanov, I. Franko analyzes the role of the intelligentsia, its active enlightenment and social activity in the development of national education under the rule of aggressive imperial ideologies. It is proved that it was precisely creativity and the social position of prominent personalities that greatly contributed to the preservation of the national-cultural identity of Ukrainians. In particular, this was due to the educational and educational mechanisms.

Keywords: national consciousness, education, tutoring, intelligentsia, N. Pirogov, M. Drahomanov, I. Franko.

INNOVATIVE SCIENCE AND MODERN EDUCATION

Kostiantyn KORSAK

HIGHER EDUCATION IN CONDITIONS OF HARMFUL INFORMATION EPIDEMICS..... 39

The invention and development of the newest media changes the conditions for the functioning of higher education establishments because of the emergence of competitive sources that the youth highly appreciate and forget about books. Another educational problem is "information epidemics". This term means a planned project of a group of individuals who offer content that is attractive to the media in an anti-scientific or pseudo-scientific sense. Through media efforts, the information epidemics not only attracts the attention of the entire population and has economic consequences, but also penetrates into the education system as an alternative to classical knowledge and theories. The article deals in detail with several modern information epidemics such as asbestos fever, global warming and quantitative evaluation of scientific products using the h-index Hirsch. Particular emphasis is placed on unrealistic demands for the teaching staff of higher education institutions of Ukraine to publish articles in journals from the Scopus and Web of Science databases annually.

Keywords: higher education, information epidemics, asbestos fever, myth of global warming, h-index Hirsch, publications in Scopus and Web of Science, unrealistic standards in sciences.

HIGHER EDUCATION SCIENTIFIC PROJECTS

Marja NESTEROVA

IMPLEMENTATION OF THE JEAN MONNET MODULE "SOCIAL COHESION IN EDUCATION AND GOVERNANCE: EUROPEAN STUDIES" 47

The article describes the first steps of the implementation of the Jean Monnet Module of the EU Erasmus + Program in the National Pedagogical Dragomanov University. The Module is devoted to the European policies studies of social cohesion. There are two directions of the researches to be described in the project and to be implemented: education and governance. The article outlines the main results of the implementation of the European studies in the mentioned directions.

Keywords: cognitive technologies, cohesion policy, community development, social cohesion, transversal competences.

HUMANIZATION OF EDUCATION AND TRAINING

Iryna DRACH

MANAGEMENT OF RESEARCH ACTIVITY IN THE UNIVERSITY

GOVERNANCE SYSTEM: CHARACTERISTICS AND PRINCIPLES..... 60

The article substantiates the relevance of the governance model, which complements the paradigm of leadership in the management of a modern university. The concept of governance as a multilevel, with the involvement of many actors (participants) and multiproblem management is analyzed. The peculiarities and principles of research activity in the system of university governance are considered.

Keywords: management, leadership, governance, stakeholders, research governance, research policy, academic integrity.

FOREIGN EXPERIENCE

Mykhaylo KRASNYANSKYI

UNIVERSITY EDUCATION IN THE USA..... 66

The advantages, peculiarities and disadvantages (mainly high cost) of university education in the USA are analyzed. It is noted that the high level of education in the best US universities correlates with their huge financial resources, their high world rankings, the high level of the citation index of their professors, and the availability of opportunities for students to realize themselves through student start-ups.

Keywords: the US universities, world rating, citation index, creative garage, technological revolutions.

Kostyantyn ZAKHARENKO

DEVELOPMENT OF INFORMATION SECURITY SYSTEM:

EXPERIENCE OF FOREIGN COUNTRIES..... 71

In different countries, the basic principles and tools for the formation of effective information protection of the national security space have been developed. By applying various means, the country-leaders are effectively implementing a national information security policy. Ukraine needs to study and apply foreign experience adequately, transforming it according to the national specificity and the unique role of the state in modern geopolitics. In our country, there are a number of complex issues in the field of information security that require urgent and radical solutions. At the same time, their solution involves not only the conceptual and theoretical comprehension of issues of information security, but also the creation of such a national legislation that would set the legal basis for the activities of various subjects of the information space. Indeed, the successful development of a democratic state and civil society is only possible if the information resources are properly used and the implementation of such a state policy that would ensure a high level of national information security.

Keywords: person, information, culture, information space, information security, information security policy.

YOUNG SCIENTISTS PAGE

Yevheniia SERHIENKO

MAKING SENSE OF GOVERNANCE IN CONTEMPORARY UNIVERSITY..... 78

The author chooses for the analysis the meaning's emphasis in the management of the modern university in this paper. The subjects of the study were the University of Ostrava, which is located in Ostrava, Moravian region of the Czech Republic, where the author has Academic Internship in the framework of the Academic Mobility Program Erasmus + during the spring of 2017 year, and Lesya Ukrainka Eastern European National University, which is located in

Volyn region and is actively involved in the processes of integration to the European Area of Higher Education (EHEA).

In the article the author used the system approach. The scientist makes an attempt to present a modern university as a social system in the context of general theory of social systems. The author identifies social tendencies with the attachment to qualitative transformations in the educational area, selecting for this research more or less similar universities from EU and Ukraine. The paper is based on the comparative analysis of the organizational-management structure of the University of Ostrava and EENU. The author tried to identify the semantic guidelines of the activity of a modern university in these concrete cases.

Keywords: meaning's emphasis, university, social system, meaning, management, system approach.

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ

Теоретичний
та науково-методичний
часопис

ДЕРЖАВНЕ
ІНФОРМАЦІЙНО-ВИРОБНИЧЕ
ПІДПРИЄМСТВО
ВИДАВНИЦТВО «ПЕДАГОГІЧНА ПРЕСА»

Директор видавництва
Олексій ОСЬКІН

Головний редактор
редакції журналів
Ніна БЕРІЗКО

Адреса видавництва:

02094, м. Київ, вул. Попудренка, 54
Тел.: (044) 292-83-05
(067) 974-43-74; (099) 215-70-90
www.pedpresa.com.ua
e-mail: 2345255@ukr.net

Над номером працювали:
Володимир КОЧУБЕЙ

Світлана РАДІОНОВА

© Усі права захищені. Жодна частина, елемент, ідея, композиційний підхід цього видання не можуть бути копійованими чи відтвореними в будь-якій формі і будь-якими засобами – електронними і фотомеханічними, зокрема через ксерокопіювання, запис чи комп'ютерне архівування без письмового дозволу видавця.

Підписано до друку 14.09.2017 р.
Формат 70 × 100^{1/16}. Папір офсет.
Друк офсет. Ум. друк. арк. 10,4
Обл.-вид. арк. 11,0. Наклад 328 пр.
Зам.

Видруковано ТОВ «Прінстор Груп»,
вул. Данила Щербаківського, 4,
м. Київ, 03190